

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕ●ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε. Γ. ΠΑΡΙΣΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΓ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963

18858

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΤΙΚΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ε ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

1. ΠΡΩΤΟΣ ΛΟΓΟΣ

2. ΑΠΟ ΤΟ ΑΚΗΘΗΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΥ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΣΑΝΤΙΝΟΥ ΔΙΔΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἐμενεν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, ἣν ᾠκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα· Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε*. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ· Ἀγῶμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκεϊ μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γὰρ ὅτι τὰ λείψανα Ἰερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον, οὐδένα εὗρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλούς· μεσημβρινὸν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθήσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ· Οὕτως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων· Ναύτης ἤμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ· Σὺ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεινος λέγων· Ὑαλοψὸς* ἤμην τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλῳ κάκεινος· Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη· Οὕτως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἤμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσματος. Οὐκ ἔχων οὖν πότεν φάγω, λοιπὸν ἔκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαί με πολλὰ κακὰ ἰστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον* καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου, ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπῆλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσα αὐτὸν εἴ τι ἐφόρει, ἑάσας αὐτῷ ἐν μόνον ὀθόνιον.* Ὡς οὖν ἔμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάνυ, ἡ κακὴ μου πράξις λέγει μοι·

Λάβε καὶ τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δέιλαιος ἐγώ. Καὶ ὡς ἀπέδυσον αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἔασω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξεσέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἔασας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἰδοῦ, εἶπον ὑμῖν κἀγὼ πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχώρησαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι· Ὅντως σοι, κύρ ἄββᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφεληθέντες οὖν γεγραφήκαμεν, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφελήθῃτε. Ἀληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπονθόντος γεγόναμεν.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87; 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν πρόφην ἀράν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιάς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενακίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον,* τὸν πᾶσαν ὑφ' ἑαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἀρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι τὸν ἀνθρώπον, δι' ὃν οὐρανούς ἐκαμάρωσε,* γῆν ἐστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἠπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐτεκτήνατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιὸς κόσμος τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαζάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλιάσιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἐξουσιάρχια, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλὴν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσαν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλὴν διακρούσῃ. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανερχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα ; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις παιδρὰ καὶ γεγανυμένη* συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἐορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὖσα καὶ ποταπή ; * Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνθρώπου. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίῳ σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνος καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα ; Ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ». Τίς ἡ παρθένος ; Τίς ὁ ἀνὴρ ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα ; Τῇ μὲν Μαρίᾳ· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβὶδ ». Τίνος ταῦτα διακοινοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος ; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ὑψίστου τὸν λείτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμήσαι μυστήριον. Τί τοῦτο ; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν ; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. Ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερώων, ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀποφητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήμματος* θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν
 Διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις* ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπένδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπ' ἀνὸρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλόανθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγαλλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἑδέμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἑδέμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχатиάν, τῷ μόνῳ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαίρε, ἵνα τὴν χαράν ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἑαυτῆς ἀνασώσῃται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρείσαν φύσιν ἰλέω κατοπτρεῖ τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλάγχχνων ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσας. Ἐπρεπε γὰρ τῷ « ἐξ οὐ καὶ δι' οὐ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἐλέω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρχῆς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξη τε τῇ ἑαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθεῖα τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπὶ κρημνον συμβουλὴν ἀποσεῖσασθαι, ἥς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις, τοῦ Ἀδαμίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μετὰ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών.

ιη'. Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεών περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐξήτει θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοῖνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἡγαλλιάσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στῆναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινομένας τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ* αἰγιαλῷ κατεσκευάσεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλεύουσιν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἔμελλον ὀμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ* ἐνέπρησεν καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπίσι μετεώροις τοῦτον ἐξαπατῶν.

ιβ'. Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολᾶν τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῶ εἰσῆλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχὴν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκείνῳ τοῖς δάκρυσι κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερφηάνου Συμεὼν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύρισται ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκείθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὥσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἔξεισι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλῆσι περιφραζάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις ἀσφαλῆσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεὼν.

κ'. Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεὼν πληθὺς ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὅπλων χροῖᾳ κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρῳ, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεὼν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφυστῶτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγαλόφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον* καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὀρῶν ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πληθὺς τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπῆει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδούς ἀντίλυτρον.

κα'. Πρῶτος οὖν ἐν τῷ ρηθείῃ ἀναβάθρᾳ καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ἐξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὁμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατῆλθε Συμεὼν τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεὼν : « Ἀκήκοά σε θεοσβεῖ ἄνθρωπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπείσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην, Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἷμασιν ὁμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἶ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύγαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποίῳ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσῃς κριτῇ; Εἰ πλούτου ἔρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιάν σου. Ἀσπασαί τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσης εἰρηνικόν καὶ ἀναιμάκτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονται ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανούς ἀναιμῆν*· οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὅπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεὶς οὖν Συμεὼν τὴν τούτου ταπείνωσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεῶν.

κβ'. Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγῆσθαι, τεράστιόν τι καὶ τοῖς τὰ τοιαῦτα συγκρίνειν εἰδοσί παράδοξον. Δύο φασὶν ἀετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλοῦντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτήναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμείξαι, καὶ παραυτίκα διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν εἰς τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτήναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν εἶωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεὼν δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπείνωσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ρώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον* τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ν'. Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', ἰνδικτιῶνος* ιε', κατέπλευσαν οἱ Ρῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος* καὶ τὸν τε στόλον προευνερέσας τε καὶ ἐτοιμασάμενος, καὶ νηστεία καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὥς μάλιστα, τοὺς Ρῶς προσεδέχετο, καταναυμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἄθροον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκίῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἑσκευασμένῳ πυρὶ πλείστα κατέφλεξεν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὥς ἀκολούθως καὶ οἱ λοιποὶ δρόμωνες καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδραμοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἱππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτοὺς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστειλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχὼν τῷ τοιοῦτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκεν, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτοὺς. Κατῆλθε δὲ τηνικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος* καὶ δομέστιχος* τῶν σχολῶν ὁ Κροκάς μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν,* ἀποσπάδας τῇδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἄθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεία πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να'. Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ρωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἅπαν ἐν-

έπλησαν, καὶ οὗς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῇ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὀπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυνον· πολλοὺς τε ἁγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παραδεδώκασι.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχοῦσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεία καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ἰε' Ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μερὴ παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθύς οὖν δευτέρα ναυμαχία συνάπτεται, καὶ πλείστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρίκιος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος* ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 109)

Γεώργιος Μοραῶς

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ'. Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ* δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρουσίας μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἄρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρουν, μθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικούς καὶ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διήλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὥς καὶ πρῶτην καταμνησθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνει τὸ φλάμουλον*, ὅπως γνῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸν φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἔξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἐκθαμβοὶ γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοὺς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομήν* καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινὰ, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῇ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπήν* καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τρεπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· «ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμίλιας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι* εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ᾗ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον* ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γινῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἔθνων ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπέζοιους καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον Λέων ὁ αἰμνηστος καὶ αἰοιδίμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πῶς κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιουῖσθαι αὐτούς.

(Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ» ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἱ πρὸ τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις.

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ... »

Ἀπαρτίσας* οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει καλῶς, ἔπεμψεν (ὁ Μωάμεθ) ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπρηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν* πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἐχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεῖς* ; Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶν οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν. »

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς* τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίας* γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρῆζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμεσαν*.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834 κεφ. 39)

β) Ὁ θ ρ ῆ ν ο ς

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς « Βυζαντινῆς Ἱστορίας » τοῦ ὁ Δούκας ἐκσπᾷ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

᾽Ω πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ ! ᾽ Ω πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ᾽Ω πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ᾽Ω πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις* ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφανταζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγνυαί, τὰ περίαιλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ᾽Ω τῆς ζημίας ! Ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα* τῶν δούλων σου βρώματα* τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

᾽Ω ναὶ ! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη*, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ Θεολογία σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλία πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγία ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον* τὸ πρίν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ᾽Ω οἰκία καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τεῖχη, σήμερον συγκαλῶ πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα σὺνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν* ἔχων ἑξαρχον* τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας, καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξεν. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον, ἦλιε, καὶ σύ, γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελεῖ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν : « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... ».

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἰματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια*, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσσάτου* πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους*... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγῆσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βιβλοὶ ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου* παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἀργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἤσθιον.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἐκδ. Βόννης, 1834)

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του.

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσῃ ἦχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστὶ μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐρίον ὁ ἀμιρᾶς* ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἵλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνήρᾳ ἐσπέρᾳ τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει, ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους* καὶ ἐτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἐφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς-ἰσχυροτέρως στένοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὥς ὄφισ τὸν ἰὸν* ἐκχύσῃ καὶ ὥς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὥς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν· πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ* κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσταί ἔσμεν ὑπὲρ ἐνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκίῳ αἵματι ἡμῖν ἔδωκέν, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος ; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῇ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, *Patrologia Graeca*, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἀπὸ ρυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἐκ ψυχῆς ρερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωςάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν.
ἅ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ διδάξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἥμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἢ μαθοῦσα ποῦ κατάγεις.
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἤλθε τολμηρῶς ἀλεῖψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότου καὶ Χριστοῦ μου.
Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμέ βδελύξῃ, Λόγε.
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ρεῖθρῳ τῶν δακρύων
ὥς πολυτιμῆτ' ὡς μύρω,
τούτους τολμηρῶς ἀλεῖψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρ' αὐτοῖς με, Λόγε.

Ἄφες καὶ τὰ πταίσματά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὀρθῶς μου.
 Ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρύων,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Δαμασκηνός

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὀγδόου Λόγου)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς· ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει.
 τοὺς ἀνδρειωμένους· τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρῆζει*.
 Τινὰς* δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χῶρις πόνον.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δὲ μᾶς φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία.
 μὰ τὴν ψυχὴν χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τὰ κρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γροικήσετεν καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸν τηλικούτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὖμορφό 'κτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καί περιβόλι εὐμορφο μέ δένδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στοῦ παλάτι του εὐμορφα ῥδινιασμένο*,
 καί ἐκκλησίαν ἔκτισεν τάγιου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου καί λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 καί ἀναθήματα πολλὰ καί σκεύη ἔφησέν του,
 φελόνια * καί ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.
 Ὡσάν τὸν ἐτελείωσεν, στήν Ρωμανία πηγαίνει
 γιὰτ' ὁ πατέρας τοῦ ῥμαθεν Ἀμίρᾶς* ἀποθαίνει.
 Ἀποθαμμένον βρίσκει τον, κλαίει πολλὰ θρηνηῖ τον,
 μέ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.
 Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καί ἱερομονάχους,
 διάκονους καί ἱερεῖς, ψάλτας καί καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἀψάλασιν μέ πλείστην παρρησίαν·
 ἀμέτρητον ἑμοίρασε τότε κηροδοσίαν·*
 στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν·
 καί ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.
 Εἰς ὀλιγούττικον καιρὸν θάπτει καί τὴν μητέρα
 καί θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καί ἔμεινέε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καί τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.
 Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατὴρ καί τῆς μητρός του
 ἀνδραγαθίης ἦκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ ἔθεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καί φόβος νὰ τοὺς πιάνη.
 Οἱ ἀπελάττει καί αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζωσιν καί φεῦγαν ἀπ' ὁμπρὸς του.
 Ἀλλὰ κι αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε νὰποθάνη
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τόνε πάρ' ἐφάνη.
 Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρεῖος
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.
 Τέσσαρες κράζει ἱατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβάται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.
 Οἱ ἱατροὶ μέ βότανα καί μέ ἱατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στήν ἀρρωστίαν ἐπῆγαιναν μεγάλα.
 Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καί οἱ ἱατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

- Ὡσὺν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
καὶ τὴν γυνὴ τοῦ Εὐδοκίᾳ πλησίον τοῦ τὴν κράζει.
Λέγει τῆς : « Γλυκυτάτῃ μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτήριον θανατοκόντεψέ* μου.
- » Ὡς χεῖρά μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου νάντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν ;
Μὰ δὲν δυνοῦστεν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
Ταῦτ' ἔλεγεν ὁ Διγενής, ἡ δὲ γυνὴ τοῦ πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψι τῆς μεγάλης.
Ὁ Διγενής μὲ προσευχὴ ἔδωκε τὴν ψυχὴν τοῦ
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου του, σῶμα δὲ στήν ἡγῆν* του.
Ἡ δὲ γυνή, ὡς εἶδεν αὐτὸν νεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην τοῦ χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ξεψύχυσεν καὶ αὐτή, τὴν ὥρα ἐν τῷ ἅμα
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πρᾶγμα ὅπου ἐγένεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
Ἑσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοί τε καὶ δουλίσκες,
βάγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὰς παιδίσκες.
Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερούσιαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μυριολόγια :
- « Ὡς πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξεριζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνησέτεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τὶ ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τάξια παλληκάρια
ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
Ὡς, Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τον ἐφοβήθης ; ».
Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβήκαν,
ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπεν μὲ τιμὴ τὸ ἐποῖκαν.*

Ἄφῃκεν λοιπόν ὄνομα σ' ὄλην τήν οἰκουμένην
ὁ Διγενὴς νά τὸν ᾠνοοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαιρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπηδῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλῑττ καὶ Γοδεφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ 13ο αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμουῖλος (ἤτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἑλληνοφραγκικοῦ) ἡ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν: τοπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

Κρομβάχερ - Σωτηριάδης, *Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας*,
τ. Γ', σ. 100 ἐξ.

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικός κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος* εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάξης,*
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκατάλεξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν. οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σέ καταλέξω,
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.

Κι ἂν ἔχῃς ὀρεξιν νὰ ἀκούῃς πράξεις καλῶν στρατιωτῶν,
νὰ μάθῃς καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς,
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου*
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς,*
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαιῶν,
ὅπου ἤλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.

Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου τὰ σέ λέγω.

Ἦ* κόντος* ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας,*
ὅπου σέ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασσάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἑτερους εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετᾶνον
εἰς τὰ φουσσᾶτα* ὅπου εἴχασιν ἐτότε οἱ πελλεγρίνοι,*
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σέ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δεύτερους ἀπὸ αὐτον...
Κι ὥσάν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν* τους κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴ Ρωμανίαν κι ἐγίνησαν ἀφέντες,
βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι
νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν* τους,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.

Λοιπὸν ὥς τὸ ἔχει ἐριζικόν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
ὁ κάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τους.
Κι ἰσιάστησαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντᾶτο* του ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο —μισὶρ Γουλιᾶμος ἄκω,*
εἶχεν καὶ ἐπὶ κλην* ὁ λόγου του,* τὸν λέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νὰ εὐρὴ φουσσᾶτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκείνον,
 κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ῥωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει*
 κάστροι καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του.
 Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν* εἶχε,
 καὶ εἶπεν του : « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν* ἐγὼ ἐνεμένω
 ἀφέντης εἰς τὰ κάστροι μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας,
 ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα
 κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
 κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχῆσῃς ».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρην κ' ἐρρόγεψεν* φουσσᾶτα
 εἰς τὴν Μπουργούνιαν* ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον·
 οἱ μὲν τὴν ρόγαν* ἔπαιρναν κ' ἐρχόντησαν μετ' αὐτον,
 ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασιν κ' ἐκεῖνοι φλαμουριάροι,*
 ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασιν μετ' ἐκείνων,
 ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.
 Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλεντικά νὰ ὀρμώσουν,
 κ' εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἤθελαν κι ἐχρῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέα ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὅπου ἐνὶ ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κἂν δεκαπέντε μίλια·
 εὐθέως καστέλλιν* ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκείνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει,
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ,* μόνον δώδεκα κάστροι.

Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπ' ἔσω ἐκ τὰ καράβια,
 κἂν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νὰ τὰ ἀναπάσουν·
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπουτσέτα* ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους* ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου* πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔξω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν πῆρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον παρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἑδικὰ τους,
ὁ κατὰ εἰς τὸ ὁσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἑδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν πῆρασι, τὲς φύλαγες ἐβάλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἴθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπῆραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅπου τοὺς τόπους ἐξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἐσυμβούλεψαν τοὺς τὸ πῶς ἐνὶ ἡ Ἀνδραβίδα,
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κοίτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχεῖα ἔχει κἀνόλως 'ς αὐτὴν.
'Εν τούτῳ ὠρμήσασιν ἐκεῖ, ὀλόρθα ὑπαγαίνουν,
ἐξάπλωσαν τὰ φλάμπουρα τοῦ καθενὸς φουσσάτου*
κι ἀφότου ἐπλησιάσασιν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ᾤμοσεν κι ὑπισκίθη τοὺς νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὔτε ζημίᾳ νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
'Ολοὶ τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοί του ν' ἀποθάνουν.

Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσσατέψῃ.*
'Εν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἐνὶ κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἐνὶ τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὄλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
'Επεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμον θέλουσιν προσκυνήσει.

Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλή ἐκείνη ὅπου σέ λέγω,
ὠρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στήν Ἀνδραβίδα,
καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
καὶ ὥρισεν τὰ πλευτικά* νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσσάτου
εἰς τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κ' ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκέισε εἰς τὴν χώραν
τὸ γῦρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.

Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἀπάνω εἰς ὄρος
βουνὶν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένα.
Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ ἐτότε ὅπου σέ γράφω
ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερός στρατιώτης
κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι
ὥς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
Σγουρόν τὸν ὠνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπικλήν·
κι ὥς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἀπὸ τὴν χώρα ἐξήβαλεν γυναικες καὶ παιδία,
ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον* λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασαν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκέισε εἰς τὴν χώραν
μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ.*

Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκέισε ὁ Καμπανέσης,
ὡσάν σέ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
κι ἔβαλεν τὰ φουσσᾶτά του καὶ περιεγύρισέ τὴν.
Ἀφήκεν κι ἀναπαύτησαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν
ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρῶτ', ὡσάν ἐξημερῶσεν,
ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
Τὰ τριπουτσέτα ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
κι οἱ τζάγρες* οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 "Οσοὶ ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἤϋραν·
 οἱ δὲ ποὺ εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 'Ο Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS,
 of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.

'Εκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστικὴ καὶ ἐξελλίσσεται
 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ρήγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἡράκλη,
 βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης φθάνει
 ὁ Ἐρωτοκρίτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν, ἔπειτα ἀ-
 πὸ μονομαχίαν μετὰ τὸν Ἀριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχιάς.

MONOMAXIA ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

"Ολα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζουν
 κι οἱ δυὸ Ρηγᾶδες κλαίοντας ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μὰ τ' Ἄστρον, μὰ τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι,
 καὶ μὰ τὴ Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θε νὰ μᾶς καταλύσῃ,
 καὶ μὰ τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο, ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἃ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομία μας
 νὰ κάνῃ ὅ,τι στοῦ χαρτί, καὶ λέν τὰ γράμματά μας

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὡσάν ἀμνόξασι κι οἱ δυό, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνονται κι ἀγκαλιάζονται καί κλαίοντας φιλοῦσι,
 καί δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
 τὸ 'να φουσσᾶτο* χλόμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καί τρέμου.
 Στέκου οἱ Ρηγᾶδες καί θωροῦ, βαρά 'ν πολλὰ ἢ καρδιά ντως
 βλέποντας πῶς σέ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἢ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καί μεγάλο,
 κι εἰς τὰ φουσσᾶτα καί τὰ δυὸ σάν κεῖνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπου ντου τὸ ἄλογο, πάντα τὸ καβαλκεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾷ, καί νὰ τὸ δασκαλεύγει.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σάν αὐτὸ 'ς ὅλη τὴν Οἰκουμένη·
 ὥσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξει τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλᾶ, σκουτάρια* σιδερένια,
 καί τὸ σημάδι τοῖ μαλιαῖς* ἐστέκαν κι ἀνημένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καί τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
 Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστῆκα,
 δυὸ παλληκάρια, ποὺ στὴ γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα·
 κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἤπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
 ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη,
 στὴ μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στὴν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
 χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καί τ' ἄρματὰ ντως λάμπου.
 Κτυποῦν τὰ πόδια ντως στὴ γῆς, τὴ σκόνι ἀνασηκώνουν,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν κατ' ὀδρμώνου.*
 Ἦ γλῶσσα μέσ' στὸ 'στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τὸ 'να καί τ' ἄλλο ἀγρίευε σάν κάνει τὸ λιοντάρι
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιά τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καί νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἦ σάλπιγγα δευτέρωσε τοῖ μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή σου ὁ θάνατος τήνε φυσᾷ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρος ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὄλον αἷμα,
 ποὺ ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοὶ καί τὰ φουσσᾶτα τρέμα.

Σ' ἕναν καιρὸ τὰ δύο θεριά μὲ μάνιτα κινῆσα,
 ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
 Ἡ σκόνι πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
 κι ἐφώνιαζ' ὁλος ὁ λαός, κι ἠκλαψε κι ἐθρηνίστη·
 καὶ τῶν Ρηγάδων ἡ καρδιά ὥσα γυαλιν ἐρράγη,
 δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιά* τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
 Ὡρωοῦσι δυὸ χρυσοὺς αἰτοὺς, πρεπιά* στὴν Οἰκουμένη,
 κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
 καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχνὰ τὸ ριζικόν του,
 νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
 Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
 ἀξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσῶντας πολεμοῦσι,
 μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
 τσι ψυχαλίδες τοῦ γιαλοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
 ἓνας φυσᾷ ἀπ' Ἀνατολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύσι,
 πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,
 ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γροικήθη,
 ὄντες τσι πρῶτες κονταριές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
 Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκάτ' γενῆκα,
 καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κ' ἐκαῆκα,
 κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
 τὰ ξάζουν*, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
 Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἀξάφτει*
 κι ἀπόκειε ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει
 καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήση,
 κάμει τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση,
 ἔτσι καὶ κεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
 βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
 Ἀπονα πολεμοῦσινε, κι ἀλύπητα βαρίσκου,
 πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
 Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
 ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεία τὸ χαμηλώνει.
 Ἀριστος ποὺ 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
 σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μερὰ τσι μύτης,
 ἦβαλε τὸ σκουτάριν* του ὀγιά νὰ τὴ βλεπίση*,
 μὰ ἡ κοπανιά ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θε νὰ τὸν ἀφήση,

καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη,*
 κι ἐφάνη σου ἥστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοικτή,
 ὄντε μὲ τόσῃν ἀντρεία καὶ μάνιτα τῇ ρίκτηι,
 καὶ γλήγορος 'ς ἓναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τῇ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότῃ τὸ σπαθὶ ἀμπώθει* ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπον, ὅπου 'θώρει,
 καὶ τ' ἄρματα ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάϊ,
 κι ἐβοῦθησεν ἡ μοῖρά ντου καὶ ξώφαρσα* τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνου δὲν ἐγροίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσάτα,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντάτα.
 Στέκουν μὲ πόνου καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα* εἰς στὸν ἀγαπᾷ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα, πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματιζοῦν,
 καθὼς τῶς ἀρμήνευγασιν ἐκεῖνοι, πού τὰ 'ρίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πὼς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιά μεγάλο.
 Κι ὥσαν τς' ἀνέμους πού 'ς τοῖ γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φυσῶντας θυμωμένοι·
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιά μανίζου, πλιά φυσοῦ καὶ πλιά δριμώνου* κείνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τῇ δύναμιν τως βάνου,
 κι εἰς τό 'βγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη,
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τῇ γῇ σιγοτρομᾷ, τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύει, δυναμώνει,
 καὶ τῷ Ρηγάδων ἡ καρδιά κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιά ἄργος φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει ὁ Ἄριστος πλιά γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾷ του·
 κιανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ δλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύει*,

καλά* καὶ νὰ 'του* δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κείνο·
 'ς ὅλα δὲν ἦτανε σωστό, ὥσάν τ' 'Αρίστου κείνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χάρις,
 ἀπόσωνε 'ς ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καρβαλλάρις.
 'Αρχίσαν κι αἱματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνο δὲ γροικοῦ, οὐδὲ φόβο οὐδὲ κόπο.
 'Ενας τὸν ἄλλον τως 'παινᾷ ἐκεῖ πού πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ πούσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ 'Αριστος, ἡ μοῖρα νὰ βουηθήσῃ
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 'Εδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιὰτὶ 'ς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβο δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνὶα κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μεριά οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ, πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτον δὲν ἐγίνη.
 'Αριστος, ποῦχε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἐτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τῶλπιζε νὰ λάχῃ,
 ἥρριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 'ς δύο μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερὸν ἀμόνι.
 Σῦρνεται ὀπίσω ὁ Ρώκριτος καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τότε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ 'χεν εἴσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, 'ς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγή* νὰ τρώγῃ.
 'Ο Ρώκριτος ὥσάν αἰτὸς ἀπὸ τῆ σέλλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν 'Αριστον ἥστεκε κι ἀνιμένει.
 'Εκεῖνος πάλι νὰ θωρῇ πεζὸν ἑτοῖον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπτά* τῆς ἀνδρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΛΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπὴ μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σέ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σέ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀνδρεία, βάλε τὴ δύναμί σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου.*

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδυάσῃ
ἓνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν' ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσει.

« Ἐρωτόκριτος » (ἐκ τοῦ Δ), ἐκδ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ *Βιολέντζος Κορνάρος*

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νηστήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης τῆς. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον ἄλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἕχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζου δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὅποια

ἀφηγείται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὥπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ, ἡ δὲ Διγενὴς κτίζει κάστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὔρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει· ἡ ἀκούσας παρὰ φίλου τὸν ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρωας (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται.

Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτῃ ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἔσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελλίζει ὄρη, διασκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Νικόλαος Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἅπῃν κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκελλίζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ* ξεκούνει.
Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, ἔς τὸ πέταμα γεράκια,
ἔς τὸ γλάκι* καὶ ἔς τὸ πῆδημα τὰ λάφια καὶ τὰ γρίμια.
Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔσμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχοπομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτῃ ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γυιὸς τοῦ Δράκου
νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ἡῦρανε ᾗ τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης;
 —Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγείμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 ποὺ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυιὲς κοντάρι.
 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταρράχια,
 νυχτιὲς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιὲς χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποὺ ἔζησα δῶ ᾗ τὸν ἀπάνου κόσμου
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρεωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πῶχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δύο νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του.

Κι ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε ᾗ τὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅτε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅτε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ, παραλλαγὴ,)

᾽Ο Διγενὴς ψυχομαχεῖ μέσ' μολυβένιον πύρκον,*
 μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μέσ' προύντζενον κρεβάτιν.
 ᾽Αππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἐναν κοντὸν κοντούτσικον κ' αἱ χαμηλοβρακάτον
 βάλλει τῆδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 —Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενῆ, σὰν ἐν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά* σου.¹
 Ἀππéξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
 θέλουν νὰμποῦσιν νὰ σέ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοῦνται.*
 —Κ' αἱ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ* φοοῦνται.
 Κ' αἱ στήννει τάβλες ἄρκυρες,* ψουμιά σιμιαλλένα*,
 ὥτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα.*
 —Τρῶτε κ' αἱ πίννετ', ἄρκοντες, κ' αἱ ἐγιῶ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
 Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
 κάουρας* ἔβασίλεψεν καὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
 Φτερνιστηρκάν* τὰππάρου* μου, πάνω ὅς βουνὸν ἡβκαίννω
 καὶ κάμνω* ἔσα τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβαίνω*
 κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* τοῦ ἐννιά σκάλες λιβάιν,
 καὶ πάνω στήρ ραχοῦλλαν τοῦ σκύλλος* λαὸν κ' αἱ τρέχει
 —Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά σου.
 Σηκώννει τὸ κοντάριν τοῦ τὸ περευλοημένον*,
 ἡ Παναγία κ' αἱ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
 Μιὰν κονταρκάν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
 καὶ με τὰ πέντε πιάννει τον, κ' αἱ με τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 καὶ με τὲς δακκαννοῦρες τοῦ παίρνει τοῦ τὸ κοντάριν.
 —Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ' αἱ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
 κ' αἱ με τὰ πέντε πιάννει τον κ' με τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
 κ' αἱ μιὰσ σπαθικιὰν τοῦ ἔδωσε κ' αἱ ἐκόπην τὸ σπαθίν του*
 κ' αἱ με τὲς δακκαννοῦρες τοῦ παίρνει τοῦ το κ' κείνον.
 —Χάμνα με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 —Ἔσ* σε χαμνῶ, ἄ Διενῆ, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν.
 Ἄννοιξεν τὲς ἀγκάλες τοῦ κ' τὸθ Θεὸδ δοξάζει.
 —Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού'σαι στὰ ψηλωμένα,
 ἀπὸ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ' αἱ τὰ φανερωμένα
 τῆδ δύναμιν πού μῶδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει.
 Ἦρτεβ βουλή ἡ πού τὸθ Θεόν, ἡ πού τοὺς Ἀῖς* Ἀντζέλους :
 —Τάνα* εἰς τὴν κοξοῦλλασ* σου, κ' αἱ ἔχει ἄρκυρόφ φηκάριν,

1. Οἱ δύο στίχοι, ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

κ' αἱ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον ἔχει ἀρκυρόμ μαχαίριν,
 καὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ἀρφάλιν,*
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.*
 Σκοπᾷ εἰς τὴν κοξοῦλλαν του, βρίσκει ἀρκυρόφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' ὅς ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαχαίριν,
 κ' αἱ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ἀρφάλιν,
 κ' αἱ ἐππεσεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιὰ κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναμί σου,
 Διενῆ, ὅπου μ' ἐνίκησε,
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' αἱ ἐνίκησές με,
 καὶ τώρα ποὺ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω.
 πιάσε τὲς δακκάνουρες μου κ' αἱ κάμες τες μιὰς τσάππαν*,
 κ' αἱ δὸς τοῦ τοίχου νὰ ραῖ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάση,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γεῖρη νὰ πουζυάση*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου καὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνειν της, οὔτε κακὴ πουμπάρτα*.
 Φτερνιστηρκὰμ τάππάρου μου, πάνω ὅς βουνὸν ἡβκαίννω,
 κ' αἱ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στὸ λιβαῖν.
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμάται,
 καὶ μέσα στὰ ρουχούνια* του φοράες* χιχινίζουν,
 καὶ μέσα εἰς ταύκία* του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ραχοῦλλαν του ζευκάρκα διωλίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλλοῦλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοὺς* κ' αἱ τρέχουν.
 -Γεῖά σου, γεῖά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε ὅπο κάτω στὴν μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα καὶ ἑκατὸν κεντίτες*,
 ἐξέβηκεν ἦτ τοῖππουζιὰ πάνω σὲ πέντε μίλια.
 Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :
 -Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει.
 Ἐνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ' αἱ λαλεῖ τους :
 -Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾷ, οὔτε χαλάζιρ ρίβκει,
 ἔμ ματσουκιά* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
 Ξαναδιπλάζει τοῦ ἄλλημ μιὰν, τελειώνει τον κ' αἱ κεῖνον.

« Κυπριακὰ Χρονικὰ » τ. 1, 1923, σ. 154 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΥΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φό-
νου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακενῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶ-
ναι σύνθητες εἰς τὰ ἀκριτικά ἔσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τού-
του παρουσιάζουν τὰ ἔσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀν-
δρονίκου Γιάννου.

Κάτου στήν ἄσπρη πέτρα καὶ στοῦ κρυοῦ νερό,
ἐκεῖ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός,
κοιμμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμά του σὰν βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθεῖα πληγῇ.

Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθρενα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :

— Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγαν ;

— Θαρρῶ πῶς εἶχα μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νὰ τὴν πῶρχειται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθαρία στηθοδέρνοντας.

— Γιάννο μου, δὲν σοῦ τὸ εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾷς ;

— Σῶπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός.
ποὺ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασαῖδες ποὺ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἄμοναχός·
κι ἀπ' τὶς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωσε,

ποὺ ἔχε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμι,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στον οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄσπρη ἔχανονταν.
Μιά σαϊτιὰ μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τῇ δυνάμει μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει ή γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι, μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξήντα δυὸ καμπάνες. Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διᾶκος.
- 5 Ὑάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιᾶς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης, κι ἀπ' τὴν πολλή τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες. Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ ὕβγῃ ὁ βασιλέας. Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
«Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
- 10 παπᾶδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστήτε, γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ. Μὸν στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νάρθουνε τρία καράβια, τὸ ὕνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο, τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν ! ». Ἡ Δέσποινα ταραχτήκε κι ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες,
«Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζῃς, πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἔποθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητή).

Ἀφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγону τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἡγουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὄρφανόν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρὸς του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασυμάχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενὴς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας ἤϋξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικὰ ἤθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὅχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐγκατέστησεν εἰς ὅλα τὰ φουσσᾶτα*. Ὁ ἔρως ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη, ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένετο αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κάνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὅχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάλλοντας εἰς ἓνα βατσέλι* τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι*, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἡ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἔλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαρამύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα· ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατώντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασιλεῖόν του ἐν τῷ ἅμα ἀνεπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ δίδει σημάδι εὐχарιστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

(ΣΚΙΑ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλιᾶ μιλεῖ)

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα, τούτῃ τὴν ὥρᾳ βγαίνω

στο φῶς τς' ἡμέρας τὸ λαμπρὸ καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
γιατὶ τ' ἄμμάτια πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
στή λάμψι τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
τῇ γῆς τὴ μυρωσιὰ γροικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.

Ὡ κόσμε καλορρίζικε, τόπε χαριτωμένε,
τῷ ζωντανῷ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε, κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σέ θωροῦμε !
Μ' ἀνέν καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψι νὰ θωροῦσι·
βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
τὴ Μέμφι τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
Σ' τοῦτο τὸ σπῆτι τὸ ψηλό, σ' τοῦτο τὸ τιμημένο
παλάτιν ἐγεννήθηκα, σ' τοῦτο ἀναθρεμμένο
μικρὸ παιδί σ' ἀνάπαψες κ' εἰσὲ τιμὲς μεγάλες
κι εἰς πλείσιες καλορρίζικιες πάντα περισσιες ἄλλες.
Σ' τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα, σ' τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
τσί πόρτες, σ' τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
πολλῷ λογιῷ παινέμματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
νᾶν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλοὶ πάντα τῶς τιμημένοι...
Ὡ ψευτικώτατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοῖρα,
σ' τοῦτο τὸν τόπον ἀκομή τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ἐχθρό μου,
μ' ἀπού τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
τοῦτον πού στέκει ἀνέγνοιαστος καὶ βασιλεύγει τώρα
τούτῃ τὴν ἀξιαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

Ὡ τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερον δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μὲ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μά κείν' όπου δὲν ἔφθανεν ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίσι
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσει !
 Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μίαν ἡμέρα
 στὸ σπίτι μ' ἔθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμμιᾶς λογιῆς αἰτία, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλεία πού μῶδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρι·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζημιό* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κείν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλεῖα παρὰ μαχαίρι
 μῶδωκε πόνου στὴν καρδιά, παντοτινό του ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναικά μου, ὦ θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιῆς κάτω στὴ γῆ καὶ θώρειες !...
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο,
 γιὰ νὰ γροικήσῃ σήμερα πρίκα* πολλὴ καὶ πόνου,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεκδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνὲν κι ἀργῇ καμμιὰ φορὰ τὴν παιδωμὴ* νὰ δώσῃ,
 γιὰ νὰ ἔχῃ ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώσῃ,
 πάλι θυμάται κι ἔρχεται μὲ δύναμι μεγάλη
 τὴν ὥρα πού λιγώτερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιά τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικώτατο σήμερο θὰ τελειώσῃ !

.....
 Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμῃ ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγροικήθηκε σ' ὅλους ζημιό* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μῶδωκε χάρὰ κ' ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πού τ' Ἄδ' ἡ παιδωμὴ γιὰ μιὰ μῶλειψε φαίνεται μου·
 κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 σ' τοῦτο τὸν κόσμον ν' ἀνεβῶ μ' ὤρισ' ἀπὸ τὸν κάτω,
 γιὰ νὰ μπορούσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸν σκοτωμὸν του τὸν πρικύ, πλειώτερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔντον* ἐδῶ πού πρόβαλε... νὰ τότε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πού μῶκαμε στὸ στήθος μου ἵτηροῦμαι*
 μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύσι,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τοῖ τόπους νὰ γεμίσῃ.

Σ κ η ν ή Ε'

ΒΑΣΙΛΕΑΣ

'Απ' ὅσες χάρες οὐρανός, γή μπορεμένη φύσι
 γιὰ στολίσιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίσῃ,
 πλεῖ' ἄξια καὶ πλεῖα καλύτερη δὲν τῷδωκε σὰν κείνη
 τσ' ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη,
 γιατί δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτῃ νὰ ψηλῶνῃ
 τσ' ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τοῖ μεγαλῶνῃ·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρῃ κι ἔκαμέν τα
 καράβια κι εἰς τῇ θάλασσας τοῖ σιγάτες ἐβαλὲν τα·
 τούτῃ τοῖ ποταμούς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτῃ μὲ πλείσια δύναμι στοῖ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτῃ τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτῃ νικᾷ, καὶ τούτῃ
 μόνια τῇ δίδει τοῖ τιμὲς καὶ τὰ μεγάλα πλοῦτῃ,
 τούτῃ τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδῃ δὲν φοβᾷται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῇ λογαῖται.
 Τούτῃ καὶ μένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτῃ μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορρίζικο κανένα δὲν γνωρίζω·
 νῖκες καὶ πλοῦτῃ καὶ τιμὲς πᾶς' ὦρα μοῦ πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στοῖ σπίτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἐγνοῖαι τὸν λογισμό μου,
 τῇ θυγατέρας μου ἡ παντρειά... τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτῃ πλεῖ' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀπὸν λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τῇ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τῇ μπόρεσῃς μου πλεῖο μπόρεσι δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω τσ' Ἐρωφίλῃς μου, τ' ἁμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τῇ παντρειά νὰ ξαναπ' ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀπὸν στέκεις στοῖ οὐρανούς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω,
 τσ' ἀνθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια 'ποῦ καυχᾶτο

καλὰ περίσσια γροίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δᾶ κι ὀμπρὸ δῶσέ του τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἶν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἡ ὕστερη χαρά του.
 Κι ἐσύ ἐκ τὸν Ἄδη, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνητες, πρίκες, βάσανα, κλάηματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένῃ σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τῇ δόξας πείνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβεῖα καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρ' ἀπομείνα,
 πόσοι ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιᾶς* συναφορμά σας
 γροικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδη ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅξω στὴ γῇ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλείον ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχία σας·
 γιὰτὶ ἀποδεκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νάρθητε,
 τσ' ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
 Τὴ λύπησι μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ζορισμένη,*
 κι οὐδὲ πρεπτό, μὴδ' ὁμορφο θωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐρανοὶ ἔναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀνθρώποι ἀναπαῦμένοι.
 Μὲ τσ' ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι,
 κι οἱ φίλοι τσι φιλιές των ἀπαρνοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι...

Πρᾶξις Δ' - Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπού με τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλῃ
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη,
 τὸν οὐρανὸ στολίζει σ' μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῇ γῇ ἡ πορπατιξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴν στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶσε μακραίνης τῇ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῇ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τῇ γῇ μ' ἄθους* γεμίζεις,
 τὰ φύτρα ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστώνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες το' ἄλλες μοναχός σου
 πὼς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στή γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα
 κι ὅσα κι ἂν εἴν' ὀμπρὸς τῶν ἄμματιῶ σου,
 γῇ ἐσύ τὰ κάνεις ὅλα, γῇ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιάνενα;

Ἐκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

Γεώργιος Χορτάτζης

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐν τῇ προκειμένη Θυσίᾳ τοῦ Ἀβραάμ βλέπομεν
 δραματολογουμένην τὴν αὐτὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστὴν ὑ-
 πόθεσιν. Καὶ ἡ μὲν πλοκὴ εἶναι ἀπλή, τῆς δράσεως ἐλλειπούσης σχε-

δὸν παντελῶς. Ἀλλὰ μεγάλη, ἐνίοτε δ' ἔξοχος, εἶναι ἡ ποιητικὴ ἀρετὴ τοῦ ἔργου, συγκινητικὸν δὲ καὶ βαθύ τὸ διαπνέον τοὺς στίχους αἶσθημα.

Ἐχει δ' ὁ μῦθος ὡς ἐξῆς : Ἀγγελος προλογίζων ἀφυπνίζει τὸν κοιμώμενον Ἀβραάμ, φέρων εἰς αὐτὸν παρὰ Θεοῦ τὸ πρόσταγμα νὰ θύσῃ τὸν ἴδιον υἱόν. Ὁ πατὴρ ἐγείρεται τετάρταρμένος ἐκ τοῦ ὕπνου, ἀναλογίζεται τὴν βαρεῖαν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τέλος ἀποφασίζει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ Θεῖον θέλημα καὶ γονυπετὴς προσεύχεται, ἐξαιτούμενος τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ Σάρρα ἀκούσασα τοὺς θρήνους τοῦ Ἀβραάμ ἐξυπνᾷ καὶ τέλος μαρθάνουσα παρ' αὐτοῦ τὸ ὀδυνηρὸν πρόσταγμα πίπτει λιπόθυμος. Τότε δ' ὁ Ἀβραάμ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐμφανισθέντος ἀγγέλου παροτρυνόμενος ἐξεγείρει τοὺς δούλους καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς θυσίας. Ἡ Σάρρα συνέχεται καὶ θρηνεῖ διὰ γοερῶν, συγκινητικῶν φθόγγων μετὰ τοῦ ἐνθαρρύνοντος αὐτὴν Ἀβραάμ τὸν ὕλεθρον τοῦ υἱοῦ.

ΣΑΡΡΑ

Ἐννιὰ μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνο μου κανακάρη*
 'ς τοῦτο τὸ κακορρίζικο καὶ σκοτεινὸ κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, υἱέ μου, σοῦδιδα τὸ γάλα τῶν βυζιῶ μου
 καὶ σύ 'σουνε τὰ μάτια μου καὶ σύ 'σουνε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν καὶ μεγάλωνες ὥσάν δενδροῦ κλωνάρι
 καὶ πλήθυνες στὴν ἀρετὴν, στὴν γνώμην καὶ στὴν χάρι.
 Καὶ τώρα πέ μου ποιὰν χαρὰν βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης ;
 ὥσάν βροντή, 'σάν ἀστραπή θεὸ νὰ χαθῆς, νὰ λειώσης !
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω ;
 Ποιὸν θάρρος ἔχω, ποιὰν δροσιὰν στὰ γέρα μου τάπισω ;
 Πόσην χαρὰν τάντρογυνον ἐπήραμεν ἀντάμη,
 ὅταν μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σέ θέλουμ' κάμει !
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ πόσες χαρὲς ἐξώθης*,
 παιδάκι μ', ὅταν ἔπεςες στὴν γῆν καὶ φανερώθης !
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σέ θλίψες 'ς μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορτίσαν τὰ καλὰ σὰν νέφη στὸν ἀέρα !

Τέλος πείθεται ν' ἀποσυρθῇ ἡ Σάρρα λέγουσα :

Πάγω 'ς τόπον ἀπόκρυφον, νὰ σηκωθῇ ἐκ τοῦ στρῶμα.
 Μίαν ὥραν θεὸ νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

᾽Ωραία εἶναι ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ Ἀβραὰμ ἐξεγείρων ἐκ τοῦ ὕπνου τὸν βαθέως κοιμώμενον καὶ σκορδινώμενον υἱὸν πείθει αὐτόν, ὅτι πρόκειται περὶ πανηγύρεως ἐν μακρὰν κειμένῳ κήπῳ. ᾽Ωραῖος δὲ καὶ ὁ βραχὺς, ἀλλὰ συγκινητικός ἀποχαιρετισμὸς τῆς μητρὸς :

Ι Σ Α Λ Κ

Τίς εἶν' ἐδῶ ; Τίς μοῦ μιλεῖ ; Τί μέ κουνεῖ ; ᾽Ας μ' ἀφήσῃ·
νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ μέ ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Ξύπνησε, κανακάρη* μου, κι ἐγὼ ᾽μ' ὅπου σέ κράζω·
δουλειὰ σέ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σέ σπουδάζω.

Ι Σ Α Λ Κ

Μὴ μέ ξυπνήσῃς καὶ ἄφῃς με, ὕπνον γλυκὸν κοιμοῦμαι,
νύκτα ᾽ν' πολλή κι ἄς πέσωμεν καλὲ ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ μέ ξυπνᾷς, νὰ μέ χαρῆς, νὰ ζήσῃς ἀφεντάκη,*
μὴ μέ πειράζῃς, ἄφῃς με νὰ κοιμηθῶ λιγάκι.

᾽ Α Β Ρ Α Α Μ

Θωρῶ καὶ πλιά παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει.
Τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γι' αὐτῶς παραμανίζει.*
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι.
Θυσία θεὸ νὰ κάμωμεν σήμερ' ὅπου'ναι σκόλη.

Ι Σ Α Λ Κ

᾽Ωφ, ἀφεντάκη μου γλυκύ, καὶ ἄς ἤθελές μ' ἀφήσῃ
καὶ μέ τὴν ὥραν τοῦ σκολειοῦ ἐγὼ ᾽θελα ξυπνήσῃ.

Α Β Ρ Α Α Μ

Σάρρ', ἄμε, κάμε προσευχήν, δέσ' εἰς τὸν Θεόν μας
καὶ κάμε πέτραν τὴν καρδιὰν στὸν ἀπομισεμόν* μας,
καὶ ἀνήμενέ μας νᾶρθωμεν, καὶ ἂν τύχῃ νὰ γυρίσῳ
ὁμάδι μέ τὸν Ἰσαάκ, νὰ σέ παρηγορήσω.

ΣΑΡΡΑ

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνημένει,*
 μ' ὅ,τι ἐγδοχὴν* στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνημένουν τῆς φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπῃ μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 τοιοῦτους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνημένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὄντα μοῦ κατακροῦσιν,*
 θέλ' ἀνημένει τὸ πικρὸν μαντᾶτο νὰ μοῦ ποῦσιν.

ΑΒΡΑΑΜ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνον μου, μὴ στέκωμεν, νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσῃς σήμερον καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

ΙΣΑΑΚ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ καὶ ὁ νοῦς νὰ τὸ γροικῇσῃ,
 γιὰ ποι' ἀφορμὴν ἢ μάννα μου δὲν ἤρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲν μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμμ' ἔνδυνέ μ' ἡ μάννα μου μὲ χάρχαρα καὶ γέλια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν' ἡ ἀφορμὴ κ' ἡ μάννα μου μ' ἀφῆκε,
 κ' εἰδὰ τὴν μὲ βαρεῖαν καρδιάν στὴν κάμαρα κι ἐμπῆκε;

ΑΒΡΑΑΜ

Μᾶς ὀρδινιάζει* τὸ φαητὸ 'ποῦ θε νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴν στράταν μας ψωμί, κρασί καὶ βρῶσι.

ΙΣΑΑΚ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾷς νὰ πᾶμεν;
 στὸ σπίτι δὲν γυρίζομεν ἀπονωρὶς νὰ φᾶμεν;

ΑΒΡΑΑΜ

Θυσίαν θε νὰ κάμωμεν, κι εἶναι μακρὰ λιγάκι,
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφον, εἰς ἑψηλὸ βουνάκι.

Γιὰ κείνο εἶν' ἡ μάννα σου σὰν κακοκαρδισμένη
γιατ' εἶπά της ξωμένομεν,* καὶ μὴ μᾶς ἀνημένη.

ΙΣΛΑΚ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγ' ἀκλουθῶ σου ὀπίσω
μὰ θε νὰ δῶ τὴν μάννα μου, πρὶν παρὰ νὰ κινήσω.

ΣΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος καὶ ἀπαντοχή μου,
παρηγοριὰ καὶ ζῆσί μου, ἅμε μὲ τὴν εὐχή μου.

ΙΣΛΑΚ

Μάννα, τὰ τόσα σου φιλιὰ 'ς ἔγνοιαν πολλὴν μὲ βάνουν,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνουν.
Ποιά πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν εἰρνεύγεις
καὶ ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφήν ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

ΣΑΡΡΑ

Δὲν ἔχω, γυιέ μου, τίποτας, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης.
Καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἅμε νὰ προσκυνήσης.

ΙΣΛΑΚ

Μάννα μου 'ς τὴν ξεφάντωσιν πὰ' νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶν δενδρῶν μὲ μυρισμένα φύλλα.
"Ἄν λάχῃ καὶ ἄλλο τίποτας ἔμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
κι ἂν μὲ γυρέψ' ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά γιαγέρνω.*

ΣΑΡΡΑ

Τοῦτα τὰπίδια μοῦχασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργητοῦ τὰ φύλαγά, παιδάκι μου, γιὰ σένα
καὶ βάλε τα στὸ στήθος σου καὶ φά' τα σὰν διψάσης·
ὡσάν τὸ μέλ' εἶναι γλυκεῖα, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

ΙΣΑΑΚ

Μάννα μου, γιατί λουκτουκιῶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν εἰρνεύγεις
καὶ τί κακὸν μοῦ μελετᾷς καὶ τὰ μοῦ προφητεύγεις ;
Παράξενον μοῦ φαίνεται, ὅς ἐγνοία μεγάλην μπαίνω,
τάχ' ἀναβραίνω τὸ βουνό, μὰ κάτω δὲν γιαγέρνω*.

Ἐκεῖθεν ἀρχεται ἡ ὁδὸν ῥά πορεία, καὶ ὅς ἦν ἀνύποπτος μὲν εἶναι
ὁ Ἰσαάκ, τὸν δὲ Ἀβραάμ μάτην ἀγωνίζονται νὰ μεταπείσωσιν ἀπὸ τῆς
γενομένης ἀποφάσεως οἱ συμπορευόμενοι δοῦλοι. Τέλος φθάνουν εἰς
τὸ ἐντεταλμένον ὕψωμα καὶ ὁ Ἰσαάκ αὐτὸς κατὰ παραγγελίαν τοῦ
πατρὸς ἐτοιμάζει τὰ τῆς θυσίας, ὅτε, ἐρωτῶν ποῦ εἶναι τὸ θυσιασθη-
σόμενον σφάγιον, μαρθάνει τὸ σκληρὸν θέσφατον καὶ δέεται συγκινητι-
κῶς τοῦ Ἐφίστου καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς νὰ καταστήσῃ αὐτῷ γλυκύτε-
ρον τὸν θάνατον διὰ τῶν ἐξῆς ὥραιων στίχων :

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νᾶρθω νὰ γονατίσω,
ὅς ποιὸν γάμον, ὅς ποιὰν ξεφάντωςιν καὶ θὲς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἀόρατε, λυπήσου με· Ἀναρχε, πόνεσέ με,
καί, Πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με·
σπαγχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατεῖά τους,
δός μου ζωὴν νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τους.
Μ' ἂν ἐν* καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶς ἐπρέπει χάρι,
πέμψε τῆς φύσεως θάνατον σήμερον νὰ μὲ πάρῃ,
νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρις μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νὰ κάμῃ λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα,
νὰ μὴ γροικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸν λαιμόν μου,
μὴ ἰδῶ τρομάραν φοβερὴν κι ἄγριαν στὸν θάνατόν μου.
Γονή, ἀπείσι* μεταθεμὸς* δὲν εἶν' κ' ἐλεημοσύνη,
ἀπείτις* ἔτзи τ' ὥρτισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
μίαν χάριν μόνον σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμόν μου,
νὰ μὴ θελήσῃς ἄπωνα νὰ κόψῃς τὸν λαιμόν μου·
μὰ σφάξε με χαϊδευτά, κανακιστὰ κι ἀγάλια
γιὰ νὰ θωρῇς τὰ δάκρυα μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῇς, νὰ ἰδῶ ἂν λακταρίζῃς
καὶ τὸν πτωχὸν τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνον ἂν γνωρίζῃς.

Καὶ σὰν ταραῖξω νὰ μὲ ἰδῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
 ἀπάλυνε τὴν ὄρεξιν, καὶ παῦσε τὸν θυμόν σου·
 καὶ μὴ θελήσης ἄπονα κι ἄλλο κακὸν νὰ πάθω,
 μηδὲ μὲ βάλῃς στὴν φωτιάν, μηδὲ μὲ κάμῃς ἄθo. *
 Ὡσὰν μὲ σφάξῃς, μὴ καγῶ, μὴν κάμῃς τέτοιαν κρίσι,
 μὴ τὸ γροικῇς ἢ μάννα μου καὶ κακοθανατήσῃ.
 Τὸ σφάγμα καὶ τὸν σκοτωμὸν βαστάζει τότε θέλει,
 μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
 Μάννα μου, ὡς ἐπρόβαινες νὰ μ' εὕρισκες δεμένο,
 καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴν φωνὴν καὶ νὰ σοῦ πῶ ἀποθαίνω.
 Συμπάθειο νὰ σοῦ ζήτηνα, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
 νὰ σὲ σφικταναγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
 Μάννα μου, πλὶὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στῤῥωμα νὰ μ' ἐντύσης,
 νὰ μὲ ξυπνήσης σπλαγχνικὰ καὶ νὰ μὲ κανακίσῃς.
 Μισεύγω σου, καὶ χάνεις με, σὰν χιόνι ὄντας λύση
 καὶ σὰν ὄντας κρατῆς κερὶ καὶ ἄνεμος τὸ σβήσῃ.
 Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὥρισε, νὰ 'ναι παρηγοριά σου,
 καὶ πέτρα τῆς ὑπομονῆς νὰ κάμῃ τὴν καρδιάν σου.
 Γονή μου, ἂν καμμιὰν φορὰν σοῦ 'πταισα σὰν κοπέλλι,
 συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισεύσῃ θέλει·
 καὶ φίλησέ με σπλαχνικὰ, καὶ δός μου τὴν εὐχή σου,
 καὶ τάξε πῶς καμμιὰν φορὰν ἤμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
 Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸν λαμόν μου
 καὶ πῶς νὰ τότε δυνηθῇς τὸν ἀποχωρισμὸν μου ;
 Τὴν χάριν ποῦ σοῦ ζήτησα, σήμερον κάμε μού την,
 ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ κἂν τὴν βολάν* ἐτούτην.
 Ἀντίκρυτα νὰ σὲ θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι
 καὶ σίμωσέ μου το· κοντὰ νὰ σὲ φιλῶ στὸ χέρι.
 Κύρι, μὴ σφίγγῃς τὸ σκοινί, ὡς τ' ἄχαμνὸ δαμάκι*—
 καὶ μὴ μὲ βιάζῃς καὶ ἄφῃς με νάκρυσταθῶ λιγάκι.
 Ἐκεῖν' ἢ χέρα ποῦ πολλὰ μ' εἶχε κανακισμένον,
 τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερον δὲν μ' εἶχε μαθημένον.
 Γιὰ νὰ θυμᾶσ' ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
 σήμερον τὴν μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
 Μίλειε τῆς, παρηγόρα την κι ὡς εἶστε πάντ' ὁμάδι
 καὶ εἶπέ τῆς πῶς ὁλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδῃ.

Ὅ,τι δικόν μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δώστέ τα τοῦ Ἑλισεέκ τοῦ γειτονόπουλού μας·
 τὰ ροῦχά μου καὶ τὰ χαρτιά, ἄγραφα καὶ γραμμένα,
 καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸν ποῦ τᾶχω φυλαμένα·
 γιὰτ' εἶναι συνομήλικος καὶ συνανάνθρωφός μου,
 φίλον καλὸν καὶ σπλαγχνικὸν τὸν ἡῦρα στὸ σκολεῖό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδᾶρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δικόν καὶ φίλο.
 Κύρι μου, ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲν μὲ λυπᾶσαι ;
 ὦ, πλάστη μου, βοήθα μου· μάννα μου, καὶ ποῦ νὰ ᾿σαι ;

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ παρσκευάζετο νὰ καταφέρῃ κατὰ τοῦ παι-
 δὸς τὴν θανάσιμον πληγὴν, παρουσιάζεται ὁ ἄγγελος καὶ ἀπαλλάσσει
 τῆς θυσίας τὸν δυστυχῆ πατέρα. Τότε δὲ εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὰς πρὸς
 τὸν Θεὸν εὐχαριστίας τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ ἐπακολουθοῦσιν
 αἱ τῶν δούλων, καὶ τῆς Σάρρας ἡ μητρικὴ εὐφροσύνη κατὰ τὴν εἰς τὸν
 οἶκον ἐπάνοδον.

[Ἀγνώστου Κρητὸς ποιητοῦ τῶν μέσων
 τοῦ ΙΣΤ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος]

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ι. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΟΓΟΥ

Α. ΕΝΤΕΧΝΟΙ

Ι. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΘΝΙΝΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

Ἀνατολήν, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ποιεῖ φιλοσοφία καὶ ἀναισθησία εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἡ Ἀριστοτελὴς καὶ Πλάτωνος, τὸν ὅποιον τὸ Λόγιον διέχεται καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ κόσμος τῶν Ἑλλήνων ὡς τὰ τριάντα. Τοῦτοι, λέγω, καὶ ἄλλοι πολλοὶ δὲν εἰναι Ἕλληνες;

Ποῖον γὰρ ἔστιν τὸ Ἕλληνον ἢ Ἰταλόν; καὶ δεῖξαι εἰς τὴν ποικιλίαν τῆς γλῶσσης, ὅπου, τοῦτο εἰς τὸ ἄνωγόν, ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ πρὸς τὸν Μουσόν. Ἐν Πιερίῳ, ὅπου γίνονται ἀπὸ τὸ σπέρμα ὁσὲν σπέρμα, τὸς ῥῶμα καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσαι, διὰ τὴν ποικιλίαν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα. Ἐν Ἀριστοτελῇ, ἔνι Εὐριπίδῃ, ἔνι Ἡσίοδῳ, καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ποιηταί, ὅπου διὰ τὸ καὶ σπέρμα καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἑαυτοῦ ὅς ἐστιν Ἕλληνας.

Ὁ Δεμοκρίτης, ὅπου εἰς τὴν γλῶσσαν εἰναι ὁ ἀρχηγός καὶ ἡ στήλη τῶν ἡγεμόνων. Ὁ Εὐκλείδης, ὅπου εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ἐπιστὴν τῆς ἰσῆς τοῦ ἀριθμοῦ τοσοῦτοι σπέρμα, ὅσοι καὶ ἑαυτοῦ καὶ ὅσων εἰς ἀθανάσιον τοῦ κόσμου τοσοῦτοι πυρκαῖαι, ὅσα εἰρημνίαν καὶ πνεύματον σχηματίζονται. Ὁ Ἱπποκράτης, ὁ Γαληνός, ἔνι τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου, καὶ εἰς τὸν κόσμον ὅς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτὴν ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς σφαίρας, ἀναμύχωναν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μὴ ποτε καταπαύονται ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀπὸ τῆς ζωῆς.

Ὁ Ἀλφειεύς, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελαῖς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καί εἶναι ἀλήθεια, πῶς καί ἡ φήμη καί ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νά διηγᾶται, τοῦτος νά θαυμάζη τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγη μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καί τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σοφίας, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καί κάρβουνα ; Δὲν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καί ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καί Πλάτωνα, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καί προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος..., Τοῦτοι, λέγω, καί ἄλλοι μύριοι δέν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὥσαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νά δείξη εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου, τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματά, ἦτον ἡ κόρη καί τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἐνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καί ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νά πιπιλίσουν τὸ μέλι καί τὴν γλυκύτητα ; Ἐνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καί τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νά τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καί ἡ στολὴ* τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης,* ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καί ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καί τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἱπποκράτης,* ὁ Γαληνός,* θεοὶ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου, χωρὶς νά κλέβουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καί μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπότηζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τους πολέμους άλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδί τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ τὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμίθεους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἄνθησαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοεὶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσάν νὰ μὴ ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ τὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνῃ τῶν Ἑλλήνων ;

Διατὶ λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαυγίξῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον, ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδωκε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίρεις,* πονηρέ, διατὶ ποτὲ δὲν ἄστραψε περισσότερο, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὰς ἀκτῖνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ Χριστῶνυμος πολιτεία. Τούτῃ ἂς εἰπῇ, πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας, ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὰς τρικυμίας τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὰς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὰς βροντὰς τῶν τυράνων, ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ τὰ μὴ μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξεριζώνοντας ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων τὰς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα, ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος, ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφήν, δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους, ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἔλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλειοι, οἱ Χρυσόστομοι, καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογεῖ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσὺ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσὺ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν Ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταίσμα, ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξεριζώσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα, διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες, γὰρ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι, ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράψισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα, ὅπου ἐχυσαν διὰ τὴν πίστιν καὶ μὲ τὲς ἀρετὲς, ὥς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἐκτίσαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἐγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἀγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμή, χωρὶς καμμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος-ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

« Τέχνη Ρητορικῆς », Ἑνετίησι, 1681, σ. 54 κ. ἐξ. Φραγκῖσκος Σκουφός

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματος μου.

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήϊνη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς, χειρότερος ἀπὸ ὄλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἑσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πῶς ἐγὼ εἶμαι ἅγιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρισῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς ! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμά μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον, πῶς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω-ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης.

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας, καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκὸς, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἔτοιμοι καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου.

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας με τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δώσῃ καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισον. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῇτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγᾶς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον* τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἐχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μᾶς καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἐτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία.

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερο τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήϊνα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζώμαστε τὰς ἁμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὐτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται τὴν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλῃς νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σίγησις εἰς τὴν σακκούλαν σου, ἀλλὰ δώσῃ το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον.

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νά καταλάβης εκείνα όπου όμολογεί ή 'Εκκλησία μας. Καλύτερα, άδελφέ μου, νά έχης έλληνικόν σχολείον εις τήν χώραν σου, παρά νά έχης βρύσες και ποτάμια. "Όποιος Χριστιανός, άντρας και γυναίκα, υπόσχεται μέσα στο σπίτι του νά μήν κουβεντιάξη άρβανίτικα, άς σηκωθή επάνω νά μοϋ τή πη και έγώ νά πάρω όλα του τά άμαρτήματα εις τόν λαιμόν μου από τόν καιρό που έγεννήθη έως τώρα, και νά βάλω όλους τούς Χριστιανούς νά τόν συγχωρήσουν και νά λάβη μίαν συγχώρεσιν, όπου αν έδινε χιλιάδες πουγγιά* δέν τήν έματάβρικε.

Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', σ. 437 έξ.

Κοσμάς Αιτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

« Περίλυπός έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου »
(Ματθ. κς: ')

Δύο μεγάλα και παράδοξα θαύματα είδεν ό άνθρωπος εις τόν κόσμον· ένα Θεόν νά κατέβη από τόν ούρανόν εις τήν γήν νά γένη άνθρωπος, και αυτόν τόν Θεόν και άνθρωπον νά ανέβη νά αποθάνη επάνω εις τόν σταυρόν. Τό ένα έστάθη έργον μιās άκρας σοφίας και δυνάμεως, τό άλλο έργον μιās άκρας φιλανθρώπου αγάπης· πλην και τά δύο έλαβον περιστατικά πολλά διάφορα. Εις τό πρώτον θαύμα, όταν ό Θεός έγινε άνθρωπος, έκαμε κοινήν πανήγυριν όλη ή κτίσις: άγγελοι εις τόν ούρανόν έψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εις τήν γήν έχόρευον διά τά ευαγγέλια τής σωτηρίας και τής χαρής· και βασιλεις ήλθον έξ άνατολών, και έπροσκύνησαν μέ δώρα τόν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εις τό δεύτερον θαύμα, όταν ό θεάνθρωπος απέθανεν έσταυρωμένος, ώσαν κατάδικος, έν μέσω δύο ληστών, ό ανω και κάτω κόσμος έρήνησεν· ό ούρανός έσκέπασε μέ βαθύτατον σκότος τό πρόσωπον· ή γή έσεισθη έκ θεμελίων από τόν τρόπον, αί πέτραι έσχίσθησαν. Έκείνη έστάθη μία λαμπρά νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρής και αγαλλιάσεως· έτούτη μία σκοτεινή ήμέρα, άφορμή λύπης, και άδημονίας· εις εκείνην έκαμεν όσην ευεργεσίαν έδύνατο νά κάμη ό Θεός προς τόν άνθρωπον· εις έτούτην έκαμεν όσην παρανομίαν δύναται νά κάμη ό άνθρωπος προς τόν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλά, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον τοῦ εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην τοῦ εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Καὶν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἀδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμέλλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνησις τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἴδιος νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρατήσωσιν, οἱ δοῦλοί του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια ἀνέβαινεν εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παραιτημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν Σταυρόν, συντροφευμένος ἀπὸ τὰς βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίῃ εἰς τὸν Γολγοθᾶν διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστάς, τοῦτο δὲν εἶναι ἓνα ἐλεεινότερον θέαμα; Ὁμολογῶ πὼς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰῶβ ὑστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἓνας τύπος, μία σκιὰ τῶν πόνων καὶ πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀγίων Μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦτον πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ δὲ πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι πάθος

καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ ».

Ἐγὼ ἤξεύρω διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδὴ τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διότι τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἐαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθε ἀμετανόητοι, κλαίετε, ὅσες λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, εἰς τὰ ὅποια ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλαύσετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὁποῖον λέγει παραπνοεμένος : « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

.....

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἰς τὴν σημερινὴν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθῃ ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὁποῖον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· « Π ε ρ ῖ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ᾶ τ ο υ » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ τὴν ἄρνησιν τῶν ἰδίων μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσῃ καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόγον καὶ μῖσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαί, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὅπου μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον· « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολουθήσωμεν, καθ' ἕνα μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακι-

νήση με τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του, τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ;... "Ἄλλο : 'Ημεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν 'Αγίων Μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδιὰ, παρθένους ἀπαλὰς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὲς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμολύπῃς μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ, ὅπου νὰ ἐπλασεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει : « Π ε ρ ἱ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἂν λογιᾶσθωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηθῇται τέτοιαις λογῇς ; 'Ακούσατέ το : 'Ο Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὑστερνὴν σταλαγματιὰν τὸ ἄχραντόν Του αἷμα· ὑπάγει διὰ νὰ ἀποθάνῃ ὡσάν ἓνας κατὰδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῇται, τὸ αἷμά του νὰ καταπατῇται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος (φαίνεται μὲν νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπικταδιστὸς θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; "Ω, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ἱ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηθῇ τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλοῖμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα : « π ε ρ ἱ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῇ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ». Χριστιανός, θέλει νὰ

εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη, καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μὰ, ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους Χριστιανοὺς, πόσους κερδαίνει καθ' ἑκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἑκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχαὶ κερδαίμεναι μετὰ τὸν κόπον ; Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὅποιον ἔλεγε : « π ε ρ ἰ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ἄ τ ο υ ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ νὰ ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ιδρώσῃ τὸ αἷμα. « Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μοι νὰ ἔλεγεν) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὥσάν τοὺς ἐξαγοράσω μετὰ τὸν πόνο, μετὰ τὸ πάθος, μετὰ τὸν κόπον, μετὰ τὴν ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἕνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἕνα νὰ με πωλῇ ὥσάν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ με ἀρνήται ὥσάν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορείας καὶ ψεύματα· ἐκείνον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὀρεξίν· καὶ ὅλοι νὰ με σταυρώνουσι μετὰ κάθε λογῆς ἁμαρτίαν. Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; » Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῇ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; » Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμά μου, ὅπου ἔχυσά ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινώνητοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὰς στράτες, καὶ εἰς τὰς κᾶπηλεῖα, μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; » Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεσθαι ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥσάν μία ἀπλὴ ἱστορία ; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρὸς μου, ὥσάν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκείνης, ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θέατρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανον ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους· ὅπου δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουν τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἀχ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἱματί μου ; » Ἀχ, διὰ τοῦτο « π ε ρ ἰ λ υ π ὅ ς ἔ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ῆ μ ο υ ».

ἕως θανάτου».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας, Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθ' ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἦλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀποθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, μὰ μὲ ἕνα τρόπον ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχώσωσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός των, καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἕνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς λέγει : « καθ' ἕνας ἀπὸ σᾶς ἂς ρίψῃ τὴν σαῖτταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καί, ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα, ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαῖτταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὅποιον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν ; Ἐρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαῖτταν του μὰ, θωρῶντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « ἐγὼ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαῖττεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀποθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής ; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱοὺς. Τοῦτο ὅπου θωρεῖτε, εἶναι τὸ νεκρὸ λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσατε τὰς σαῖττας, ρίψατε, λαβώσατε, πληγώσατε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγὰς. Ἀλοίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοί, ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτῃ ἡ πρώτη σαῖττα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν ; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς* ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτῃ ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν ; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκεῖνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας ; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουνουσιν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλοῦσιοι... Ἀλλὰ ποῖος ἡμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναριθμητὰς, ὅπου πέφτουσιν ὡσὰν χαλάζι, τὰς ὁποίας ρίπτουσι οἱ κατὰκριες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιπορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν ; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαῖττεύετε, χορτάσατε, τὴν

ὄρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀποθαμένου πατρός σας, ἐλάτε, παιδία, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; υἱὸς νὰ λαβώνῃ τὸν Πατέρα, καὶ Πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἑσταυρωμένον.

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἐσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἀφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἀφες αὐτοῖς ; ... Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῇ μίαν φοράν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθῶσιν... Ἀφες αὐτοῖς. Ἀς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις... Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαῖττες, ἃς τελειώσωσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον... Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; « Ἀφες αὐτοῖς, Πάτερ ». Καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; « Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν ».

« Διδαχὴ », α' ἐκδόσις Βενετίας, 1720

Ἡλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐπεὶ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τις νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ Παλαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει σπῶμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας τὰς θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διός, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωες τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμούς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ, μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἢ θέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θρᾷξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δέντρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεοὺς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκην, τὴν φιλτάτην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικά κρούσματα τοῦ ὄργανου τῶν κατεκήλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν, εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμαῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνεκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φίλανθρώπους δελφίνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταίναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσιν ἀλήθειαν καὶ ἢ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς, εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ τόσῃν ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

Πραγματεία περὶ μουσικῆς », Τεργέστη, 1868

Εὐγένιος Βούλγαρις

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀ πό σ π α σ μ ι α)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀναπόδοσιν, καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμὸν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκρίζοι ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὁπότε μετανοήσῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀναπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὕτῃ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὁμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἢ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἀνθρώπε, διατὶ ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἢ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἢ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πράγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψαί, αὕτῃ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατὶ ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατὶ ζητεῖς ἀναπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα δὲ ζητῇς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπατᾷς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετῆς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὐσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι, ἐσμέν ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἔθνικοι καὶ εἰδωλωλάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἐστὶν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκομεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστὶ τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μαθαίνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελής καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· « Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φῶναι τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους » (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; « Μὴ ποτε » λέγει, « καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα » (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν δίδωκε ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου μεγάλου πειρασμοῦ· « ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς » (αὐτόθ. 13)· ἰδοὺ πῶς ἐκπαῖ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία δεικνυσὶν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποῖαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. « Καὶ μακάριος », λέγει,

« ἔσθι· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτόθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιήτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιούντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδευεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἀμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », Α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς.

Πόσον εὐτυχεῖς ἦθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιὰς τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἕνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἕνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσὰ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἕνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχη τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποῦ θὰ εἴχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιὰς μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσην ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἀφῆνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὕρης πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἦθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἄρπαγῇ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλεόν « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς κἄν φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὕρισκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἕνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξεριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτείες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθὺς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθὺς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὕρισκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὰς χῆρας προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὕρισκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλπισμένοι. Ποῖοι ταράττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφὴ διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὐκολὴν, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατὶ ἐσβήσθῃ ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὕρισκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

Ὡ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἥλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακά ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τήν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθά. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθης εἰς τὰς ψυχάς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

< Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν » *Νικηφόρος Θεοτόκης*

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

«Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολήν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὼς χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλοῦτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχη καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοῖαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Διὰ τοῦτο τέλος αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασι τὰ ἦθη σαπρῶς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικὸν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἄηρ εὐπνότερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφιμώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἓν δένδρον, ἓν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπτόμοος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλῶπιζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὄχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης....

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχει τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἢ κατὰστάσις αὐτῆς. Ἡ πᾶτρις τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσοῦτους χρόνους ἀβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. Ὡ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνεαι τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

« Περὶ φιλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος (ὁ ἐξ Οἰκονόμων)

8. ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὑποία τώρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἀνδρας.

Εἶναι εἰς μίαν τοποθεσίᾳ καλή, ἀπολαύει ἓναν ἀέρα ὑγιεινό. Τὰ πέρας τῆς κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαεῖς χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, ἡ ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν, ὅπου εἶχε, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατικὴ.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ τῆς κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσφύζονταν ἕως τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁλόκληρος· μίᾳ μπόμπᾳ ὅμως, ποὺ εἶχαν ρίξει οἱ Βενετζίᾳνοι, καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαροῦτι, ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σφύζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς τῆς λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπον νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα, ποὺ σηκώνονται.

«Γεωγραφία Νεωτερικὴ»

Ἱεροδ. Γ' ρηγ' ρ. Κωνσταντῆς, Αἰδιάκαλος τοῦ Γένους
Ἱεροδ. Αὐτὴν Φιλίππιδος

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἀρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τοὺς ἑνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἀρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι: πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον, νὰ εἴμεθα

ἐλεύθεροι καὶ ὅχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἀλλουνοῦ· τρίτον, νὰ εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανένας νὰ μὴν μπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξῃ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἰδικά-μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲν παιδεύεται* ὁ πλούσιος ὀλιγώτερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερον διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρᾳ ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγίνεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας· κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπεὶδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολιταὶ ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφίκια*. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογὰς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπὴν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴ ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κἀνῃ ὅλον ἐκεῖνο, ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτῃ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ὥς ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν : Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

Ἄρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμοὺς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὄταν ἐμποδίζωνται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὁποῦ ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις*, ὁποῦ δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἡγουν, ὅταν βλάβῃ τινὰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἡ πᾶρξη ἀδίκως τίποτε ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

Ἄρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοικοῦ εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Ἄρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ ἐγκαλῇται εἰς κριτήριόν· νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἡγουν, ὅταν πταισῇ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλῃσιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθὺς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατί, ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλῃ νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταιστήτης· καὶ ἀρκετὸν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος, ὅτι δὲν παιδεύεται*, ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἄρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα, ὁποῦ ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου, ὁποῦ δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως, νὰ τὸ ἀποβάλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πῶς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἰδήσιν ἢ διοίκησιν, εἶναι πταίστ᾽ αἱ καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος, ὅπου φαίνεται πῶς εἶναι ἄθῳς, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πῶς ἔπταισεν, ἐν ὧς νὰ βεβαιωθῇ πῶς εἶναι πταίστης, πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβρισμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἐν ὧς νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

Ἄρθρον 14. Καέννας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρόν, ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα, λέγεται ἀνομία. Ἦγουν ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἄρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἄρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι. μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πῶς ἡ ἄρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

« Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης »

Ρήγας Φεραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν, ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ θερμῶν δακρύων, ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας, Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν. Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδικούς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουργαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρούριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάργαν. Καθ' ἣν ὁμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἕκ τῶν τριῶν ἀποσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὅποιον καὶ δὲν γλυτώνεις;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιᾶσῃ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὅπου δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελεθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις παρήλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρίτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέκαυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανῆς ἐγένετο, ἰστάμενος ὄρθιος ἐπὶ ἡ κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος...

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ* συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάντος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλλους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σαμουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὃ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς ὁμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν...

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγῳσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσι ἢ νὰ διώξωσι ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

—Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς ; Ἐὰν αὐτὸς παραβῇ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσῃ, ἐνόσω ὑπάρχει, τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἂν ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείπει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγῳσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσι, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην προᾶξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλὴν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἄλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν ἄ-

προσδοκῆτως πρὸς τὰ πλᾶγιά των τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλ-
βανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν
τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα των ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς
Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης του περὶ τῆς διαμονῆς
των καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεων των. Τότε
ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφω-
σιωμένων, τότε ἡσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνε-
θυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πα-
τρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ
πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν
παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὅπλων ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμ-
βουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς
ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμοτέρωθεν πεισματώδεις ἐχθροπραξίαι.
Γυναῖκες τινές, ὥσπερ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίν-
δυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατη-
σχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἡρωϊκὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβᾶ-
σαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ
φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο
καὶ αὐταὶ αὐθормήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε
τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν
διὰ τῶν ὅπλων...

« Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », 1815

Χριστόφορος Περραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

« Μείζον' ὅστις ἂντι τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει,
τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω ».

Σοφοκλέους « Ἀντιγόνη »

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ
γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν
Αἴγυπτον εὐρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ
ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον καιρὸν τῆς κοινῆς
τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως
καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

ὄλων τῶν Γραικῶν ὑγιαίνειτε, ἐπεὶ δὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, μὴ τὰ νομίζετε συμβουλὰς ἰδικάς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριπεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἱματὰ της, μᾶς βρέχει μὲ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἕνα ἕκα-στον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ ταῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχὴς, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὗρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὐξήσαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοὺς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὅλγιοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστεύτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς και μεγάλους βασιλείς, εις ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναριθμητὰ τῆς Περσίας στρατεύματα, ἡ ὁποία τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοῖάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του κατασχύνην ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἠλπίζε νὰ τοὺς ροφήσῃ χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατῴρθωσαν, ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμοιοῦσας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπεύρωσι κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου ; Ὡ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχονοία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλλήνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλοῦτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα πῶς ἦτον πλέον δυνατόν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστοφεία. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπεὶδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν κἂν* καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχρότερον ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὅχι ἀκόμη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον, καὶ ἄντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένας, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δοῦλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμης καὶ τέχνης παρ' αὐτῶν ἡξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταίσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προσενῆσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα* ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον θέλησιν τῶν Καισάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρως εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν* ποίαν παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσώζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότης κἂν ποία αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἄλλ' οἱ δεσπότες τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβῶδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὡ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μῆτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπεὶ δὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θρακῆς, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους, καὶ ἄλλους τοιούτους τρισβαρβάρους δεσπότης· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἐγίνεν τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζονται ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι· καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βασταζόντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των, καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθηρσκοι καὶ ὁμό-

γλωσσοι τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κᾶν ποίαν συνείδησιν, κᾶν τινα θεοῦ φόβον. Καί ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἡναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἡγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποίαν νὰ περιγρᾶψω μὴτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μὴτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους: καὶ οἱ ταλαίπωροι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν*, ἔκλιναν ἑλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθῇσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαιρόν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα-λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῇ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχού, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα. Ἔπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἑλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστοὺς μου, ὥστε μὴτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμούς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα ἐβρόγχιασε καὶ αὐτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μὴτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμούς, νὰ θεωρῆτε τὰ δακρυὰ μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοι ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωήν; Μέχρι τῆς σήμερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς

ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφ' οὗ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἤλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἔπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὄχι ὡς Τοῦρκοι, ὄχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος ὅταν, φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἰατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μεμολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία; ἢ δὲν ἔμεινεν πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ;

« ● Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχὴ του »

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

12. ● ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τὰλλὰ του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται, καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται Παπᾶς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν

Χριστουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη νὰ πτερινισθῇ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Ὅταν τὴν ἀναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξύ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδῇ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρύτερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηδες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρεσε τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν τὸν καλέσῃς μὲ τὸ κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τοῦτοίς καὶ εἰς ἐξηκοντατέσσαρα ταξείδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἑκαμὲν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξείδια πολυπείριας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητὴς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχεν σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἀκουσεν ὁ Παπᾶ-Τρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησε ἐκστατικός. Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθη· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρέσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλὴ, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξεύρω πλέον, ποίαν γλῶσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷ τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπᾶ-Τρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους: «Τὰ διὰ βολόπουλα, τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα!»

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπᾶ-Τρέχαν. Ναί! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόφρων ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεῖ, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδεῖαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβητος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μαθῇ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνέκδιήγητος, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσόν, καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἑκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐννεακοσίου· σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ. Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο! — Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλόανθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχήτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνιόν* σου τὴν ἐξηγήσιν. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσιν μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποίησιν τοῦ κόσμου; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πράγματων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικὸς μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου:

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ αἰμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος* ἐδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ, νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν, νὰ ἀπανθήσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειάζομενας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον... τὸν ἅγιον... τὸν ἅγιον... (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ

ή παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

—Πολλοὺς— ἀπεκρίθη— ἅπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱερούς καὶ σεβασμίους μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις; δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης ;

—'Αλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικήν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἀγγλου τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἐκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν Ἐφημέριον ἔπρεπέ τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια.

—Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλείοτερα ἂν εἶχα, πλείοτερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσειν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθης πῶς ἐφέρθη εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ Παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμούς τὴν πλουσίαν τοῦ πένητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἀκαίρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἐκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἐκδοσιν, ἐπεὶ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφίνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μᾶκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκούμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν Ἐφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπᾶ - Τρέχας ; Τρέχει πρὸς αὐτὸν

νά τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ. Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφῆνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς πόσῃ ἀπορίᾳ ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατὶ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

—'Εγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μέ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα ὡς ἐφημέριον, καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν Παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν ;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τὸν περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλάνθρωπος Ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὁποῦ κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανὲν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθέλαν εἰσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσινοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἀμαθία παρὰ τὴν ὁποιάν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδεῖαν ;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαιδευτος ὁμοιάζει

τὸν παντάπασιν τυφλὸν· καὶ ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὀλότελα ἡλίθιον, φοβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἶδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἂν νὰ ὑποπτεῖται, ὅτι ἄρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν του τὴν ψυχὴν....

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ραψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος, Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811 — 1820)

Ἀδαμάντιος Κοδραῖς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παρῇμεναι ζωνερὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τώρα εἶναι οἱ Τούρκοι καὶ ὅχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἐγίνε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοὶ μὲ ὕρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴ χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μετὰ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάρτα τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητὴ δύναμι τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριά καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ἐπίασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε, δὲ θὰ ἰδοῦν τὴ στράτα νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἶμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρυ. Ἔσυρεν ὡς τὴ θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ ἔχτροι ἔτρεξαν νὰ γλυτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκύνθησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατέσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἔχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἰδησιὶ στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἓνας ἔτρεξε καβαλλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἄρματωμένος. Ὁ καβαλλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα*. Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμό* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντὰ του· « σταμάτα ! » τοῦ φώναξαν, « σταμάτα ! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρῃ φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*· ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσῃ, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσῃ. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθυὸ ἀνασασμό, καὶ μιὰ καὶ δυό, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

— Ἐνίκησαμε ! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτὺς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καβαλλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε !

Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε ὁ πεζοπόρος κι ἐκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὠνόμασαν Σ τ α μ ά τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ό.

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλεὺς στὴν Πόλῃ ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλεὺς κι ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε ἀντίδωρο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχῃ τὸ χέρι, ἔπεσε τὸ ἀντίδωρο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν, ἔξαφνα, βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιοι ἔχει μελίσ-

σια νά τὰ τρυγήση, γιά νά βρεθῇ τ' ἀντίδωρο. Καί ἄλλος κανεῖς δέν τό 'βρε, παρά ὁ Πρωτομάστορας, πού σ' ἓνα κυφέλι εἶδε ἀντί γιά κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησία πελεκητή καί στήν ἁγία Τράπεζα τῆς τὸ ἀντίδωρο. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μέ τὴ χάρι τοῦ ἀντίδωρου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησία ἐπαρουσίασε ὁ Πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καί ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἀγία Σοφία.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελλήνιος)

Τὴν ἡμέρα πού πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἓνα καράβι τὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, νά τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιά νά μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀνοίξε τὸ καράβι καί ἡ ἁγία Τράπεζα ἐβούλιαξε. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καί κύματα κι ἂν εἶναι γῦρο. Καί τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, πού εἶναι πάντα ἐκεῖ, καί ἀπὸ τὴν εὐωδία, πού βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καί νά τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' ΑΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἀπόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριάς εἶναι μία θέσι, πού ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησία τ' Ἀη Γιωργίου. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, πού χάλασε, δώδεκα κολῶνες παρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολῶνες πολλοὶ πασιᾶδες καὶ μολᾶδες* καί καδῆδες* τὶς ἐσθήκωσαν πολλὰς φορὲς ἀπὸ κεῖ καί τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα γιά νά τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πῶχτιζαν. Ἀλλὰ τὴ νύχτα σηκώνονταν πάντα οἱ κολῶνες ἀπὸ κεῖ, πού τὶς πῆγαιναν, καί γύριζαν στὴν πρώτη τοὺς θέσι.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἓνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἓναν καβαλλάρη, πού κρατοῦσε ἓνα κοντάρι μακρὺ, καί τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἂν δέν τοῦ 'βανε ὄρκο πὼς θὰ

τις πάγη νά τις βάλῃ στὴ θέσι τους. Ὁ καδῆς ἐφοβήθη καὶ ὠρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλῃ μέρα τις πῆγε στὸν τόπο, ποῦ τις εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κατ' ἄπ' τὴ βορεινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ στὴν ἀνατολικὴ ράχι, εἶναι μιὰ σπηλιά, ποῦ λέγεται « Σπηλιὰ τοῦ Λεονταρίου », γιὰτὶ σ' αὐτὴν κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, ποῦ ἔφερνε μεγάλη καταστροφὴ γῦρο. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ποῦ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησία ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΩΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὁ βοϊβόδας* τῆς Ἀθήνας ἔρριξε μιὰ κολῶνα ἀπὸ τὶς τέσσαρες, ποῦ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, ποῦ τό 'χτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολῶνες, ποῦ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἔκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴν νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερά κλάμματα, ὅσο ποῦ ὁ βοϊβόδας, ποῦ ἔγινε ὕστερα πασᾶς τοῦ Ζητουνιού*, ἐφαρμακώθη καὶ πεθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάμματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὅταν ὁ μυλὸρδος* ἐπῆρε τὴ μία ἀπὸ τὶς ἑξι κόρες τοῦ Κάστρου, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τὶς ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποῦ πῆγαιναν νὰ τὶς βγάλουν,

τις άκοϋν νά σκούζουν λυπητερά και νά φωνάζουν τήν άδελφή τους. Οί Τούρκοι τρομασμένοι έφυγαν, και με κανένα λόγο δέν ήθελαν νά δοκιμάσουν νά τις βγάλουν. Και άλλοι πολλοί κάτω από τó Κάστρο τις άκουγαν τις μαρμαρένιες κόρες νά κλαίν τήν νύχτα για τήν άδερφή τους, πού τούς τήν πήραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σπάρτη)

Κοντά στο Μυστρά, σε μία ψηλή θέσι, πώχει από κάτω όλο τόν κάμπο τής Σπάρτης, ήταν ένα μεγάλο κυπαρίσσι, τó μεγαλύτερο κυπαρίσσι τού κόσμου. Τώρα δέν υπάρχει πλέον· είναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος είχε άνάψει φωτιά εκεί κοντά, και δέν έπρόσεξε και άναψε τó κυπαρίσσι και κάηκε.

Αυτό τó κυπαρίσσι έχει τήν ιστορία του. Έπί Τουρκίας ένας πασιās πήγε σ' αυτή τή θέσι νά διασκεδάση. Έβαλε και τού 'ψησαν ένα σφαχτό, και κάθισε κι έφαγε. Είχε μαζί του και ένα βοσκό, ένα νέο παλληκάρι χριστιανόπουλο, και τόν ύπηρετούσε. Για μία στιγμή τó παιδί έρριξε τή ματιά του και παρατήρησε εκείνο τó ώραίο θέαμα, τόν κάμπο με τις πρασινάδες και τάφθονα νερά, και τά βουνά γύρω, τόν έπιασε τó παράπονο κι άναστενάξε. Τó είδε ό πασιās και τόν ρωτᾷ:

— Μπρέ Ρωμιέ, τί έχεις κι άναστενάξεις ;

— Τί νά 'χω, πασιās μου, τού λείι· συλλογίζομαι πώς όλα αυτά τά μέρη ήταν δικά μας μία φορά και μās τά πήρατε· μα τó λένε τά χαρτιά μας και έχω τήν έλπίδα μου στο Θεό, πώς—με καιρό πάλι δικά μας θα γίνουν.

Ό πασιās έθύμωσε:

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾷς αύτου; τού λέγει.

Και άρπάζει τήν ξύλινη σουβλα, πού είχαν ψήσει τ' άρνί, και τήν καρφώνει στη γῆ.

— Νά, τó βλέπεις αύτό; λέγει. "Αν αύτό τó ξερό παλούκι βγάλη κλαριά, τότες νά 'χετε έλπίδα πώς θα ξαναπάρετε πίσω αυτά τά μέρη.

Τήν άλλη μέρα ή σουβλα έρρίζωσε στη γῆ και ξαναβλάστησε

καὶ φούντωσε καὶ θέριψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυπαρίσσι, ποὺ γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πασιᾶς ἔχωσε τὴ σοῦβλα ὅτῃ γῆ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίαι καὶ οἱ παροιμιακὲς φράσεις, ποὺ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότετοι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι τὰ ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποὺ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πείρα του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητα του, στὸ σκωπτικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμά του. Ἐκφράζουν πάντοτε μίαν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορὰ καὶ ρυθμὸ, ποὺ δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμίαι), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνώμες, πρακτικὲς ἀλήθειες, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πείρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλὲς καὶ ὁδηγίες (γνωμικὲς παροιμίαι), ἄλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὠρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγεννήθηκαν καὶ τὰ ὁποῖα στὸ μεταξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικὲς παροιμίαι). Πάντοτε ὅμως ἔχουν δροσιά, χάρι παραστατικότητας καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἐλληνικοῦ Λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμίες σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιον αὐτὸν θησαυρὸν σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδος των.

N.A.K.

- 1) Ὑἷα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲν σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρι τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἕνας γελᾷ, τρελλὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἕνα φέσι δὲν χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχεῖ ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούργιο κοσκινάκι μου καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζει.

- 10) Είδι χάρισμα, γλυκό σά μέλι.
- 11) "Όσα ξέρει ό νοικοκύρης, δέν τὰ ξέρει ό κόσμος όλος.
- 12) Στραβός βελόνα γύρευε μέσα σέ άχυρώνα
κι ένας κουφός τοῦ έλεγε: τήν άκουσα πού έβρόντα.
- 13) "Όποιος βιάζεται, σκοντάφτει. "Όποιος δέ βλέπει ποῦ πατεῖ,
στή λάσπη θε νά πέση.
- 14) Χωρίς κουπιὰ καί άρμενα «"Άγιε Νικόλα βόθηα με »!
- 15) 'Η τριανταφυλλιά κάνει καί τριαντάφυλλα κι άγκάθια.
- 16) Κάλλια έργάτου κέρδος, παρά άκριβοῦ βίος.
- 17) 'Αλάτι πάει στην άλυκή καί φρύγανα στο λόγγο.
- 18) "Όποιος δέν κάνει άπό λόγου του καί πετυχαίνει άπό άλλο,
κακό ψυχρό 'ναι τὸ καλό κι άς είναι καί μεγάλο.
- 19) "Άξιος στο φαγί κι άγλήγορος στὸν ύπνο.
- 20) Τὸ νερό τοῦ 'Απριλιοῦ είναι πλούτος τοῦ κόσμου.
- 21) Τήν Γέννησι τήν άβρεχη, τὰ Φῶτα χιονισμένα,
καί τή Λαμπρή βρεχούμενη, τὰ πάντα εὔτυχισμένα.
- 22) Κάλλιο γινῶσι παρὰ γρόσι*.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν Ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : — Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στὴν ἐρημία;
Καὶ πῶς νὰ ζήσω ἄν' χωρὶς ἐσένα;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνῃ
πίσω του ὁ νικητὴς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνει.

Καὶ μέ, τοὺς υἱούς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει
νὰ μᾶς σύρῃς αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους!

(Ἄνθη εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος Μαρίας παρὰ τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων)

Ἐνετίησι, 1708

Φραγκ. Κολομπῆ

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον, γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Κάλλιο 'ναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πὼς σέ φένουν κάθ' ὥρᾳ στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῆς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σέ κάνει νὰ χαθῆς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῇ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμά σου νὰ πιῇ.
'Ο Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτῃς εἰν' νὰ ἰδῆς.
'Ανδρεῖοι καπετάνιοι, παπαῖδες, λαῖκοι
σκοτώθηκαν κι ἀγᾶδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμετρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμμιὰ ἀφορμή.

'Ελᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τὴν συνδρομὴν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους 'προκομένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὀρισμὸν.
'Ο νόμος νᾶναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά·
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἰν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
'Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στὸν Θεόν :

« ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴ παραδοθῶ.
'Εν ὅσῳ ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θε νᾶναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
 ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
 Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψῃ ὁ οὐρανός
 καὶ νὰ μὲ κατακάψῃ, νὰ γίνω σὰν καπνός ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότον καὶ βοριᾶ
 γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ᾄδωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797 *Πήγας Βελεστινλῆς (Φεραῖος)*

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

1.

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
 ἔορτάζει ἡ οἰκουμένη·
 ἡ φλογέρα ἀχολογáει,
 τὸ φθινόπωρο βοῖζει·
 χορευτὰ πανηγυρίζει
 καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγάει.

2.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύσι
 τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
 καὶ στρωθῆτε κατὰ γῆς,
 στὴν ἀράδα ὡς τὸν πάτο
 εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
 πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

3.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
 ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
 κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
 τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
 καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
 νὰ χαροῦμε φιλικά.

«Τὰ σωζόμενα ἅπαντα». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1811

* Ἀθ. Χριστόπουλος

4. ΣΤΟΛΙΔΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντας προσκαλεσμένος
ὁ Νούλης βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τὶ δὲν ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του : « Καὶ τίς ἡ χρεῖα
νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία ;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ξεκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κἂν διάλεξα τὰ πλιὸ καλὰ μου ».
Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίσι
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείσῃ.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τὴν φορεσιά του !

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τὴ γνώμη μου ἔδωσα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸν σύμβολο εὐθύς τηρῶντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελῶντας :
« Κραίνεις* ἐξαίρετα ἡ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσθου.
Ἄν πάει ἀστόλιστος καὶ δὲν φαντάξῃ,
ποιὸς τὸν στοχαῖζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ; »

« Ἄπαντα ». Ἔτος α' δημοσιεύσεως 1827, Κέρκυρα

Ἰωάννης Βήλαρος

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κοιτέται, βογγάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιᾶς κι ἀγάπης ζέσι
τὸ γιὰ τὸ νὰ προσκαλέσῃ.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἄρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνον λογιάζει,
μόν' τὰ ἐξοδα τρομάζει.

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψῃ,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψῃ

πλιὸ παρὰ νω στη θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη.
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει, θὰ πεθάνῃ !

Καὶ οἱ πόνοι του αὐγαταίνουν,
καὶ γιὰτροῦ ζητάει τὴ χάρι,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρῃ.

Ἐξανάλαβεν ὡς τόσο
μὲ ὀλίγο τὴν ὑγεία του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ σύμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
νά δειπνᾷ μόνο τὸ βράδυ
μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλαράς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσάν γλυκόπνοο
Δροσᾶτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο
Κειὸ τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
Ἀναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἄερα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ἤξερε
Σὲ ποῖο νὰ μπῇ

Ἀλλὰ, νά, τοῦ ἔδωσε
Ἕνα Ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποῦ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

Λιονύσιος Σολωμός

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἦλαμπε ἀχνὰ τὸ φεγγαράκι - εἰρήνη
 Ὅλην, ὅλη τὴ φύση ἀκινητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνη
 Τ' ἀηδὸνι τὰ παράπονα ἀρχινοῦσε·
 Τριγῦρο γῦρο ἡ νυχτικὴ γαλήνη
 Τὴ γλυκύτατη κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὁμπρὸστά του ἓνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύονταν ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἰθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβησμένα·
 Ἀγάλι γάλι ἀσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὥσάν νά ᾿χε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιάς ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, ποῦ μὲ τὴ θεία
 Ἦεκταση τοῦ Ὅσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε για νά ποῦμε ὕμνο στὰ κάλλη
 Τῆς σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμποῦσε
 Σὲ μίαν ἐτία, καὶ τὸ φεγγάρι ὥστόσο
 Στὰ γένια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Ἀπ' τὸ Σκοπὸ*, νά το, προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις !
 Ὑμνον παθητικὸν θεὸ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰ ἐσένα, ὅταν λαμπίζῃς
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζῃς.

Διονύσιος Σολωμός

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔρριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφοὺς του λογισμοίς, χαρὰ γιομάτους, εἶπε :
 « Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουμε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος, ἡθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».

Διονύσιος Σολωμός

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομνηοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιὰ δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε

τόσο γλυκὰ στὸ πρόσωπο τ' ἄερί,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μέσ' τῆς καρδιάς τὰ φύλλα :
 γλυκιὰ ἢ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

2

Χριστὸς ἀνέστη ! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροὶ - μεγάλοι, ἐτοιμασθῆτε·
 μέσα στὶς ἐκκλησιὰς τὶς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιὰς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ τοὺς Ἀγίους, καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε Χριστὸς ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μαννάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτῶντας τὶς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτᾶδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμε, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι,
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἔκδοσις Ι. Πολυλά, Ζάκυνθος, 1857

Διονύσιος Σολωμός

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δὲν εἶναι ποὺ τό 'σφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τώρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὐριο θὰ γίνη δύναμι ποὺ ὁ λογισμὸς κινάει,
 καὶ στῆθι ἀντρίκιο θὰ σταθῇ στὲς σαῖτιές τῆς μοίρας.

Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 ποὺ ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.
 Χαρὲς καὶ πλοῦτὴ νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασίλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητῇ μέν' ἡ ψυχὴ κι ὁλόρθη.
 "Ὅλα τὰ ἐρείπια γυρὸ τῆς κοιτᾶ χαμογελῶντας,
 κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἄργα, βλασταίνουν ὥς τὸν τάφο
 φυτρώνει καὶ στὸ σκότος τοῦ Παραδείσου τ' ἀνθί.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνης τρόμου
 ἐκεῖ ποὺ οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχιζοῦν.
 Ἀλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιὰ στὸ λαιμό μου γυρο
 δὲ θὰ ἔναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθοφόρο ξίφος.

Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύνამες, ὅσο τρανὲς κι ἂν εἶναι
 κι ἂν πέσης σὺ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα ποὺ τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάννα μείνης.
 Θὰ ζώσῃ ἐκείνη τὸ σπαθὶ ἀπ' τὸ βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρὸς ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ καὶ νίκη !
 Τὴν ψυχὴ μέσα μου γροικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καὶ χίλιες, χίλιες γυρὸ μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν', κανεῖς δὲ θὰ ρωτᾶ στὴ μάχη.

Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξης;
 Ἀπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας
 πέφτοῦμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 καὶ σ' ὅλα ξῆ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,
 ποὺ φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 ποὺ ζώνει ἐσὲ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιάς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ ποὺ θὰ ῥθῃ
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιατί ἡ στιγμή ἔναι τούτη
 ποὺ τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμψη, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὄχι καὶ σ' ἐμένα.

Ἔλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάγχνων μου γλυκὸ βλαστάρι· θέλω
γιά μιὰ στιγμή γοργὰ π' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·
θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ ὕψιξη,
πλατιά τὸ στῆθος σου, βαθιά νὰ πνέξῃ* ὀλέθρου φλόγα.

« Ἱταλικά ποιήματα », Ἀθῆναι, 1921

Διονύσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(ΑΙ 16 πρῶται στροφαί)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλὴ
κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
« ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῇ.

5

Δυστυχὴς! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς·

7

Κι ἔλεες « πότε, ἄ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἑρμιές; »
καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές!

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα,
ξέρω, ὅτι ἔβγαίνεις κρυφά,
νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

2

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

4

Ἀργιὲ νάρθη ἐκείνη ἡ μέρα
καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατὶ τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἓνα ἐκτύπαιε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8

Τότ' ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μέσ' τὰ κλαίματα θολὸ
καὶ εἰς τὸ ροῦχό σου ἔσταζ' αἷμα,
πλήθος αἷμα ἑλληνικὸ.

10

Μοναχὴ τὸν δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχὴ·
δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεία τὲς κOURταλῆ*.

11

"Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
ἀλλ' ἀνάσασθι καμμιά,
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά!

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποῦ τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ ὀρμή,
ποῦ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.

12

"Αλλοι, οἶμέ! στὴ συμφορά σου
ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
« σῦρε νᾶβρης τὰ παιδιὰ σου,
σῦρε », ἔλεγαν οἱ σκληροί.

14

Ταπεινότητα σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλὴ,
σὰν πτωχοῦ, ποῦ θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωὴ.

16

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

"Όσα κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
σὰν τῆς Ὠριάς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
σαράντα ὀργυιὲς τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατύ,
μολύβι σκεπασμένο, μαρμάροχυτό,
μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἄργυρὰ κλειδιά,
καὶ τοῦ γιालοῦ ἡ πόρτα ἑστράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα,
δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
Κι ἓνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς Ρωμιᾶς παιδί,
στὸν Ἀμιρά* του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
— Ἀφέντη μ' Ἀμιρά μου καὶ σουλτᾶνε μου,
ἂν πάρω ἔγω τὸ κάστρο, τί εἶν' ἡ ρόγα μου;

- Χίλια ἄσπρα* τὴν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
- Οὐδὲ τᾶσπρα σου θέλω κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, ποὺ 'ναι στὰ γυαλιά.
- 'Ωσὰν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αὐτή.

Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει,
στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
—Γιὰ ἄνοιξε ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς 'Ωριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασιλίσσας.
—Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
—Μὰ τὸ Σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτενα,
χορτάρι - ν - ἔβροσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κι ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
Γιὰ ἀνοίξετέ μου νὰ 'μπω τοῦ βαριόμοιρου.
—Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε;
—Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
Νὰ ρίξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε;
—Εἶμαι ἀπὸ τὴν πείνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει τὸν ἄνοιξε.
"Ὅσο ν' ἀνοίξη ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
κι ὅσο νὰ μισανοίξη, γέμισ' ἡ αὐλή,
κι ὅσο νὰ καλοκλείση, ἡ χώρα πάρθηκε.
"Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στὰ φλωριά,
καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν κόρη ποὺ 'ναι στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

- Σαράντα πέντε μάστοροι κι ἐξήντα μαθητᾶδες,
 γιοφύρι-ν-ἐθεμέλιωναν στῆς Ἀρτας τὸ ποτάμι.
 Ὀλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.
 Μυρολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες :
- Ἀλλοίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
 ὀλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται !
 Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,
 δὲν ἐκελάϊδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰν χελιδόνι,
 παρὰ ἐκελάϊδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :
- Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἀνθρώπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει·
 καὶ μὴ στοιχειώσετε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
 παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
 πῶρχεται ἀργὰ τ' ἀποταχύ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.
- Τ' ἄκουσε ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
 Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :
 Ἀργὰ ντυθῇ, ἀργὰ ἀλλαχτῇ, ἀργὰ νὰ πάῃ τὸ γιόμα,
 ἀργὰ νὰ πάῃ καὶ νὰ διαβῇ τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
 Καὶ τὸ πουλί παρακούσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε :
- Γοργὰ ντύσου, γοργὰ ἄλλαξε, γοργὰ νὰ πᾶς τὸ γιόμα,
 γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῇς τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
 Νὰ τηνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.
 Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.
 Ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :
- Γεῖά σας, χαρά σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες,
 μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος* ;
- Τὸ δαχτυλίδι τῷ πεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
 καὶ ποιὸς νὰ μπῇ καὶ ποιὸς νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἔβρη ;
- Μάστορα, μὴ πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ πᾶ' σ' τὸ φέρω,
 ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι ναῦρω.
- Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε·
- Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἄλυσίδα,
 τί ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτες δὲν ἤῤα.

Ἕνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

—'Αλλοίμονο στὴ μοῖρά μας, κρίμα στὸ ριζικό μας!
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἢ μιὰ ἔχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*
κι ἐγὼ ἢ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρνύφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὡς πέφτουν τὰ δενδρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

—Κόρη, τὸν λόγον ἔλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δῶσε,
πῶχους μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Καὶ αὐτὴ τὸν λόγον ἔλλαξε, κι ἄλλη κατάρα δίνει:
«Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες
τὶ ἔχω ἀδερφό στὴ ξενιτιά, μὴ λάχη καὶ περάση.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτιά σέ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲν βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθῃ ὅσα νὰ τοῦ πῇ διψάει ἡ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα ψιλὸ μαντῆλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ πού περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδές που τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;
'Ανάθεμά σε, ξενιτιά, γιὰ τὰ κακά, πού κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' τώρα δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Τὴν ξενιτειά, τὴν ἀρφανιά, τὴν πίκρα τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἶν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτειά πρέπει νὰ βάνῃ μαῦρα,
γιά νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτειά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω ξένη μου, τί νὰ σοῦ προβοδῇσω;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπτεται, τριαντάφυλλο μαδεῖται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδῶνι μαραγκιάζει*.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντήλι μουσκεμμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντήλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξένη μου, τί νὰ σοῦ προβοδῇσω;

Σηκώνομαι τὴν χαραυγή, γιατί ὕπνο δὲν εὗρίσκω.
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβοζαίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα καὶ πάρε τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τὸ ὅδωσα, μεγάλο φέρε μού το·
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
κι οἱ κλῶνοί του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολή καὶ Δύσι.

Β'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτο στοὺς κάμπους
 τὸν κύρ - Βοριᾶ τὸ δροσερὸν ἀνάμεσα πελάγου.
 Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἶτός ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ - Βοριᾶς ὁ δροσερὸς στῆς μάννας του πηγαίνει :
 —Γιέ μου, καὶ ποῦ ὡς χτές, προχτές ; πρὶν ὡς τὴν ἄλλη
 [νύχτα ;

Μήνα* μέ τ' ἄστρα μάλωνες, μήνα μέ τὸ φεγγάρι,
 μήνα μέ τὸν αὐγερινό, ποῦμαστε ἀγαπημένοι ;
 —Μήτε μέ τ' ἄστρα ἐμάλωνα, μήτε μέ τὸ φεγγάρι,
 μήτε μέ τὸν αὐγερινό, ὅπου ὡς ἀγαπημένοι.
 Χρυσὸν ὕγιον ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρῇ του κούνια.

Α. Passow, *Popularia Carmina Graeciae Recentioris*

Δημοτικόν

Γ'.

Χήνα μου, ἀπλῶς τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἶτέ μου, τὰ φτερούγια σου, νὰ ἀπλώσω τ' ἀγωριοῦ μου,
 καὶ σύ, ἀηδόني μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθήσης,
 μέ τὴ γλυκειά σου τὴ φωνὴ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,
 καὶ σὰν τὸ ἰδίς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείσῃ,
 τρέξε, τὸν ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίσῃ.
 Ὑπνε, ὕπνε καὶ πάρε το, πᾶν το στὰ περιβόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους τοῦ τριαντάφυλλα καὶ ρόδα.
 Τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάννας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
 καὶ τὰ χρυσᾶ τριαντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

« Ἑκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγὴ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
 κοιμήσου, ποῦ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θὰ σὲ πάρῃ.
 Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα στὴν Πόλῃ τὰ χρυσᾶ σου,

στη Βενετιά τὰ ρούχά σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου, καὶ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαρανταδὺ μαστόροι·
 στὴ μέση βάνουν τὸν ἀετό, στὴν ἄκρη τὸ παγώνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
 Κοιμήσου καὶ παράγγειλα πατιούτσια στὸν τσαγγάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρη.
 Κοιμήσου μεσ' στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 κι ἡ Παναγιά ἡ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

Δημοτικὸν

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Λεβέντης ἔρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια·
 μὲ τὸ μαντήλι στὸ λαιμό, τὸ βαριοκεντημένο.
 Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
 κι ἔστιφτε τὸ μουστάκι του καὶ ψιλοτραγουδοῦσε.
 Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 καρτέρη πάει καὶ τὸβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
 —Γεῖά σου, χαρά σου, Χάροντα. —Καλῶς τον τὸ λεβέντη.
 Λεβέντη μ' ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ' ποῦ πηγαίνεις ;
 —'Απὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.
 Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
 —Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
 —Χωρὶς αἰτία κι ἀφορμὴ ψυχὴ δὲν παραδίνω,
 μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἄλωνι,
 κι ἂν μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
 κι ἂν σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πῆγαινε στὸ καλὸ σου.

Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ὅπ' τὸ πουρνὸ ὥς τὸ βράδυ,
 κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, ποῦ τρέμ' νὰ βασιλέψη,
 ἀκοῦν τὸ νιὸ ποῦ βόγγιζε καὶ βαρυαναστενάζει.
 —'Ασε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
 τί ἔχω γυναικὰ παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
 τί ἔχω παιδὶ κι εἶναι μικρὸ κι ἀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται
καὶ τ' ἄρφανό πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

« Ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸν νεκρὸ

Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾶς κι ὅπου ξεπερατιέσαι,
ἂν εὗρης νιούς χαιρέτα τους, καὶ νιές κουβέντιασέ τους,
κι ἂν εὗρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιές νὰ κλάφουνε καὶ νιούς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάνα.

Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρή, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πὲς τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχει,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἅη Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τὲς γλυκὲς μαννάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀνδρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιά στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὁλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἀσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.

Τώρα ἡ μηλιά μαράθηκε, τὸ δέντρο ξερριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κι ἔτσακίστη,
τὰσημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σὸπρεπε, δὲ σὸμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρῶσι,
μόν' σὸπρεπε, μόν' σὸμοιζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμζογαρούφαλα τριγῦρο στὸ λαιμό σου.

* * *

Ποιὸς ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραΐση,
νὰ εἰπῶ τραγούδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο·
μὴδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μὴδ' ἀπὸ παντρεμμένες,
τοῦ Χάρου ἢ μάννα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μυρολόγι.

« Πόχουν παιδιὰ, ἄς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τὰ φυλάξουν,
γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἀντρες,
γιατὶ ἔχω γυιὸ κυνηγῆτῃ, γιατὶ ἔχω γυιὸ κουρσάρο·
οὐλο τίς νύχτες περπατεῖ καὶ τίς αὐγές κουρσεύει,
κι ὀπὸβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὀπὸβρη δυὸ τὸν ἕνα
κι ὀπὸβρη κι ἕναν μοναχό, κείνον τὸν ξεκληρίζει ».

Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ ἄλογο του,
σέρνει στιλέτα δίκοπτα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
στιλέτα τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά γιὰ τὰ κεφάλια.

8. Β Α · Ι · Τ Ι Κ Α

α') Σ τ ὀ ν ο ι κ ο κ ὺ ρ η

Ἀφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέψαν τὰ λιοντάρια,
κι ἐβγήκες ὁ ξεδιαλεχτὸς μέσα στὰ παλληκάρια.

Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
καὶ σύ, τί θᾶμμα εἶν' χυτό! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαΐτια πύργους ξεθεμελιώνει,
πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλές μαρμάρωμένες.

β') Σ τ ὸ ν π ρ ο ε σ τ ὸ τοῦ χ ω ρ ι οῦ

Ἀφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
φέγγει καὶ μιὰ στὸ ταῖρι σου νὰ στρώνῃ νὰ κοιμᾶστε
ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
νὰ πέφτουν τάνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
καὶ τὰ κορφολογήματα τριγῦρο στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρώτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα* καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καφονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτὴ ' ναι, δὲν ἀλλάζεται

10. Κ Λ Ε Φ Τ Ι Κ Α

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὄλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὲς αὐγὲς κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιоὺς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλληκάρια.
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρώμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδοῦμε·
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴν μας ;
 —ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιές, φκειάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόϊβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει
 π' αὐτὴ τὸ 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πᾶχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἄνοιξι πολὺ ροδαμισμένα*.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μεσ' στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἢ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πῆδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίχνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν και στή σουγλα τους τὰ παχουλά κριάρια·
'πὸ κεῖ οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
μόν' τᾶρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
« Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
πολλὲς φορὲς μὲ γλύτωσης, βόηθα καὶ τοῦτ' τὴν ὥρα,
νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμε ».

* * *

Τάντρειωμένου τᾶρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
μόν' πρέπει τους στήν ἐκκλησιά κι ἐκεῖ νὰ λειτουργεῖωνται,
πρέπει νὰ κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνισμένο πύργο,
νὰ τρώῃ ἡ σκουριά τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἱστορικόν)

Τὸ ἔξομα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπι-
δραμόντων ἀλβανικῶν σιφῶν.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μωριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
ποτὲ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν.
Καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει !
Ἀφήνει ἡ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

Τρία μπαϊράκια φαίνονται ἑποκάτω ἀπὸ τὸ Σοῦλι.

Τὸ ἑνα ἑναι τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τᾶλλο τοῦ Σελιχτάρη,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μητσομπόνου.

Μιά παπαδιά τ' ἀγνάντεπεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.

—Ποῦ εἶστε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ εἶστεν' οἱ Μποτσαραῖοι;
Ἄρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώση.

—Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτα δὲν μᾶς κάνουν.

Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἰδοῦν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μποτσάρη τὸ τουφέκι,
τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χαΐδως.

Κι ὁ Κουτσουνίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι*:

—Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
γιατ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.

Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μποτσάρη ἐφώνασε ὁ Τζαβέλας :

—Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὦρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἂς πάψη τὸ τουφέκι!
Καὶ ὅλοι ἐπιάσαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.

Ἄλλοι ἐφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε!

Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες κι Ἄρβανίτες.

Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμυβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,

ἐδῶ εἶν' τὸ Σοῦλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,

ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,

ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλληκάρι ».

Κι ὁ Μποτσάρης ἐφώνασε μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι.

—Ἐλα, πασᾶ, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μετζίλι*;

Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
ἐδῶ νὰ στησῆς τὸ θρόνι, νὰ γένῃς καὶ σουλτάνος.

Β'.

Τ ῆ ς Δ έ σ π ω ς

Ἄχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα* σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγρόνια.
 Ἀρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 —Γιῶργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
 —Τὸ Σοῦλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στοῦ χέρι -ν- ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κρᾶζει :
 —Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσουμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἔλᾳτε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γεινῆκαν.

13. Τ Η Σ Π Α Ρ Γ Α Σ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλων
 εἰς τοὺς Τούρκους τῇ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

—Μαῦρο πουλάκι πῶρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη 1
 πῆς μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκία καὶ πόλεμος τὴν καίει;
 —Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκία, πόλεμος δὲν τὴν καίει. 5
 Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτεὶά θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.

Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν, κτυποῦν τὰ στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπαῖδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὶς ἐκκλησιές τους. 10
 —Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων.

- πού τὴν Τουρκιὰ τρομάξανε καὶ τὸ Βεζίρη κάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
 15 νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
 Ἀκοῦς τὸν θρῆνο τὸν πολύν, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση,
 καὶ τὸ δαρμό*, πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια;
 Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
 φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β'.

- 1 Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
 τό ἔνα κοιτάει τὴν ξενιτειά, τ' ἄλλο τὸν Ἀῖ-Γιαννάκη,
 τὸ τρίτο τὸ κατὰμαυρο μοιρολογαίει καὶ λέει :
 —Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
 5 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
 Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
 Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφεκί,
 κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ῥθουν νὰ πολεμήσουν.
 Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
 10 πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
 Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν καὶ σένα.
 Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιά, παπαῖδες τοὺς ἀγίους.
 Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφήστε τὸ τουφεκί,
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλοι σας τὰ κιβούρια,
 15 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
 Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν!

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
 νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιδ* λιθάρι,
 νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
 Μαηδὲ* ἔγειρα, ἡδὲ πλάγιασα, μηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
 κι ἀκῶ μιᾶς πέρδικας λαλιά, μιᾶς ἀηδονολαλούσας,
 καὶ τὸλεγε λυπητερά σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

—Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
 Μὴν ἔν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
 —Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
 μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
 ποὺ τοὺς χαλάει ὁ Ἀλῆ-πασᾶς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω δημῶδη ᾠσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου « Ἑκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΩΤ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκαμβον κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὁποῖα αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὁποῖαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὁποῖαι ὡς δύο ἐξαίσιμα φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπροκίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὁποῖα φειδωλεῖται ἡ ἰδία φύσις νὰ χάριση εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατάρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρώπινης φύσεως; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἴσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι!

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ὅς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρώπινην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὅρον. Τῷ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδους καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων θὰ ἀπῆθανατίζετο, ὅσον ἀπῆθανατίσθη; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρίς τούς ὁποίους, τίς δύναται νά εἴπῃ, ὅτι θά εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καί ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὃχι ὁπαδός τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτός μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καί Λόντου* ἐφώνασε πρῶτος τήν 25ην Μαρτίου ἀπό τήν ἱεράν μονήν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώνασε, καί ἡ φωνή του ἐγίνε πνεῦμα ἐλευθερίας, καί τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τήν γῆν καί εἰς ὅλην τήν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καί ἡ Ἑλλάς ἐγίνεν ἐλευθέρα.

Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος; Ὅχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καί ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καί ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καί ἄλλοτε, ἂν καί ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττει πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρίς νά δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νά τὰς ἀναπαύσῃ, αὐτὴ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καί τὸ ὀλιγώρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νά δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεων του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νά διέλθω μαζί σας τήν πολιτικὴν ζωὴν του, καί ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τήν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νά ἐλκύσω τὴν προσοχήν σας εἰς ἓνα καί μόνον περιστατικόν, τὸ ἐξῆς:

Εὐφημεῖ, καί δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καί τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καί ἐπίσης εὐτυχῆς καί ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καί τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἡρωικῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἦ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνική Συνέλευσις ἔπαινε τὰς ἐργασίας τῆς, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαΐμην. Ἄμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδού, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει...ποῖον; τὸν ἐχθρὸν τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προὔπαντ' ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενος: «Ἡ πατρίς», τῷ λέγει, «ἀπαίτεῖ σήμερον τὴν ἐνωσίμας». «Τὴν ἀπαίτεῖ», ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στατηγικὴν τοῦ ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγάλοψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνον τὴν πατρίδα:

Ἡ πρᾶξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπατρίδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀνδρός!

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην νικῶμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὅχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητοὺς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τὴν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐλευθέραν!

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευσαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία*, τελοῦντες ἐορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεῖαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στο-

λισμένας με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατῆφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασία, ἡ ὁποία τὸν περιμένει.

—Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γῆϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἄλλα χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελείτητος.

« Λόγοι »

— Σπυρ. Τρικούπης

2. Κ Θ' Μ Α Τ Ο Υ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερά ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.Χ. καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννον* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἀλλιάς* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξὺ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἥττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῇ κυρία τῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνα εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικωτέρα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδοιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτέλεσιν τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνεन्दότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνέχης.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνας ἡ σημερινὴ Ἀλλιάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐληξεν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ἃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἦν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας, περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον « ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος », ὥς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὥς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῇ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κονίαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλῶστί ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου*, ὕψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρουλλοῦ τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἦρθη ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρὲς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὕστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἦν εἶχεν ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὸν ὁ ἑλληνισμός, ὥς βασιλεὺς Ἕλληνα καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ναόν, ἐκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἷονεὶ καθιερῶνων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστάς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀλησμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἥτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφεῇ, σαφειστάτῃ, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τοῦ χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδονται· καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτήρος. Ἐξήνεγκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὄταν δὲ ἐπρωχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἓνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἴπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἶδὸτα τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρενόμενα ὑπερθεν τῆς πόλεως προεμήνούν τι.

—Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε — προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑετός*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἑκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δὲ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἐρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανε εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν Χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδινάλιου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὄπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφίκων καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶ δὲ, τέλος, ἡ μέλλουσα* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἄδιαφορίαν, ὁ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγεὶς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνῶδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγένετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἐλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφράς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστραποκαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβονόκαντης, πουμπαρδοχαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἄλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καὶ, ἐν τῇ δημῶδει, ὁ Σερραῖος Παπᾶ Συναδινός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὁδύνη, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἐλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησε τὴν Ἄλωσιν ποιητικώτατα, οἷονεὶ ραντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησμονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρρανον τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἷονεὶ ἀκροᾶται τῆς ἀπηχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων σημάντρων καὶ κωδῶνων τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἡ δημῶδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὥς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἴγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραφίας, ἣτις « ἐμαγεῖρεψε ψαράκια στὸ τηγάνι ; » Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν
τότε κι ὁ Τοῦρκος θεὸς νὰ μπῇ κι ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν
κι ὁ ἄμηνός* εἰσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρης...

Περιοδικὸν « Ἑστία » 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὁμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδυσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸ μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν σπορὰν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτοι εὐρίσκοντο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἄδρευσις διενηργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνθητες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγροὺς των, ἠπόρουν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἄνθρωποι τόσον εὐφυεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείας!

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἤκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγροὺς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπείρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμός, ὅστις τὴν ἐγέν-

νησε διὰ τῶν προσχώσεών του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμῃ περισσότερον ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὀχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν « Ἀνάβασιν » του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήντησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν τῶν, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσῃ δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκεῖνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἑλλιπὲς εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδῖον τοῦ Ἀργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμῃ « πολυδίψιον », οἱ δὲ χεῖμαρροι ἐπίσης συχνοί, ὡς καὶ σήμερον.

Λειβάδια διὰ βοσκήν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἀκαρνανίαν, Ἀργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερὰς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμήρος, εἶναι ὅλοι κῆποι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὡς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευομένους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόνας ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία « ὕειν ». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καθ' ὃν τρόπον ἐποτίζον τοὺς ἀγροὺς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς :

« Πολυνδρία συμφέρειν τοῖς δένδροις κακείθεν φανερόν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβρίαις ἅπαν, ὡς εἰπεῖν, εὐσθeneῖ μᾶλλον· ὅπου δὲ αἰεὶ μάλιστα μαλακὸς ἀήρ, ἐνταῦθ' ἡ βλάστησις καὶ ἐγκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δέν γεννᾶται ἐπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφέστεραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρεόντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου χρησιμοποίησεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιοτέρους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργάνωσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδιηρημένην εἰς πολλὰ ἄστυα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε ὁμονήσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινε ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὁμοιον κλίμα χώρας, εὐρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιέστεραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νεῖλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατὶ ἡ γεωργία οὐδέποτε ἤκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δὲν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατὶ ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατὶ ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν ἐστὶ περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαιρέσεις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεών του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἤκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἡδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποῖαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πέλοπος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος ἐκάστου.

Ἐὰν τῶρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχουμεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας Ὑδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζουμεν ὅμως, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν γνωστοὶ ἢ τοῦλάχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιτεχνίας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι « δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἐστι σῆπθαι τὰ φυτὰ », ἐπάγεται ὅτι, « ὡς πάντες γινώσκουσι, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις », πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἥτο πασίγνωστος ἡ μέθοδος ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τάφρων.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἐκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλαι ἐκτάσεις σκεπασμέναι ἀπὸ ὕδατα, ἰδίως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα συνηθροίζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ ἔλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας*, συχνὰς εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικοὺς ὅγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελοῦσας χαρακτηριστικὰ καρστικὰ φαινόμενα.

Λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι πολλὰκις ἐγέμιζαν ἀπὸ διάφορα ὑλικά καὶ ἐκλείαν τὴν ἑξοδὸν τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλὰ αὐξομειώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτως ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῇ περίξ τῆς Κωπαιδὸς ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ ὁ Πausanias διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν τῶν ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων, καὶ ἴσως καὶ ἐλώδεις πυρετοὺς.

“Ενεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρατίδια, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεταί ἐνωρὶς προσπάθειά τις πρὸς ἀποξήρανσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἰσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἀργότερον ὁμως ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπάθειας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαίδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Κωπαίδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτής, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ « συνέβη αὖξεσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων ». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἣτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρηνῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξήρανσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερά τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἐτέρα τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερά ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἡνοῦτο μὲ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀναχώμα, ὅπερ ἡμπόδιζε τὰ γῦρο νερά νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερεν εἰς τὴν μέγαλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ’ ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἐκενοῦτο καθ’ ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος ποῦ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἀπεφεύγοντο οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἡλαττοῦντο καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἵχνη 16 φρεάτων εἰς

ἀποστάσεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὅποια θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν ὑπονόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἑρετρίας. Ποῦ εὐρίσκοντο αἱ Πτέχει δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης (δι' ὑπονόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθείσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μετὰ τῶν Ἑρετριέων καὶ ἐνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνους ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται « ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις ». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ὡς ἑξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπόνομον. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως. Ἡ ἀποξήρανσις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Fusino (Φουτσίνο) τῆς Ἰταλίας, νοτίως τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς δι' ὑπονόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ὑπονόμου, ἡ πεδιάς κατεκλύσθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνους ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπωςδήποτε ὅμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποῖαι δεικνύουν μαζὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἑλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἤδη ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὄπλων ἑλληνικῶν ἀρματωλικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διετρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερόν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺν πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματωλῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρrane τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλεοὶ πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνξαστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδούλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματωλῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματωλισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ Γέρου Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλληκάρια
νὰ μοῦ ᾔνοιαστοῦν τὸ σπῖτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάξουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
ποῦ ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἡρωικοὺς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ πάρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύνανται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμάσιου ἡρωισμοῦ γλαφυράν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάμπας, ὁ πρῶτον ψυχोगυιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ Ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτὰτα,
τὸν Λάππα δὲν ἐκάλεσε τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδοῦνια
κι ὁ Λάμπας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἄρματωλῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἡπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασσᾶς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἄρματωλῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὁμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου:

— Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασσᾶ, προσκύνα τὸν βεζύρη,
 πρῶτος νὰ εἶς' ἄρματωλός, δερβέναγας νὰ γίνῃς.
 Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντᾶτα καὶ τοῦ στέλλει·
 — Ὅσο' ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασσᾶ δὲν προσκυνάει
 πασσᾶ' χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι.

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἄρματωλῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἄρματωλίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, ἀξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἄρματωλοι ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρῶτοι τῆς ἐθνικῆς ἰδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας γόνοι, ἐν τοῖς πρῶτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἐλευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὐρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἐλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρι αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ ἐλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμῆ* καὶ ὁ Ἡθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἐλληνικὴ ἐφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ παιδεία τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ἁσμάτων ἐμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστη καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13 Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσιδύο, πρῶτον καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίφ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεῖρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας .δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλοι ὑποπτοὶ, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἰκοσιτεσσάρων, ἄγαμος φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσιδύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὦν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἔνθα καὶ ἀπέθανεν τῇ 19 Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλείᾳ Ὁλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὡν ὑπῆκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἐνός.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτοὺς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἄρεστή εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτοὺς εἰς αὐτήν, ἃν εὐρίσκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὡν τὰ σχέδια καὶ ὁ Θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ᾠραῖς τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι, οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαρამείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύσῳ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπήκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζαν χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκείνου τοῦ ὄνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν;

Πῶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσί ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τουρουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινι καφενείῳ καὶ ἐν τινι πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων, ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἰδού δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὁλιγώτερον εὐσθενῆς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ἠυχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιέσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ, καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πόραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἄλλ' ἄρνεϊται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ διισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχη αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐνέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἔχθρου.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενηστάτου Μακεδόνος πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ, ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τοῦρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον, οἷος ὁ Τοῦρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτοὺς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεισῶν τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἣτις ἐζήτει καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολουθού τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρῶτην τῆς 16 Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτῶ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χίοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἡπειρώτης ἱατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζῆς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τουρουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22 Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἐφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλίον. Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἐφθασαν τὴν 28 Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον, καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καίμακάμην* Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν.

Τὴν δὲ 17 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς:

«Ὁ καίμακάμης Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μέγιστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν δέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτῶ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλεν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνά τὰς λεωφόρους».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὼν τὴν 11 ἢ 12 Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ ἑρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἴγλης ὀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ σταγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρᾳ Μακεδονίᾳ εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίας αδελφούς Έμμανουήλ και τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τουρούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Σπ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν, ἐτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διευτυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικάς καὶ κοινωνικάς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὁμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὀπλισμὸν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ὤκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὁποῖα κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἥρωικὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἄλλος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκευὸς ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίκαιαν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθῆς ἐσπέριος ἱππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίκαια ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐτῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσῃ φυσικῶς τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἦρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλεότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγον ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτυρήσιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλακίς παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα *Χρονικά τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων*. Καθὼς ὅμως ἤξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικά ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνοῦ γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνοῦ γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφήν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπίσκατον ἢ ὡς προῖόν τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσει ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

επίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικά ἔπη· καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείονερα κατάκεινται ἐτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἐργῶν τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν *Ἐρωτόκριτον*; Ἄν ἡ παρούσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲ ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετοῦσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρον, « ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης ». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὤκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ Ἐρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἐρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου*, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς*, τῆς Ἀξιάς*, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν/ ἄμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἄμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρατήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ιδιάζουσαν ἐμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομποπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν *Ἐρωφίλην* τοῦ *Γεωργίου Χορτάτζη* οὔτε περὶ ἑτερά τινα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινας στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν *Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν* τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων *Νικολάου Δριμυτικοῦ*; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουν τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωποιοὺς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὁλιγώτερον γνωστός εἶναι ὁ *Ἀπόκοπος τοῦ Μπεραδῆ* καὶ ἐν τούτοις ὁ *Ἀπόκοπος* εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἣτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρεύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ *Ἀπόκοπος* κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσι τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὁμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἐλληνικῆς Ἑπείρου ποίησιν.

Οὐδὲν ἦττον ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο, τὸ παράδοξον, ὅτι ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος *Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος** ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἑσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ*, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνες τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαίως ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγεν-

νοὺς ἡμῶν βίου, ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγωνται λόγου ἁξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς 4 ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὄσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλληνὸς Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλικῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῶ τῇ 25 Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνιον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλησίς, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπὶ κλησίαν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτο τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτο καλλιειδέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα, ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸν περὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἐρινὺν τῆς διχονοίας.

« Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὅχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὅχι τώρα ἐγκαῖρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀραβῶν· τὸ ἐκτάβαλεν ὁργὴ θεϊκή.., ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῆλος τῶν βασιλειῶν ».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ

Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὥς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλα φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτοὺς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως ;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά !

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας ; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου, ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπιγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου διστίχον :

Libertà vo cantando, ch' è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὥς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὥσάν αὐτὸς ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος

έλληνισμού. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παιδευσιν ἀνῆκον ὁ τε ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρῖνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βᾶθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἐκαντονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

« Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους », τ. 14

Κων. Παπαροπούλου

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ - ΠΛΗΘΩΝ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζησεν ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ ἡ προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούργιες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός.... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων, ποὺ ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωσι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἀναγέννησι »..... Ἡ Ἀναγέννησι δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάσι νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησί της αὐτὴ ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συναισθήσι, ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς.... Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἴσχυαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοσι, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη....

Ὁ Πλήθων ἐξοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώνεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίσι, ποὺ ἐχείμαζε τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔντονα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης, ποὺ διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι, ποὺ εἶχε συναισθανθῇ πολὺ πρῶμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμένη στὸ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ

Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρά τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ποῦ ἀπειλεῖ τὸ γένος, καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ, ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωσι τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικὰ κοινὴ κτῆσι τῆς γῆς καὶ διαίρεσι τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις, ποῦ εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν « Πολιτεία του »...

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα, ποῦ ἔχει γιὰ τὴ συντήρησι τοῦ κράτους ἡ ὀργάνωσι τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωσι στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγιάνει τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικῆς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίων εἰδῶν...

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασίαν, ποῦ εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος :

« Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας ; νῆσός τε οὖσα τηλικαύτῃ ὁμοῦ καὶ ἡπειρος ἡ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξίεναι, ὅταν ἐθέλωσι. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ῥαδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹ »· δηλαδή :

« Ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη ; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἡπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλάχιστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρόν, ποῦ θὰ ἔκανε ἐπίθεσι. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἔμπορουν εὐκολὰ νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας. »

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχειαν τοῦ

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

έλληνικού γένους. 'Η Πελοπόννησος είναι γι' αὐτὸν χώρα ποὺ διατηρήθηκε πάντοτε ἑλληνική· « Ἐσμέν γὰρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθὲ τε καὶ βασιλεύετε, Ἑλληνες τὸ γένος, ὡς ἡ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἑλληνσι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἰ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γὰρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἑλληνες ἀεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενοκηκότων ».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἑλληνες κατὰ τὴν καταγωγὴν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὑρῇ κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἑλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης, ποὺ γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά, ποὺ γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι οἱ Ἑλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴ χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωσι τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματικὴ κατάστασι τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία, ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξι καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσι τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν γενικὰ στὴ νοότροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστικὴ* πτῆσι τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστικὴ* ματιά. Ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατῖνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρεάσαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμὴ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζῃ τὴν ὑπαρξί

του διεξάγοντας αγῶνας καὶ πρὸς τὴ δύσι καὶ πρὸς τὴν ἀνατολήν. Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὁποῖα ζῆ καὶ δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται, ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσί του. Μὲ ἀκλόνητη πίστι στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούργια δύναμι.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας* καὶ τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιοὺς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα, ὅτι ἤμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στοὺς αγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. « *Οἱ παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπεργηγμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλλήνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν* ». Αὐτοί, δηλαδή οἱ Τοῦρκοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἑλληνες τοὺς ἐπεβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓνα αγῶνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως, ποὺ ἐπεχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸ, πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκησι, γιὰ τὰ παθήματα ποὺ ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε Ἑλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσί μας. (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλήθων ἀπεφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασί του αὕτῃ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπισι τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῇ, ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ ἐξόρμησι γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῇ πλη-

ροφορίες. "Ολος που ο βίος ήταν αφιερωμένος στην εξυπηρέτησι τών κοινών. Τò έτος τής γεννήσεώς του πρέπει νά τοποθετηθῇ μεταξύ τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητή γιά τή χρονολογία τής ἐγκαταστάσεώς του στην Πελοπόννησο δέν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Ἀπό συνδυασμό γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νά τοποθετήσουν τήν ἀφιξί του στο Μυστρά γύρω στα 1414. Ἱστορικά βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενή του σχέσι μέ τούς Παλαιολόγους, πού τόν ἐτίμησαν μέ δωρεές *« διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο »*.

Τὸ σπουδαιότερο γεγονός τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιά τὴν ἑνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν Ἰταλικὴ αὐτὴ πόλι εἶναι γεγονός, πού ἔχει σημασία γιά τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξι τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιά πρώτη φορὰ μέ τὴν παρουσίᾳ τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σὲ γνήσια ἐπαφὴ μέ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως μέ τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του *« Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται »*, πού ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικώτερον γιά τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ γεγονός τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος μέ τὸν δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cossimo de Medici (Κοσμάς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἱδρυσις τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, πού ἔγινε κατὰ τὸ 1470 ἀπὸ τὸν Cossimo. Ἡ σχετικὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸ γνωστὸ μεταφραστὴ τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικὸ ἰταλὸ φιλόσοφο Marsiglio Ficino. Στὸν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν *« Ἑννεάδων »* γράφει ὁ Ἰταλὸς σοφὸς τὰ ἀκόλουθα: *« Ὁ μέγας Κόσσιμο ... κατὰ τὸν καιρὸν, πού ἐγίνονταν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, πού εἶχε ὄνομα Γέμιστος καὶ παρῶνυμο Πλήθων καὶ ἦταν ἕνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνὰ τὸν εἶχε ἀκροασθῇ νά μιλῇ γιά τὰ Πλατωνικὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὸ διάθερμα (ἀπὸ ἐνθουσιασμό) στόμα του τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῇ, ὥστε νά συλλάβῃ ἀπὸ τότε στο βαθύ του στοχασμὸ κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπὸ νά τὴν ἰδρύσῃ σὲ κατάλληλη ἐδκαίρια »*. Ἔτσι ἡ μεγαλεπήβολη σκέψι τοῦ Πλάτωνος γιά τὴν ἱδρυσι ἑνὸς κρατικοῦ

ιδρύματος αφιερωμένου στην επιστημονική ἔρευνα ἔρριχνε στερεές ρίζες με τὴ μεσολάβησι τοῦ Πλήθωνος στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλωρεντινὴ Ἀκαδημία ἀναδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ιδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ιδρύματα. Μὲ τὴν ἰδρυσί τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δραστὶ.

Τὰ ιδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρεωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντάνεμμα σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμή τῆς ἔθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ζῆλός του γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραχγνώριση τὴ σημασίαν, ποὺ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χρῆστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἐκτροπὴ του ὅμως αὕτη τὸν ὥθησε ἢ συναίσθησι τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεσι νὰ σκεπάζῃ με τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. *Ἄξιος ἐπαινέτης τοῦ ὁ μαθητῆς του καρδινάλιος Βησσαρίων*, ἐκφράζοντας τὸν πόνο ποὺ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων «τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἱακχον». Καὶ με τὴν καρδιὰ γεμάτῃ ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλάς

Προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.

**Ἀλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσει,*

Τόσον τῶν ἄλλων ἀμφότερον κρατεῖ.

(Πολλοὺς θεόμορφους ἄνδρας ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποὺ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετές. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ Ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

7. Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

«Ο λαός ο μελετών και γνωρίζων την ιστορίαν του κρίνει σχεδόν πάντοτε ασφαλέστερον και ορθότερον περί τε των παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων και περί των ὄρων τῆς προόδου και τῆς μελλούσης τύχης του ».

Πόσιν ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματική αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ιστορικοῦ και πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν « Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους » ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ιστορικός Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικά γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη και παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ παρελθόντος και μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν και ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὐτὴ, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα και διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ « κεδνὰ * βουλευμάτα », τοῦ ὑπαγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ και σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὤρων τελεσίγραφον και τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἄναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης και ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἡπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ « ὠκύπτερα τοῦ Ἡπειρώτου αὐτοῦ », ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν και τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωμένη και ὀρκιζομένη ὅτι « οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ και τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευεν εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσανεσείας, νὰ συστήσουν και νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως και τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπικάϊρος καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφανόμεθα νέφη », ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τοῦτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, « μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλοις, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναντο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτριβομενοὶ συσσωζεῖν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις ».

Ἡ ἔθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἔθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναῖα καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἶδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἕξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς ἡμέρας, ἣτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακράϊωνα ἱστορικὸν του βίον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τῶρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ὡς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰῶνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΗΚΑΡΙΟΥ

Ήταν εκείνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὄπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μίαν ἐπανάστασι.

Ήταν εκείνος, πού γεύθηκε τὴν πίκρα ὅλη ἐνὸς ἀτιμου πολέμου.

Πολλούς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε. ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκεν μερικά χρήματα γιὰ ὄπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη, πότε μὲ ψυχρά γινομένη ἀπὸ μεγάλη κούρασι, τοὺς εἶπε γιὰ τὴν Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἓνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους, πού φοβοῦνταν, καὶ ἄλλους, πού δὲν τολμοῦσαν, ἄλλους πού δὲν ἤξεραν, καὶ ἄλλους, πού δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους, πού κἂν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους, πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μίαν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥς πού πείσθησαν μερικοὶ νὰ κάμουν μίαν ἑταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἔστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄρά γε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά;

Ἀλλὰ ἐτοιμάσθηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἐπίασαν, οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἁμοιρὴ χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο, πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼςμποροῦσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτά, πού εἶδαν, ἦλθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τους ὅμως ἦλθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα εμπόδιο, καμμιὰ δυσκολία δὲν ἄφησαν, ποὺ νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέλησι τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι, ποὺ κατὰ- λαβαν τάχα καὶ πείσθησαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νὰ γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἐφημερίδες γεμάτες λέξεις : « Δημοκόποιοι, μακεδονο- ρόποιοι, ἐκμεταλλεῦται τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσῃ ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πράγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἡῦρε ταχυ- δρόμους, ὁδηγοὺς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικὰ παιδιὰ, παλληκά- ρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλὰ· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄρά γε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμμιὰν ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βασιτιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἱσχύ- χαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναῖκά του : « Ἀνα- λαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ιδεάν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ». Ἄλλοτε ὁμως τὸν συν- ἔπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναῖκά του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμμιὰ φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχεῖς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτὸ.... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνη- θίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυ- φερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλιν ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλῃ Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλληκάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας*. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτει- νὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πὼς θέλει νὰ φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέ- σως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάγῃ μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονται ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς στὴ γραμμὴ καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεμματιᾶς θεοσκοτεινά καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωῒ, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓνα τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύκτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποὺ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεי τὸν δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες τοῦ ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεμματιᾶς, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἂν τὴ δημοσιὰ ποῦ πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς βλάχου στάνη νὰ γιαιτρεύῃ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὰς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, ποῦ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοί τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο-Ἀντρουλῆς γυρίζει καὶ λέγει :

—Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τότε βαστά.

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἕνας βοσκὸς, ποῦ πῆραν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦλθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα, ποῦ μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ, ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὅλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνό καὶ, ἅμα κατὰ τὸ πρωῒ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν μ' ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἦσαν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, ποῦ βα-

στᾶ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλείψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρια. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη, ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη, ποὺ μ' ἓνα καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἐρχονται ἀπὸ χωριὰ ἄντρες, ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἰσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξι τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νοιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρώμαξε τὸ παλληκάρι, ὅταν εἶδε πὼς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰμποροῦσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πὼς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκοτώναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πὼς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων, ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλά, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαίνονταν ἄσχημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὅμως εἶπε: γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχι ἑνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

έννιά παλληκάρια του, πού ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένοι στοὺς χωριοὺς ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη, οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἀμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε: «Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος», καὶ τοὺς ὠδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυες, κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχθηκαν στὶς κάπες τους, πού εἶχαν γίνῃ μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στή λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερό, πού ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινομένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὡς πού νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριό νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' ὅτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῦ καὶ πάλι γράφει στὴ γυναῖκά του ὁ Παῦλος: «Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἡρώτων τὸν ἑαυτὸν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἷονδὴποτε ἄνθρωπον, ὅσονδὴποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι, ὄχι!...Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη».

Ἀλλὰ ἐκείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλληκάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαινεῖ· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δύο δολοφόνους σ' ἓνα σπῖτι μαζί μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὅψι καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δύο δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν διὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὰ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανοιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμὴ

τούς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ, ποὺ ἔμαθαν στὴ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάμματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιρασθοῦν στὴ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ ἱατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πῆγαινε καὶ ὠρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βασταξοῦν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειὰ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεῦουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάσθηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδοήντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλυτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονταν τριγυρὸ τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνον πῆγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἰδῇ νὰ ἔλθῃ καὶ ἅμα ἦλθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πῆραν ν' ἀνέβουν τὴ δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἔρχονταν τελευταῖος, γιατί δὲ βιάζονταν νὰ κρύβεται καὶ μπροσγὰ του πῆγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε στρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔρριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπεὶδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φθάσουν οἱ δυὸ τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνῃ τὸ νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει « βοήθεια ».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντας τὸν φέρνει ὥς στὴν κορυφὴ καὶ

τήν προσπερνᾷ. Τότε κρᾶζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν νὰ βοηθήσουν τὸν λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζί μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸ νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ἰατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέγει μονάχα :
—Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔλθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ, καὶ δὲν παύουν νὰ τουφεκίξῃ. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῇ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λέν πὼς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιά του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χεიმῶνας ἤρχουνταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφίνουν τὸν Μίκη Ζέζα χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς, ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὅπλα, γιατί βλέπει πὼς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὰ προφθάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔλθῃ, πίστευε πὼς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακώνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλσαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμησι μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του γράμματα :

« Πότε σᾶς συλλογίζομαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε πάντοτε πάσχω τὸν πόθον πολὺ ἡθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους ».

Καὶ κάποτε στὴν ἀπονη μοναξιά, ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπῃ τὸ θάνατο. Ἕνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμή νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμῃ μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμον.

Μιὰ βραδιά ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιὰ του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλὰ· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποὺ βρίσκονταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔλθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Σιάστιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔφυγαν. Τὸ πρῶτ' ἦρθαν χωριᾶτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια, ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προστοὺς νὰ φάγουν μαζί τὸ ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέγει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μνησὶ στὰ κατὰλύματα νὰ εἶναι ἐτοιμοί, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλᾶ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ κατὰλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν ; νὰ πυροβολήσουν ; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μῆνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στῇ θέσι τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταξε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατὰλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμμιάν ἀπάντησι δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο ὀρχηγός τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ· ὁ χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντά του τραβᾷ καὶ αὐτός· ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τούρκοι σκόρπισαν· πιάνουν ὁμῶς θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί.

Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν· ὁ ὀρχηγός μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιὰτί ἐπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι. Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτη, ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλὴ· τραβᾷ καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει· ἓνα ἀπὸ τὰ παλληκάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἄρχισε νὰ νυχτώνη· ὁ ὀρχηγός προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ του· οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Ἀκούσθηκε μιὰ τουφεκιὰ καὶ ὕστερα μιὰ φωνή :

—Μὲ χτύπησαν παιδιὰ.

Ἦρχονταν πίσω ὁ ὀρχηγός κατὰ τὸ στάβλο· μπῆκε μέσα καὶ κάθισε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἓνα ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμὸ τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε εἶπε :

—Νὰ τὸ δώσης στὴν γυναῖκά μου· καὶ τὸ τουφέκι στὸν υἱό μου· νὰ πῆς ὅτι τὸ καθήκόν μου τὸ ἔκαμα.

Ξεζώσθηκε κι ἔπτεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι, φάνηκαν αἵματα, ἄρχισαν πόνοι καὶ ἔλεγε :

—Σκοτώστέ με, βρὲ παιδιὰ· πῶς θὰ μ' ἀφήστε στοὺς Τούρκους ;

Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα τόσο πονοῦσε δυνατώτερα· ὅταν τὸν συνέπαιρνε φοβερός ὁ πόνος, σχεδὸν βογγοῦσε καὶ ἔλεγε :

—Πονῶ, σκοτώστέ με...

Καὶ πάλι :

—Σκοτώστέ με...

Καὶ ἄλλοτε ὠνόμαζε τὰ παιδιὰ του.

Ὁ σύντροφος, ποὺ εἶχε ἔλθει κοντά του, εἶπε :

—Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφήνουμε στοὺς Τούρκους.

Καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα· τὰ χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλιν τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοὶ κι ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά :

—Πονῶ, σκοτώστέ με...

Δὲν μποροῦσε πιά νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέσι του· οὔτε τὰ παιδιὰ του δὲν ὠνόμαζε τώρα· ὥς ποὺ δὲν ἀκούσθηκε πιά φωνή.....

« Μαρτύρων καὶ Ἑρώων αἶμα »

Ἰων Δραγοῦμης

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

(Ἀποσπάσματα)

Σ' ἓνα ἀκρογιάλι ἔρημο τῆς Θράκης, ὥρα μεσημέρι περπατῶ, ἀφοῦ βγῆκα ἀπὸ τῆ φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στὸν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμο γιὰλὸ κάτω ἀπὸ μιὰ δρυῖ μεγάλῃ, ποὺ τὰ φύλλα τῆς τ' ἀναδεύει ὁ μπάτης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν ἀτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστὰ θάλασσα, ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. Ἀρστέρα κοιτάζω θάλασσα, ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιὰ χρώματα.... Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορὰ προσεχτικὰ, πέρα στὰ δεξιὰ, καὶ ἀγναντεύω, σ' αὐτὴ τῇ γνωστῇ ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφή εὐγενική, ποὺ τ' ὄνομά του ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ καὶ γώ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορὰ ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νοιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔντασι τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφή αἰώνια, ἀφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἀλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφή στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχὸς μου τὴν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς τὴν μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

Ἄλλῃ μέρα, σταχτερὸ ἀπόγευμα, σὲ ξένα ἀκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα, καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σὰ νὰ ᾔθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νοιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανένα ἄνθρωπο. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμμιὰ φορὰ ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη ἀπὸ τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμό νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξερριζωμένος ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πρῶτα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ᾔθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λήῃ :

—Καί ἂν εἶσαι σὺ ἔρημος στὸν κόσμον, εἶμαι καὶ γὰρ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κείνο τ' ἀπόγευμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμμιὰ φωνὴ καὶ πῆρα τὸν ἴσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιὰ, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλη - ἀγάλη λύπη.

* * *

Ἕνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο καὶ κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησί ἦταν κάτασπρο ὥς κάτω καὶ ἡ ἄμμουδιὰ ἦταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιὰ τοῦ ἡλίου, τὴ θάλασσα, ποὺ ἄχνιζε ἡσυχά.

Ἡ ἴδια μὲ τὴ νοτιὰ, τὶς περασμένες, ἔρριξε καὶ σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἕνα τρικάρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκεις λογαριασμό μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὁμιλία στὸ λιμάνι :

—Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης ;

—Δὲν εἶναι πιὰ καπετάνιος.

—Γιατί ; Δὲν ἔχει πιὰ καράβι ;

—Τό 'χει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

—Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης· εἶναι καὶ παλληκάρι.

—Τί τὰ θές ; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη ἄδολη καρδιά καὶ νὰ εἶναι καὶ παλληκάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιωτό, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέσι ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναύτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀλύγιστη καὶ ἡ πατρίδα....

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπον· φυσομανῶ ὁ βοριᾶς καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατὰστρωμα περπατῶ καὶ βλέπω ἡσυχά τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριᾶς καὶ λάμπει ἕνα ἄστρο. Εἶμαι καὶ γὰρ ἕνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς σὰν αὐτά, ἐλεύτερος καὶ νικητής. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατὰστρωμα γελῶντας, ἐπεὶδὴ χορεύουν γελῶντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκε

καὶ ἔγω. Καὶ ἔγω σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖό μου ἀνάμεσα στὰ γινώριμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανόν, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδιασμένο νησί, πού τὸ γνωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἦμουν ἐκεῖ πάνω !

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖό μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, πού τὸ εἶδα σκοταδιαμένο τὸ χειμῶνα, τὸ δέρουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἄερας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος, καὶ τὸ λιόγερμα ἰσκιώνουν οἱ ρεμματιῆς καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾷ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψη. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα πού θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, πού, λαφρότατη, σὰ θυμησι, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χώματος. Καὶ εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλή θάλασσα.

« Σαμοθράκη »

Ἰωάν. Δραγοῦμης

ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἐν ταξιδίῳ του δι' ἰστιοφόρου ἀπὸ Σκιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. (Ἀπόσπασμα).

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἡσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἔξαισίαν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τῶν Ἑρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός, χρονιάρα νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαιεν εἰς τὸν κάβο* τοῦ χοροῦ μὲ μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησίδας, τὰς ὁποίας, ἰδοὺ γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς τὸν ταχύν, γαλανὴν συντοφίαν.

Προχωροῦσης τῆς ἡμέρας ὁμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. Ἐπῆξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. Ἐπῆξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μὲ τὰ πανιά κρεμασμένα ὡς ἐσθῆτας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κύμα τοῦ ἰουλιανοῦ ἡλίου.

Οἱ γῆλαροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησίδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντας, διαγράφοντας ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντας τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὥς διὰ νὰ δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσᾶ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυῖας ὥς ἐκ χάρτου βαρκάκια μὲ ἀνοικτὰ τὰ πτερὰ, μὲ κλειστὰ τὰ πτερὰ, χιονώδεις, βαμβακεροὶ, ζωηροὶ, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἕνας-ἕνας, γῦρο-γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακράν, ἐγγύς, ὥς νὰ ἐργάζωνται, ὥς νὰ θέλουν νὰ κτίσῃσι τὰς φωλεάς των ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμὰς, ἀψιδωτὰς γραμμὰς, κατρακυλῶντος ἀσκοῦ γραμμὰς. Τοῦ πελάγους δὴται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἀροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κύμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία-τέσσερα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὅποια μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιάν της, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπή, καίει τῶρα πρὸς τὴν δύσιν. Ὁπὴ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμπεις θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμινος. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πῶς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : «Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα....». Στιγμὰς τινὰς διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδυσσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτεινιάζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἤπλωσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερώδη πέπλον, ὅστις ἔλαφρὰ-ἔλαφρὰ μᾶς ἐπέκλυψε μετ' ὀλίγον ὥς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοὺς λοφίσκους τοῦ Ἀη-Στράτη μὲ τὰ κλιμακωτὰ ἀγρίδια του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν ποῦ τὴν αἰσθάνεσαι γυρὸ σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματώδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεούσης σκούνας.

Ἀλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβώδης αὔρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμὰς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαίστρου*, βοῖζοντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χείμαρρος ἀφανὲς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος ποῦ παίρνει τὰ μεσάνυχτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἡπλωμένης ὀθόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ἱστία, διατάσσει τοὺς ναῦτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μαντάρια* καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἑτοιμοὶ εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακὰς του, μερικά φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνιδίαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἱστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς, ἐν ἡχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσι τὰς πτέρυγας των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρὸν ἀνεκινήθη αἰφνης—ἐξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα—καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

—Τὰ φανάρια σου!

Προστάσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλλοιθώρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. Ὀδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεῶς καὶ θρηνοῦντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἀθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουν νὰ παίζουν τραγούδια τρελλὰ, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγούδια. Μοιρολογούν γυναίκες ἐπὶ νεκρῷ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγ-
χάζουν ὡς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλ-
μωδοῦν ψάλται κηδεύοντες. Ἀπὸ τὰ σκολιὰ* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ
παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια, πανταχό-
θεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου*
ἀπόστολοι, τὸ ὁποῖον κατόπιν των, νὰ το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκάται.

(Ἀκολουθεῖ λεπτομερὴς περιγραφή τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ
τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόγητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κα-
τώρθωσε νὰ διασωθῇ μετὰ τοῦ πλοίου του.)

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμνον. Ὁ ἄνεμος ἡλαττώθη. Τὰ ἱστία
ὅλα πάλιν ἀνεπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρωῒ-πρωῒ γελα-
στός, ὡς νικηφόρος ἀερονάυτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ
σκοῦνα ὁλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος.
Ἀδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια* τὰ ὕδατα, ὁ πῶγων
τοῦ ξυλίνου Ἡρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ κα-
ραβόσκυλος, σείόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασσε ἀπὸ τοῦ στίλπνου τρι-
χώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἄλλ' οἱ
ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ
κασκέτα, κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμα-
μένας ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὁμοιάζον πρὸς
καβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ « σκαν-
τζάρη* ἡ βάρδια », ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρωραῖος, ἐσκυμέ-
νος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του, ἔσταζεν ὅλος ὡς ἄρτι
ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν
τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασσε ἀπὸ τοῦ
πῶγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρωτὰ τοῦ πα-
λαίοντος ναύτου. Καὶ εἰς ἓν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ
ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινήθῃσα ἡ σκοῦνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύ-
σασα καὶ αὐτή, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ καραβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλ-
ουσα τὴν ἄλμην, Ἀφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμήχουσα*
τὴν μακράν της κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λήμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλὴ μὲ ὥραϊα ἀκρωτήρια, μὲ μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, μὲ χρυσοκιτρίνους ἀγρούς θερισμένους, μὲ εὐμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

Ἀπὸ τὴν Λήμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα καὶ ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἴμβρον, ἀπὸ τὴν Ἴμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσίνοι περίπατοι, αἱ ναυτικά λοξοδρομῖαι.

Συντροφία μὲ τοὺς γλάρους.

ὦ! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφίαν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἶναι ἀθῶα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερά των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἶναι καλόγνωμος ἡ συντροφία τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιόν σου ἐκεῖ ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. Ὡς παλαιοὶ σου φίλοι. Δὲν ἐξίστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτεις μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἐπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἐκεῖνοι πάλιν ὅ,τι θέλεις διὰ νὰ σὲ εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγούνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ὑγρὰς φωλεάς των, ὅπου τὸ κύμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰωνία. Κι ἐνῶ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κράζουν μὲ τὰ μονοσύλλαβα των, γλαριστί :

—Καλῶς τὸν φίλον μας! Καλῶς τὸν φίλον μας!

Κι' ἐνῶ περιμένουν, θαπτεύουν τὸν ἀέρα μὲ τὰς κυρτάς των ὡς δαμασκιά* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κύμα μὲ τὰ ράμφη των. Πόθεν ἤλθον; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάροι; Εἶναι γλάροι τῆς Μυτιλήνης; Εἶναι γλάροι τῆς Λήμνου; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάροι ἢ τῆς Τενέδου; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοί;

ὦ! ἡ λευκὴ, ἡ καλὴ συντροφία μου, οἱ γλάροι τοῦ Αἰγαίου! Καταμεσῆς στὸ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἀγγελοὶ τοῦ αἰσίου πλοῦ, ὑπάρξεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυερᾷ τοῦ πόντου ἐρημίᾳ. Μειδίαιμα γλυκὺ ἐν τῇ πικρᾷ μοναξίᾳ. Ἐλπίς ὅτι ἐγγὺς που ὁ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητὴν. Δουλεῖα διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, ὅστις ἐπακουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς συνάπτει ἄφωνον διάλογον μὲ τὸν λευκὸν πτερωτὸν του σύμπλουν. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλάρος πρὸς γλάρον.

Καὶ πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καὶ χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον*, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καὶ πολλάκις πολλοὶ-πολλοὶ περισυναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραῦνθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φορὰν διερχόμεθα ἐγγὺς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπὶ τίνος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμνουν τὸν σταυρόν των.

— Ἀη-Νικόλα!

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἁγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ὑπὸ τινα βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ Ἡφαίστου, καὶ παρὰ τι σπήλαιον:

« Ὅρῳ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτήτου· καὶ τινὰς συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἤπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρμος ἥρως « βαρεῖας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγήματα »

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύκτα θεοσκοτεινὴ. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιὰ σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τὴ μικρὴ, θαλασσόπληκτη αὐτὴ ξέρα, ποὺ κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἑνὸς ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ « ΟΧΙ » τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμῦρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποὺ

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, πού καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρα. Καὶ τὰ παγερά δεσμά τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὥς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλές στιγμές μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὴς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μὲ καμπύλη : Εἶναι μία τεθλασμένη, πού κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδίρ*, γιὰ νὰ τιναχθῇ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἄπο τοὺς πιὸ θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, πού ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τίς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστι, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψι καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάσι πρὸς τὴ φιλοζωΐα καὶ τὴν ἀπόλαυσι. Μὲ μιὰ λέξι : Εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῇ ὀρθία ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἡρωϊκὴ θέλησι, τὴν ἀπόφασι τῆς θυσίας, στὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἐθνη, πού ἐπιστεῦαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη πού θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χώρες, πού νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, ἐπατήθηκαν· λαοί, πού εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερηφάνους, δοκίμασαν τίς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τίς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναυΐας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὥς τίς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρύζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, πού εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια ὁ πύραυλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἐρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τίς Σαλαμίνας, πού σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἡρωϊσμό τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἐρχεται ἀπὸ τίς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἐρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, πού ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπῃ ἀντιδραστικῇ, σκλαβωμένῃ, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, πού ὑψώνει-

ται σ' όλες τις επικίνδυνες στιγμές της λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, πού ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξη στὸν κόσμον τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο : Οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερία.

Ἐφημερίς « Ἑστία », 1940

Σύγχροτος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γκύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄρα γε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαίοντερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχε εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περιέργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδήποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδείσεως. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάντασιν διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδισμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπήν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρίσιμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσαφείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὀμιχλῶδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὁρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὀλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεὰν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων, ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ, εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκτακτὸν ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν τοῦ μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του, ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συντετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὄχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἵδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεστὰι μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνῶν του σπουδῶν. Ἐπεισδιδόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα, καὶ διεδόθη ἡ εἴδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς ἔνδειξίν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυτον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὄλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ὀρίθμος 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσεν, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Πιλότη, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσιν ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πιλότη καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ιδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγεν ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ιδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεταί κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσεν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλᾶι ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένοι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Αὐγὴν τοῦ Πάσχα, ἡ Ὁρφανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὅχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἰονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Γὰρ ρωπογραφίας ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἔκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἣτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγεῖαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινα τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλαδή καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως φαιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοικῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ

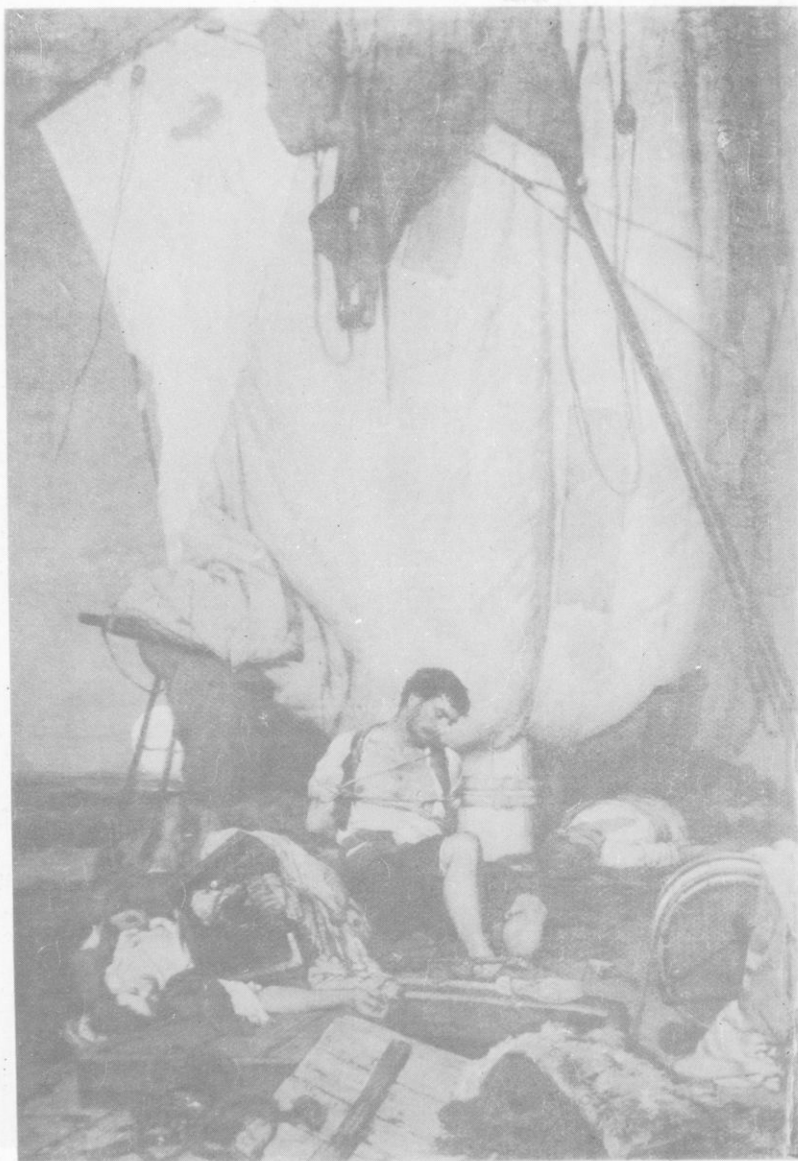
εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μχειριζόν, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεστοὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνες τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρῳχημένην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἐθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

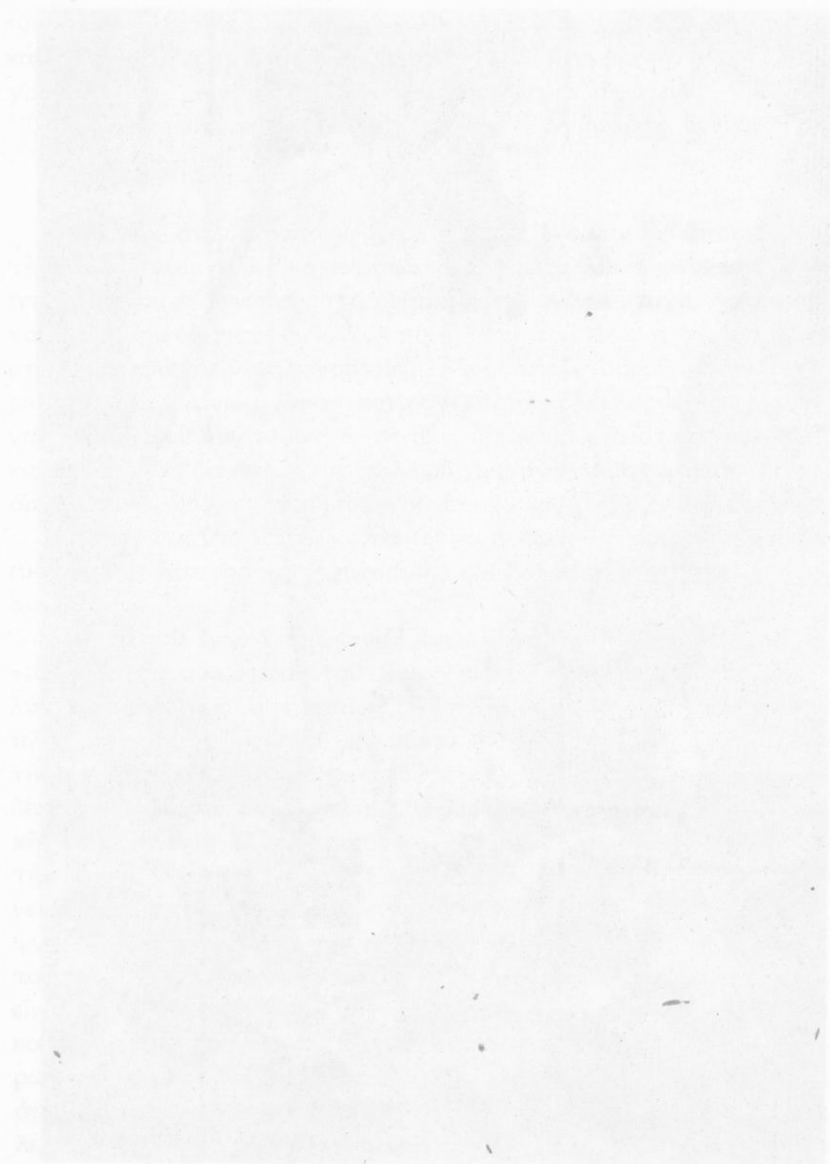
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἔναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν », ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἵδους τούτου πῖναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, « Ἡ Κλεμμένη ». Σπῆλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεῖα μορφή, Ἑλληνὶς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρον τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεϊμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνθετος μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνίδα μὲ φιλάρεσκον μεδίαιμα, πεποισθὺς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δυνάμιν

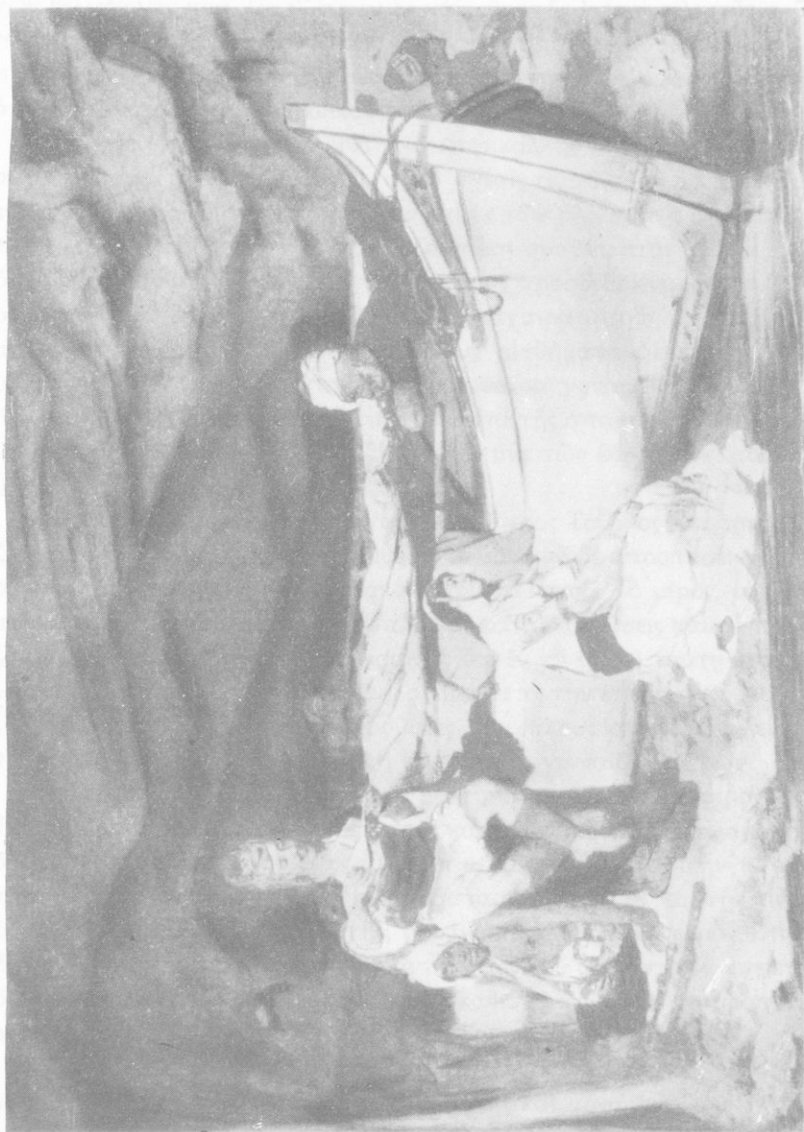

Νικηφόρου Λύτρα

Τὰ μετὰ τὴν πειρατεία

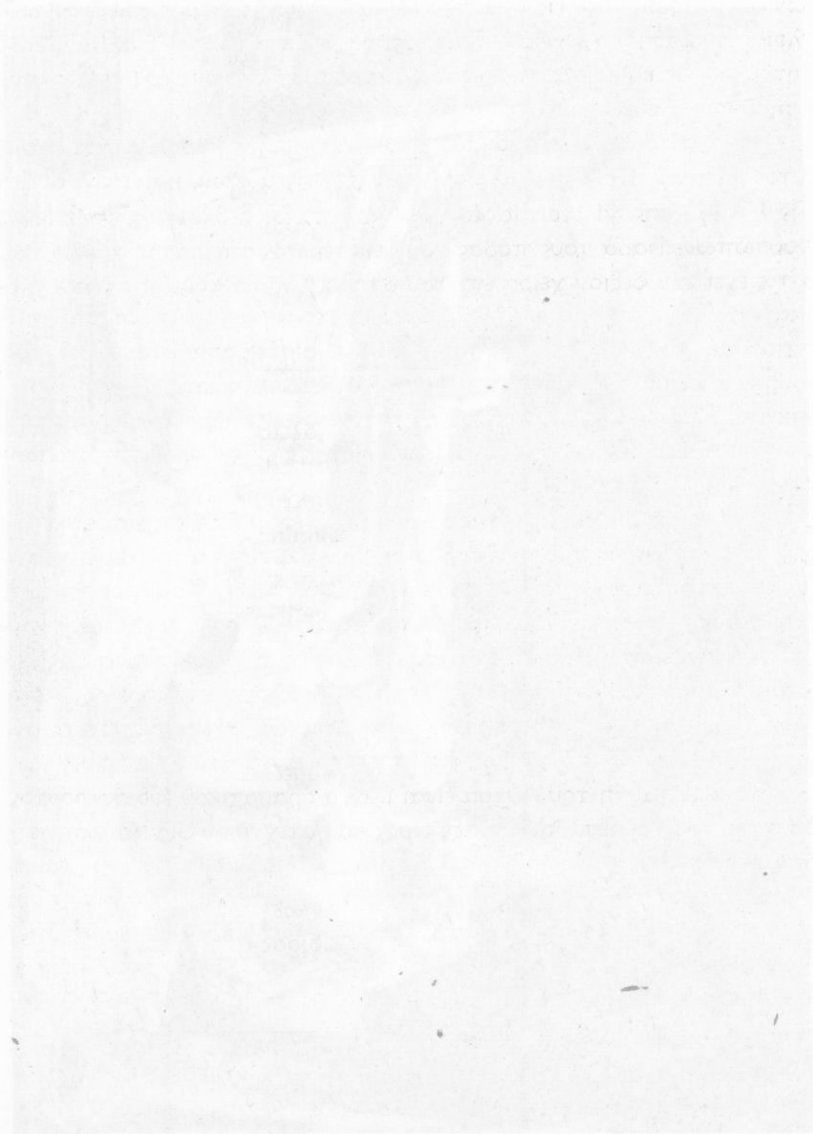

Το παρόν έργο αποτελεί προϊόν της έρευνας που διεξήγαγε το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) στο πλαίσιο του προγράμματος «Εκπαίδευση και Πολιτική» (ΕΚΠΟΛ) και είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου.

Π. Κλαμπάν

Νικολάο Λύτρεν

τῶν θελήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ πλοιαρίου κάθεται ὁ γέρων Τοῦρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπότητος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκην, ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρώϊκούς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλὴς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεώς της γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρεῖας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποιου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεία, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυπῶνται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνος.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τοῦρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῇ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἑνοπλος καὶ ἡμικλινὴς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν « Κλεμμένην » Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστή δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποιον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἑρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ιδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηράν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνος ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ

κινεί την φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲν σαφὴνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσον καὶ ρυθμίζον τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ιδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Πιλότη, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα τὸν στεροῦνται βάρους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας καὶ συνδυάζει ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος τοῦ χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ τὴν λάβη τὴν πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυίας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαράστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότης τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαραμίλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἴδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθύ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμостоῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὁλοφύχως ἠγάπησαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔξοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προυτίμησεν ὅμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὢν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσιν τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὅχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὅπωςδῆποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμνήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνθνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτέχνιαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμὰς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὅχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔξοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιωτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὅμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμὸν του πρὸς τὴν θεῖαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσεν ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὅχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπεύθυνος εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τα μὴ καταφανῇ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἀρεστὰ ὄχι μόνον εἰς τοὺς θνητούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιερῶ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλῶται ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν « Ἐστία » 1893, σ. 152 κ. ἐξ.

Θεμιστοκλῆς Σουφοπλῆς

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος, εἶναι ὑ ψ η λ ό φ ρ ω ν. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτήρας του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παρ'αδέχεται νὰ κάμῃ τίποτε ἀγεννές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἠθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσήγορος.

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

Ἄν ἔχει ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέσι, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτηρᾷς του ἀναβιβάζει τὸ ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἕξω κόσμον.

Ἄν εἶναι ἰδιώτης καὶ ἰδιωτεύει στὸ σπίτι του θὰ κάμῃ σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλεια καὶ ὁ φθόνος ἡμποροῦν νὰ τοῦ γαυγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερὸ ἐκεῖνο συνήθειο, τοῦ νὰ ζητῇ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λήῃ ὅτι τίς δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεῖα νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ὑπηρετῶντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, ἀλλὰ μιὰ φορὰ στρατιώτης, ἀποθνήσκει στὴ μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

Ἄν εἶναι γυναῖκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστικὴν γυναικεῖα φιλαρέσκεια καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερην ἀνδρωσι τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξι τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρσι τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίες καὶ προλήψεις, εἰς τὴν σπουδὴ καὶ μελέτῃ ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτηῖρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερο στὴν ψυχὴ καὶ στοῦ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκείνη ὃν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἔχει λίγες καὶ ποταπές ιδέες καὶ λιγώτερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς τῆς γνώσεις εἰν' ἐκείνες τοῦ τύπου της, ἡ καὶ μόνης τῆς γειτονιάς της. Ἱστορικὲς, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἡ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Ὀρησκευτικὲς, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπᾶς της. Ἐπιτηδευματικὲς, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της.....

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτῃ τῇ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτῃ ἔχει πλατύτερον ὀρίζοντα ιδεῶν καὶ ἀνώτερην ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπεὶδὴ τούτῃ, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεπιοθησέων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρει νὰ ἐνδύνεται μὲ κομψότητα. Παίξει τὰ χαρτιά· ἴσως κιόλα διαβάξει μυθιστορήματα. Ἔχει θεωρεῖον εἰς τὸ θέατρον, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσις της. Δὲν ἐννοεῖ μουσικὴν, οὐδὲ ξέρει τί γίνεται στὴ σκηνή..... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτῃ γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴν ἀπάνουν στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμάτο κορδέλλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, καπέλλα μὲ πιοῦμες*....ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καί ὅμως ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾷ ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἀντάμα οἱ δυὸ τοὺς ἀνατρέφουν τὰ παιδιὰ τοὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τῶν γονέων!.... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδανινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλιάζουνε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

« Ἴδου ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

—Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπᾶ-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ-γλυκὰ. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

—Νὰ τὸν πάρῃς καὶ νὰ τὸν καλοπάρῃς, παπᾶ μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσῃς ὕστερα ἀπὸ τόσην κούρασιν σήμερα. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ πειράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπήρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρισῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μεταξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμα των, τέσσαρες ζύλιναι καθέκλαι, καὶ εἰς ψάθινος καναπές ἦσαν τὰ μόνα ἐπιπλά του. Ὁ καναπές ἦτο ἀντικρυ τῆς ἐστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματό ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὅμως ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἀφιξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπης μικρὸς διπλωμένος

εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὐτῇ, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστώσα, οὐχὶ πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἀποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐνθύμημα τοῦτο, προδῆλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητᾶριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἦτο ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἀφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις, ὁ παπαῖ-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκείθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνῃ τὸ δωματίον σκοτεινὸν καὶ δροσερὸν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἠπλώσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιά ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν τῆς.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπαῖ-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείπει ἄλλου ἱερέως, ἢ διακόνου, ἢ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σύνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὁρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων του ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπιστήμης, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιά ἐπερίμενεν ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπαῖς τὸ εὗρεν ἐξαίρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνέτελεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετρίαζόμενος ἀπὸ τὸ σκό-

τος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθὴ του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιᾶσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνά των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσουνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τὸ ἐξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστελλομένη νὰ τὸ εἶπη εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καὶ ἐνῶ ἠτένιζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναῖκα, διέβαινον ταυτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσαι βαθμίδον μορφὴν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελώδει διελίσκει, μὲ τὴν εὐφρόσουνον συναίσθησιν τῆς παρουσίας εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσε ὁ παπᾶ-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτητοῦ ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἥτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητᾶριον τῆς νήσου. Ἄλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεὸς του, ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσε τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφὴν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼ μέλλων ἱερεὺς, παιγνίδια του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια παπᾶ καὶ μαμᾶ, ἐδιδάχθη νὰ ψελίζῃ τὸ Κ ύ ρ ι ε Ἐ λ έ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περιπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ του ἱεουργούντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψηφίων τοῦ Ὠρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκτα-

ήχου*. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλασσον χειροτονίας ἄλλου εἴδους, ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμοὺς ζωηροὺς μετὰ συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξεiniteύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἢ πολλὰ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ἐπίδοξον ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευσεν γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμαθοῦντος παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζῆσιν ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παρὰ χωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς διακαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἀνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελλον τοῦ πρῶην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυνοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὅτε ἤλθεν εἰς Ἄνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεὸς του, οἱ δὲ συμπολιταὶ του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρῶην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὐρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέστει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογή ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκά του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδιῶν ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτε δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον, ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἐτῶν ἀπουσίαν εὗρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν

εἰς νέαν κομπήν καὶ ὥραιαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὡραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ἠλόγησε τὸν γάμον, ἐχειρότνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἄνδρον.

Πρὸ τριῶν ἡδὴ μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἀγροὶ του προεμήνουν εὐκαρπίαν, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἤλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ ; Καὶ ὁμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχорραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκροὺς ! Ἰδοὺ ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχεν ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ ψυχρὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς, παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδείας ἔκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἀλλ' ὁμως εὗρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλικίων του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκραβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσωσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα, ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὁμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφὴν ; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησεν εἰς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεώτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπείσθη. Ἐπείσθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδη μῆνας, ὁπότε ἤρχετο τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσόν του. Καὶ τώρα, ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του, μεταξύ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνემειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἀλλὰ βαθυδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρειαὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ ὀκτιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγιῆς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιά ἐν τούτοις ἀπετελείωσε τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίγουσα ἀκροποδητὶ, διὰ νὰ μὴ ταράξῃ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἤνοιξε τὸ δέμα καὶ ἤπλωσεν ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὅποια ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιά μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξύ τὸ βλέμμα καὶ ἔβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμενον σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἰφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας, καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπέκρινεν εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμὸν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσε ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιά στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸν δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, ὅπως ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσιόν του περιέδενε μανδήλιον

βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς φύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένος του. Ὑπὸ τὸ φέσιον ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του, σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὶ πρὸς τὴν θύραν.

—Καλὴ ῥμέρα, Γεροθανάση, ἐπιθύρισεν. Ὁ παπᾶς κοιμᾶται.

—Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρον προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἦχον τῆς βραγχῶδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

—Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις ;

—Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

—Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανελάβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της,—τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του, —καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον,—καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

—Ἐτελείωσαν μοῦ φαίνεται τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

—Κύριε ἐλέησον, ἐπανελάβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχὰ βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὥς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμενον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄγευστα ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναικὰ του προσαγορεύουσάν τὸν Γεροθανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει. . . Ἄλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεῦτερον τῆς συζύγου του « Κύριε ἐλέησον » τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμε-

νεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄρά γε ; Ὅχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἑλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρός... Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχή τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιὰν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετ' ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης. . .

—Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπᾶ μου, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σὲ θέλει· καὶ εἶναι πολλὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπᾶ-Νάρκισσος ἠγέρθη.

—Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον. Τὸ καλυμμαύχι καὶ τὸ ράσον μου.

Ἐπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζήτηθέντα.

—Δὲν θὰ κάμῃς πεζὸς τόσον δρόμον, παπᾶ μου, ὑπέλαβεν θωπευτικῶς.

—Ὅχι, ὄχι, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

—Θὰ ἔλθῃς μαζί μου; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

—Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρων ἐνεχώρησεν ἐσπευσμένως πρὸς εὕρεσιν κτήματος, ὥς ὀνομάζουν τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

—Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐνῶ ἐνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ· ὁ Γεροθανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησε, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ, καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί; Χάριν φιλάνθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἑνὸς χριστιανοῦ; Θὰ διστάσω, ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων νὰ ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὐτὴ

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐστογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύχιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομεμονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεΐχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινε ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, καθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης ἡ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ Γεροθανάσης διαβαίνων δίδωκε τὴν εἶδῃσιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

— Καλὴ ἡμέρα, κύρ-Γιάννη.

— Ὡρα καλὴ, κυρά Θανάσaina.

— Ἡ εὐχή σου, παπαῦ μου.

Προφανῶς εἶχον πάντοτε διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπαῦς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξε ἐντὸς τοῦ περιτραχηλίου του, περιέδεσε τὸ περιτραχήλιον ἐντὸς μαύρης ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Γεροθανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς προὔπαντήσιν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του, ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρον χωρικός παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνω-

ρίζοντες τί ἔφερον ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἑσταυροκοποῦντο ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενεν ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνη τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν, ἐνῶ τὸν ἠτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπαῆ-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμόν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὅποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιάς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἓν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνά, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος, ὅπως κινήσωσι τοὺς ἤδη ἄργους ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀπολήγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ Γεροθανάσης καὶ τὸ κτήμα του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοὶ, ξηροτρόχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοὺς ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέραν τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχηνμάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἐκλείνε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανὴ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἐβλεπεν. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναισθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γεροθανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκῶν των, ἡ θέα τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπωςδὴποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπι-

τείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου του καὶ τῶν βημάτων τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἔκαie τοὺς ὤμους του, εἰκόνες ἀπαίσιαι ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπενερικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχής!

Δὲν εἶχεν εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπόρος του διέκοψε τὴν σιωπὴν. "Οτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἀρμόδιον πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλικίαν τοῦ Γεροθανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του. "Ἦκουσε τὸν γέροντα ὀπισθὲν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στῆθος του τὸ σχοινίον ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικός ἐπέσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἦλθε πλησίον του.

—Τί ἔπαθες παπᾶ μου; Τί στέκεις;

—Θὰ κατέβω ν' ἀνέβης σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

—Καλέ, τί λόγος! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περπατῇς ἐσύ!

—Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

—Ἐγὼ κουρασμένος! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκκαλά μου κι ἔννοια σου! Ποῦ ἠκούσθη νὰ περπατῇ ὁ παπᾶς μὲ τ' ἅγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάντης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρὸς!

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέκρινε εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ὁ ς, ἐπανέλαβε ζωντανῶς τὴν πορείαν του. Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὁρμὴν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

—Θὰ τὸν προφθᾶσωμεν ζωντανόν; Τί λέγεις;

—Τί νὰ σοῦ πῶ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

—Πῶς τὸν ἄφησες; Πῶς ἦτο;

—Πῶς νὰ εἶναι; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὁποῦ ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ψυχομαχῇ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισεν. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἦλπιζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσει αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του τὸ ἀνόητον αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ γέρων ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἢ προθυμία, μεθ' ἧς ἐπανήρχετο πρὸς τὸν ψυχορραγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχόν του ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

—Διατὶ ἦλθες μαζί μου; ἠρώτησε μετὰ τινα σιωπῇ. Διὰ νὰ μέ συντροφεύσης;

—Καὶ διὰ τοῦτο. Ἀλλ' ὄχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπᾶ μου, νὰ τὸν μεταλάβης καὶ ἔπειτα νὰ φύγης. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέραςεν ἔρημος καὶ μόνος, ὅς ἔχη ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος!

—Εἶσαι ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, Γεροθανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογῇ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸν λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλώνους τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατ'ῄκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὀρφανός, ἄκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βλεφαρῆς νόσου. Οἱ ὁμόχωροί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν ἡ κοινότης τῆς νήσου. Ὁ Γεροθανάσης τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἀγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖά του,

προμηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλές. Ἐμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἄσπενῃ, ἐξοικειωθείς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἀπεχθές νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενε ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ Γεροθανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζεν. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινε ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ, ἐκ τοῦ πλησίον.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων καὶ ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἵδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχεν.

Ἐκεῖ ἐπέξενεν ὁ παπᾶ - Νάρκισσος. Ὁ Γεροθανάσης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποῖαν τῷ ἔδιδε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

—Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπᾶ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἐλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσεν μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ περιτραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενε ὀρθίως τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μία ἁμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. — ὦ! ἐὰν ὁ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε: Τετέλεστοι! — Ἀλλ' ἀπέδωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγινώσκῃ τὰς ὡραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας.

Ἀνεγίνωσκε καὶ ὅμως ὁ νοῦς του ἦτο εἰς τὴν καλύβην. — Διατί ἄργεῖ ὁ Γεροθανάσης; Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμισε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτον εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή του. Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια, ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἔλα, παπᾶ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβῃς.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ περιτραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχὴν του. Τὸ βῆμά του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρές του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρὶν, δὲν ἐδίσταζε πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας ἢ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων, ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξεν ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθὴ του κόμη ἐκυμάτιζε λυτῇ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπᾶ μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδῆλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μὲ παρήγγειλε νὰ τὸ σκεπᾶσω διὰ νὰ μὴ τὸ ἰδῇς.

— Καλὰ, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθῃς μέσα, ἐὰν δὲν σὲ κράξω. Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ Γεροθανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενε. Ἐμεινεν ἐπὶ ὦραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἦπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῇν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετώσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἶφνης ὁ γέρων χωρικός ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναικα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προϋπάντησίν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά ;

— Ἐνόμισα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπᾶς ;

— Μέσα μὲ τὸν λεπρόν.

— Ζῇ ἢ ἀπέθανε ;

—“Ο,τι καὶ ἂν σοῦ ᾽πῶ σέ γελῶ.

— Δὲν πηγαίνεις νὰ ἰδῇς ;

— Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπαῶς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησε ἐπ’ ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανελάβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

— Θὰ νυκτωθῇτε ἐδῶ.

— Δὲν πειράζει. Ἐχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νὰ ἔλθης ;

— Ἐφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπαῆ-Ναρκίσσου.

— Τί τὸ ἔφερες ; Μὴ εἶναι κρῦον νὰ τὸ φορέσῃ ἀπανωτά ;

— Ἰσως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετά τινα σκέψιν ὁ Γεροθανάσης ἐπρόσθεσεν.

— Μὴ δὲν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον ;

— Ξεύρω κι ἐγώ ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ροῦχά του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

— Κάθισ’ ἐδῶ, πάπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.

— Ὅχι, δὲν ἔκουράσθηκα. Νὰ ᾽πάγω μέσα, Γεροθανάση ;

— Νὰ μὴ θυμώσῃ ὁ παπαῶς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην· ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἔλυπθῃ, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

— Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγὰ-σιγὰ νὰ ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δὲν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγέ τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν’ ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπτοῦ ἡ κεφαλὴ δὲν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτά τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Γεροθανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἔρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικός ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον. Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

—Τί εἶδες ; ἠρώτησε.

—Τίποτε.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ μὲ βήματα ἄργα διέσχισε τὸν κήπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψουμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἄρτοφόριον. Ἐβάδιζε μὲ ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, μὲ τὸ βλέμμα ἤρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος !

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

—Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς. Ὁ Γεροθανάσης καὶ ἡ παπαδιὰ ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρὸν των.

—Αὖριον τὸ πρωῒ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρὸν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἠσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

—Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ Γεροθανάσης.

—Μεῖνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωῒ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του, ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτὸν τὸ ράσον :

—Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπε. Ἐσκέπασα μὲ τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντες ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστεφον εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγῆματα »

Δημήτριος Βικέλας

2. Η ΣΤΑΧΤΟΜΑΖΩΧΤΡΑ

Μεγάλην ἐξέφρασεν ἐκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 187.... τὴν θειά-Ἀχτίτσα φοροῦσαν καινουργῇ μανδήλαν, καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρῶνα μὲ καθαρὰ ὑποκαμισάκια καὶ μὲ νέα πέδιλα.

Τοῦτο δέ, διότι ἦτο γνωστότατον, ὅτι ἡ θειά-Ἀχτίτσα εἶχεν ἰδεῖ τὴν προῖκα τῆς κόρης της πωλουμένην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πλη-

ρωμήν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα, καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δυὸ ὀρφανὰ ἔγγονά της μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ὡς ἦτο μοναχὴ της !) ἀπ' ἐκεῖνας ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ὥκτιρε τὰς στερήσεις τῆς γράϊας καὶ τῶν δυὸ ὀρφανῶν· ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὕτη πλουσία διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος ;

Εὐτυχὴς ὁ μακαρίτης ὁ μπάρμπα-Μιχαλῖος, ὅστις προηγῆθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπικείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς — ὡς εἶχε ζωὴ ! — ὁ συχωρεμένος. Τὰ δύο παιδιὰ « τὰ ἀδιαφόρετα », ὁ Γεώργης καὶ ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βραστέρας των τὸν χεῖμῶνα τοῦ ἔτους 186.... Ἡ βρατσέρα* ἐκεῖνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, — τί φρίκη ! τί καημός ! Τέτοια τρομάρα καμμιᾶς καλῆς χριστιανῆς νὰ μὴν τῆς μέλλῃ.

Ὁ τρίτος ὁ γυιὸς της, ὁ σουρτούκης*, τὸ χαμένο κορμί, ἐξεניתεύθη καὶ εὐρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε ; Μήπως τὸν ἤκουσεν ; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, κι ἐπῆρε, λέει, μιὰ Φράγκα, μιὰ Ἑγγλεζοπούλα, ἓνα ξωθικό, ποὺ δὲν ἤξευρε νὰ μιλήσῃ ρωμαϊκά. Μὴ χειρότερα ! Τί νὰ πῇ κανεὶς ! ἤμπορεῖ νὰ καταρασθῇ τὸ παιδί του, τὰ σωθικά του, τὰ σπλάγχχνα του ;

Ἡ κόρη της ἀπέθανεν εἰς τὸν δεύτερον τοκετόν, ἀφείσα αὐτῇ τὰ δύο ὀρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος* τους, ἐζοῦσε ἀκόμα (ποὺ νὰ φτάσουν τὰ μαντάτα του ὦρα - τὴν ὦρα !), μὰ τί νοικοκύρης ! Τὰ πρόκοψε ἀλήθεια ! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καὶ μὲ ἄλλας ἀρετὰς ἀκόμη. Εἶπαν πῶς ξαναπαπντρέυτηκε ἄλλοι, διὰ νὰ πάρῃ καὶ ἄλλον κόσμον εἰς τὸν λαιμόν του, ὁ ἀσυνειδήτος ! Τέτοιοι ἄνδρες ! Ἔκαμε δὰ κι αὕτη ἓνα γαμπρό, μὰ γαμπρό (τὸ λαμπρό τ' νὰ βγῇ !).

Τί νὰ κάμῃ ; Ἔβαλε τὰ δυνατὰ της κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως - ὅπως νὰ ζήσῃ τὰ δυὸ ὀρφανὰ. Τί ἀξιολύπητα τὰ καημένα ! Κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνιζεν, ἀργολογοῦσε*, ἐμάζωνε ἐλιές, ἐξενοδούλευε. Ἐμάζωνε κούμαρα καὶ τὰ ἔβγαζε ρακί. Μερικὰ στέμφυλα ἀπ' ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποιοῖ. Εἶτα, κατὰ Ὀκτώβριον, ἅμα ἤνοιγον τὰ ἐλαιοτριβεῖα, ἔπαιρνε ἓνα εἶδος πῆχυν, ἓνα πενηντάρι ἐκ λευκοσιδήρου, μίαν στά-

μναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τὰ ποτόκια*, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἐλαίου, κι ἐμάζωνε τὴν μούργαν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ὠκονόμει ὅλον τὸ ἐνιαύσιον ἔλαιον τοῦ λυχναρίου της.

Ἄλλὰ τὸ πρῶτιστον εἰσόδημα τῆς θειά-Ἀχτίτσας προήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τὸν Ἰούνιον, κατ' ἔτος, ἐπεβιβάζετο εἰς τὸ πλοῖον, ἔπλεεν ὑπερπόντιος καὶ διεπεραιοῦτο εἰς Εὐβοίαν. Περιεφρόνησε τὸ ὄνειδιστικὸν ἐπίθετον τῆς « καραβωμένης », ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γύναια κατ' αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πλὴν γυνὴ εἰς τὰ πελάγη. Ἐκεῖ, μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν, ἡσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς ἀστάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγμάτων* τῶν θεριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων. Κατ' ἔτος, οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ χωριατόπουλα ἔρριπτον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν τὸ σκῶμμα :

—Νὰ ! οἱ φ' στάνες ! μᾶς ἦρθαν πάλι οἱ φ' στάνες !

Ἄλλ' αὕτη ἔκυπτεν ὑπομονητικῇ, σιωπηλῇ, συνέλεγε τὰ ψιχία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπῆρτιζε τρεῖς ἢ τέσσαρας σάκκους, ὁλόκληρον ἐνιαυσίαν ἐσοδεῖαν δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὰ δύο ὀρφανά, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμπιστευθῇ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰς φροντίδας τῆς Ζερμπινιώως, καὶ ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον χωρίον της.

Πλὴν ἐφέτος, δηλαδὴ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Ἀφορία εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατῳκεῖ ἡ θειά-Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδὸν εἰς αὐτὰ τὰ κούμαρα, ἀφορία πανταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὐδὲν κακὸν ἔρχεται μόνον, βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηπεν εἰς τὰ βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρὶς σχεδὸν νὰ πνεύσῃ νότος καὶ νὰ πέσῃ βροχή, ἤρχισε νὰ χιονίζει. Μόλις ἔπαυσεν εἰς νιφετὸς καὶ ἤρχετο ἄλλος. Ἐνίοτε ἔπνεε ξηρὸς βορρᾶς σφίγγων ἔτι μᾶλλον τὰ χιόνια, τὰ ὁποῖα δὲν ἔλειωναν εἰς τὰ βουνά. « Ἐπερίμεναν ἄλλα ».

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων της, ἀπὸ τῶν φαράγγων καὶ δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινὰς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θὰ ἤρκουν διὰ δύο ἐβδομάδας ἢ τρεῖς, καὶ βαρὺς ὁ χειμῶν ἐπέπτεσε. Περί τὰ μέσα Δεκεμβρίου μόλις ἐπῆλθε μικρὰ διακοπὴ, καὶ δειλαὶ τινες ἀκτίνες ἡλίου ἐπεφάνησαν ἐπιχρυσοῦσαι τὰς ὑψηλότερας στεγὰς. Ἡ θειά-Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τὰ « ὀρμάνια* », ἵνα προλάβῃ

καί εἰσκομίση καυσόξυλά τινα. Τὴν ἐπαύριον ὁ χειμῶν κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων, οὐδεμία ἡμέρα εὐδίας, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὄρατῇ, οὐδεμία ἀκτὶς ἡλίου.

Κραταῖος καὶ βαρύπνοος βορρᾶς, « χιονιστής », ἐφύσα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τὰ συνήθη παίγνια τῶν ὁδῶν καὶ τὰ χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμῶν ἐκεῖνος δὲν ἦτο φιλοπαίγμων. Ἀπὸ τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὠριμοὶ καρποὶ σπιθαμιαῖα κρύσταλλα, τὰ ὅποια οἱ μάγκαι τῆς γειτονιάς δὲν εἶχον πλέον ὄρεξιν νὰ τρώγουν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 23ης, ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ σχολεῖον περιχαρὴς, διότι ἀπὸ τῆς αὐριον ἔπαυαν τὰ μαθήματα. Πρὶν ξεκρεμάσῃ τὸν « φύλακα » ἀπὸ τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος, πεινασμένος, ἤνοιξε τὸ δουλάπι, ἀλλ' οὐδὲ ψιχίον ἄρτου εὔρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρὸς ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχὴς Πατρώνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἐστίας. Ἀλλ' ἡ ἐστία ἦτο σβηστή. Ἐσκάλιζε τὴν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετὲς τὸ πτωχὸν κόρασιον), ὅτι ἡ ἐστία εἶχε πάντοτε τὴν ιδιότητα νὰ θερμαίνει, καὶ ἄς μὴ καίη. Ἀλλ' ἡ στάκτη ἦτον ὑγρὰ. Σταλαγμοὶ ὕδατος, ἐκ χιόνος τακέισης ἴσως διὰ τινος λαθραίας καὶ παροδικῆς ἀκτίνος ἡλίου, εἶχον ρέυσει διὰ τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἐπταετὴς μόλις, ἔτοιμος νὰ κλάυση, διότι δὲν εὔρισκε ψιχίον τι πρὸς κορεσμόν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τὸ μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὅλος, χθαμαλός, ἡμιφάτνωτος, μὲ εἶδος σοφᾶ, εἶχε ὕψος δύο ἴσως ὀργυῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τοῦ παραθυροφύλλου, ἀνοικτοῦ, ἐστηλῶθη μετὰ τὸλμης πρὸς τὴν ὀροφήν, ἀνέτεινε τὴν δεξιάν, καὶ ἀπέσπασεν ἐν κρύσταλλον ἐκ τῶν κοσμούντων τοὺς « σταλαγμοὺς » τῆς στέγης. ἤρχισε νὰ τὸ ἐκμυζᾷ βραδέως καὶ ἡδονικῶς, καὶ ἐδίδε καὶ εἰς τὴν Πατρώναν νὰ φάγη. Ἐπείνων τὰ κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶγμά τι τυλιγμένον εἰς τὸν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτὲ ἄνευ αἰτίας δὲν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς

μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τὸ στῆθος της, ἐνέβαλε τὴν χεῖρα, καὶ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν « οἰκονομήσει » καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἢ καλὴ, καίτοι ὀλίγον αὐστηρὰ μάμμη, τίς οἶδεν ἀντὶ ποίων ἐξευτελισμῶν, καὶ διὰ πόσων ἐκλιπαρήσεων !

Καὶ τί δὲν ἤθελεν ὑποστῆ, πρὸ ποίας θυσίας ἡδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδιῶν τὰ ὅποια ἦσαν δὲς παιδιὰ δι' αὐτὴν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της ! Ἐν τούτοις δὲν ἤθελε νὰ δεικνύῃ αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν, καὶ « ἡμερο μάτι δὲν τοὺς ἔδιδε ». Ἐκάλει τὸν ἄρρενα « Γέρον », διότι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθοῦς γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα-Μιχαλίου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τῆς ἐπὶ ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ προφέρῃ. Τὸ ταλαίπωρον τὸ θῆλυ τὸ ἐκάλει Πατρῶναν θωπευτικῶς, καὶ ὀλίγον « σὰν ἄρχοντο-ξεπεσμένη πού ἦτον », μὴ ἀνεχομένη ν' ἀκούῃ τὸ Ἀργυρῶ, τὸ ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὸ ὄρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλὴν τοῦ ὑποκοριστοῦ τούτου, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικὴν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τὰ δύο πτωχὰ πλάσματα, ἀλλὰ μᾶλλον πρακτικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διὰ τὰ ὄρφανά, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καὶ αὐτὴ πλησίον των, τοῖς εἶπε νὰ φυσῇσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπτάσματος των διὰ νὰ ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπεσχέθη—ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νὰ ἐπαληθεύσῃ—ὅτι αὔριον ὁ Χριστός θὰ φέρῃ ξύλα καὶ ψωμί καὶ μίαν χύτραν κοχλάζουσιν ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ ἔμενεν αὐπνος πέραν τοῦ μεσονυκτίου ἀναλογιζομένη τὴν πικρὰν τύχην της.

Τὸ πρωῒ, μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων), ὁ παπα-Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἰφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

—Καλῶς τὰδέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

« Καλῶς τὰδέχθη » αὐτὴ ! Καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπερίμενε τίποτε ;

—Ἐλαβα ἓνα γράμμα διὰ σέ, Ἀχτίτσα, προσέθηκεν ὁ γέρον ἱερεὺς, τινάσσων τὴν χιόνα ἀπὸ τὸ ράσον καὶ τὸ σάλι του.

—Ὅρίστε, δέσποτα !... Καὶ μακάρι ἔχω τὴ φωτιά, ἐψιθύρισε πρὸς ἑαυτὴν, ἢ τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ρακὶ νὰ τὸν φιλέψω ;

Ὁ ἱερεὺς ἀνέβη τὴν τετράβαθμον κλίμακα καὶ ἐλθὼν ἐκάθισεν ἐπὶ σκαμνίου. Ἠρεύνησε δὲ εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐξήγαγε μέγαν φάκελον μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας σφαγίδας καὶ γραμματόσημα.

— Γράμμα είπες, παπᾶ ; ἐπανέλαβεν ἡ Ἀχτίτσα, μόλις τότε ἀρ-
χίσασα νὰ ἐννοῇ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ φάκελος, ὃν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπὸ τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο
ἀνοικτὸς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος.

— Ἀπόψε ἔφθασε τὸ βαπτῶρι, ἐπανέλαβεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ
τὸ ἔφεραν τώρα, μόλις ἐβγαίνα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἐνθὺς τὴν χεῖρα ἔσω τοῦ φακέλου ξήγαγε διπλωμένον χαρ-
τίον.

— Τὸ γράμμα εἶναι πρὸς ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλὰ σέ ἀποβλέπει.

— Ἐμένα ; ἐμένα ; ἐπανέλαβεν ἐκπληκτος ἡ γραΐα.

Ὁ παπᾶ-Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τὸ χαρτίον.

— Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνο σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν,
εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ὁ γυιὸς σου σοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν.

— Ἀπ' τὴν Ἀμέρικα ; ὁ Γιάννης ! ὁ Γιάννης μὲ θυμήθηκεν ; ἀνέ-
κραξε περιχαρὴς, ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἡ γραΐα.

Καὶ εἶτα προσεθηκε :

— Δόξα σοι ὁ Θεός !

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιά του καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ.

— Εἶναι κακογραμμένα, κι ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάσω αὐτὲς
τὶς τζίφρες ποὺ ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ βγάλω-
μεν νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας, καὶ σκοντάπτων συχνά, ν' ἀναγι-
νώσκῃ :

« Παπᾶ-Δημήτρη, τὸ χέρι σου φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἰ-
σιον κτλ. κτλ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί
γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ
βαθιά, εἰς τὸν Παναμᾶν, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους
πατριῶτες ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἀν-
τάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρο-
νοὺς πολλοὺς, καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται στὸ σπῆτι μας'.

» Ἐὰν ζῇ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἶπέ τους νὰ μὲ συγχωρή-
σουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλὰς
φορὲς βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορὲς ἀπὸ κακὰς ἀσθένειες τοῦ
τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια*. Τὰ ὅ,τι εἶχα καὶ
δὲν εἶχα ἐπῆγαν, καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα πανδρευθῇ
πρὸ δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι

ἀπόχηρος καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ, παρὰ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπτονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεός, καὶ δὲν ἤμποροῦμε ἐμεῖς νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυγνωμοῦν, διότι, ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν ἤμπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψῃ.

» Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως σὺνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματί σου, νὰ ὑπογράψῃ ἡ ἀγιωσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, ἐὰν ζοῦν. Καὶ, ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσῃς ἡ ἀγιωσύνη σου, νὰ δώσῃς εἰς κανένα ἀδελφόν μου, ἐὰν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανένα ἀνίψι μου, καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσῃς καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου, ἐὰν οἱ γονεῖς μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἔν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ σαρανταλείτουργα....».

Πολλὰ ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἐν σπουδαίῳ παρέλειπε. Δὲν ἀνέφερε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, δι' ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγματική. Ὁ παπᾶ-Δημήτρης, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, λησμονήσας, νομίζων ὅτι εἶχεν ὀρίσει τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ παρακατιῶν, δι' ὃ καὶ ἔλεγε « τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ».

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρὰ τῆς Ἀχτίτσας, λαβούσης μετὰ τόσα ἔτη εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπὸ τέφραν κοιμώμενος ἀπὸ τόσων ἐτῶν ὁ σπινθὴρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορεν ἐκ τῶν σπλάγχχνων εἰς τὸ πρόσωπόν της, καὶ ἡ γεροντική, ρικνὴ, καὶ ἔρρυτιδωμένη ὄψις της ἠγλαίσθη μὲ ἀκτῖνα νεότητος καὶ καλλονῆς.

Τὰ δύο παιδιά, ἂν καὶ δὲν ἐνόουν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τὴν χαρὰν τῆς μάμμης των, ἤρχισαν νὰ χοροπηδῶσιν.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης δὲν ἦτον ἰδίως προεξοφλητής, ἡ τοκιστής, ἡ ἔμπορος· ἦτον ὅλα αὐτὰ ὁμοῦ. Ἐνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἀλλ' ἔκαμνε τρεῖς τέχνας.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα, εἰς φοβερὰν διατελοῦσα ἔνδειαν, ἔλαβε τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλὲν γραμματίον, ἐφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καὶ μαῦρα, ἄλλα ἐντυπα καὶ ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δὲν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιὸς ἐφημέριος, οὔτε αὕτη, καὶ μετέβη εἰς τὸ μαγαζί τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

‘Ο κύρ-Μαργαρίτης έρρόφησε δραγμίδα* ταμβάκου, έτίναξε τήν βράκαν του, έφ’ ης έπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τῶν όφρύων τήν σκούφιαν του, έβαλε τὰ γυαλιά του, καί ηρχισε νά ξετεάζη διά μακρῶν τὸ γραμμάτιον.

—‘Έρχεται άπ’ τήν ‘Αμέρिका ; είπε. Σ’ έθυμήθηκε βλέπω, ό γυός σου. Μπράβω, χαίρομαι.

Είτα επανέλαβεν :

‘Έχει τόν άριθμόν 10, άλλα δέν ξέρωμε τί είδους μονέδα νά είναι, δέκα σελίνια, δέκα ρούπιες, δέκα κολοννάτα ή δέκα.... Διεκόπη.

Παρ’ όλίγον νά έλεγε « δέκα λίρες ».

—Νά φωνάσουμε τὸ δάσκαλο, έμουρμούρισεν ό κύρ-Μαργαρίτης· ίσως εκείνος ξεύρει νά τὸ διαβάση. Τί γλώσσα νά είναι τάχα;

‘Ο έλληνο-διδάσκαλος, όστις εκάθητο βλέπων τούς παίζοντας τὸ κιάμο εις παράπλευρον καφενειόν, παρακληθείς μετέβη εις τὸ μαγαζι τοῦ κύρ-Μαργαρίτη. Εισήλθεν όρθός, δύσκαμπτος, έλαβε τὸ γραμμάτιον, παρεκάλεσε τόν κύρ-Μαργαρίτην νά τόν δανείση τὰ γυαλιά του καί ηρχισε νά συλλαβίζη τούς λατινικούς χαρακτήρας.

—Πρέπει νά είναι άγγλικά, είπεν, εκτός αν είναι γερμανικά. ‘Από ποῦ έρχεται αυτό τὸ δελτάριον ;

—‘Απ’ τήν ‘Αμέρिका, κύρ-δάσκαλε, είπεν ή θειά - ‘Αχτίτσα.

—‘Από τήν ‘Αμερικήν ; τότε θά είναι άγγλικόν.

Καί ταῦτα λέγων προσεπάθει νά συλλαβίση τὰς λέξεις:

TEN POUNDS STERLING, ὡς έφερε χειρογράφους ή έπιταγή.

— STERLING, είπε· STERLING θά σημαίνη τάλληρα, πιστεύω. ‘Η λέξις φαίνεται νά είναι τῆς αὐτῆς έτυμολογίας, άπεφάνθη δογματικῶς. Καί επέστρεψε τὸ γραμμάτιον εις χείρας τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

—Αὐτὸ θά είναι, είπε, καί επειδή υπάρχει επί τῆς κεφαλίδος ό άριθμός 10, θά είναι χωρίς άλλο γραμμάτιον διά δέκα τάλληρα. Τὸ κάτω-κάτω, όφείλω νά σᾶς είπω ότι δέν γινωρίζω από χρηματιστικά. Εις άλλα ήμείς άσχολούμεθα, οί άνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Καί τοῦτο είπών, επειδή ήσθάνθη ψυχος εις τὸ πλακόστρωτον καί κατάψυχρον μαγαζειόν τοῦ κύρ-Μαργαρίτη, επέστρεψεν εις τὸ καφενειόν, ίνα θερμανθῇ.

‘Ο κύρ-Μαργαρίτης είχεν άρχίσει νά τρίβη τὰς χείρας καί κάτι έφαινετο σκεπτόμενος.

—Τώρα, τί τὰ θέλεις, είπε στραφείς πρὸς τήν γραιάν· οί καιροί

είναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια. Νά τὸ πάρω, νὰ σοῦ τὸ ξεαργυρώσω, ξέρω πῶς εἶναι σίγουρος ὁ παρὰς μου; ξέρω ἂν δὲν εἶναι καὶ ψεύτικο; Ἄπὸ ἐκεῖ κάτω, ἀπ' τὸν χαμένον κόσμον περιμένεις ἀλήθεια; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζιανιές, ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οἱ σουρτουκήδες* (μὲ συγχωρεῖς, δὲν λέγω τὸ γυνὶ σου), ἐκεῖ ποὺ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί, καὶ δὲ νοιάζονται νὰ στείλουν ἕναν παρᾶ, ἕναν σωστό παρᾶ, μονάχα στέλνουν παλιόχαρτα. Ἐφερε δυὸ βόλτες περὶ τὸ τεράστιον λογιστήριόν του καὶ ἐπανέλαβε :

—Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα αὐτό, νὰ σὲ χαρῶ, εἶναι δέκα τάλλα-
λαρα. Νὰ εἶχα δέκα τάλλαρα ἐγώ, παντρεύομουν.

Εἶτα ἐξηκολούθησε:

—Μὰ τί νὰ σοῦ πῶ ; σὲ λυποῦμαι, ποὺ εἶσαι καλὴ γυναῖκα κι ἔχεις καὶ κείνα τὰ ὄρφανά. Νὰ κρατήσω ἐγὼ ἐνάμισιν τάλλαρο διὰ τοὺς κινδύνους ποὺ τρέχω, καὶ γιὰ τὰ ὀκτώμισιν πλιά....Καὶ γιὰ νᾶ-
μαστε σίγουροι, μὴ γυρεῖς κολοννάτα· νὰ σοῦ δώσω πεντόφραγμα,
γιὰ νᾶμαστε μέσα. Ὁκτώμισιν πεντόφραγκα λοιπόν....Ἄ! ξέχασα!..

Τοῦναντίον, δὲν εἶχε ξεχάσει· ἀπ' ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως αὐτὸ ἐσκέπτετο.

—Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλιός, κάτι ἔκανε νὰ μοῦ δίνη, δὲ θυμοῦ-
μαι τώρα....

Καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸ λογιστήριόν του.

—Μὰ κι ἐκεῖνος ὁ τελμπεντέρης* ὁ γαμπρός σου, μοῦ ἔφαγε δυὸ
τάλλαρα θαρρῶ....

Καὶ ὠπλίσθη μὲ τὸ πελώριον κατάστιχόν του.

—Εἶναι δίκαιο νὰ τὰ κρατήσω....Ἐσένα ὅσα σοῦ δώσω, θὰ σοῦ
φανοῦν χάρισμα.

*Ἦνοιξε τὸ κατάστιχον. Αἱ κατάπυκνοι καὶ μυροβολοῦσαι σελί-
δες τοῦ καταστίχου τούτου ὠμοιάζον μὲ πίνους ἀγρούς, μὲ γῆν ἀγα-
θήν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἔκαρποφόρει πενταπλασίως. Ἦτο, ὥς
νὰ ἔκοπτε τις τὰ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου ἐκάστοτε, ὅτε ἐγίνετο ἐξό-
φλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπὸ τὴν γῆν, μέλλουσα καὶ
πάλλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης εὔρε παρευθὺς τοὺς δύο λογαριασμούς.

—Ἐννιά καὶ δεκαπέντε, μοῦ χρωστοῦσε ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου,
εἶπε, καὶ δυὸ τάλλαρα δανεικὰ κι ἀγύριστα τοῦ γαμπροῦ σου γί-
νονται.....

Καὶ λαβὼν κάλαμον ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὴν πρόσθεσιν πρῶτον καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ταλλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλλήρων.

—Κάνει νὰ σοῦ δίνω....., ἤρχισε νὰ λέγῃ ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσῆλθε νέον πρόσωπον. Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τὴν μικρὰν νῆσον.

Ἄμα εἰσελθὼν διητυνῆθη μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ θάρρους εἰς τὸ λογιστήριον, ὅπου ἴστατο ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

—Τί ἔχουμε, κύρ-Μαργαρίτη ;....Τ' εἶν' αὐτά ; εἶπεν ἰδὼν πρόχειρον ἐπὶ τοῦ λογιστηρίου τὸ γραμματίον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καὶ λαβὼν τοῦτο εἰς χεῖρας :

—Συναλλαγματικὴ διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, εἶπε καθαρᾷ τῇ φωνῇ. Ποῦ εὔρεθι ἐδῶ ; Κάμνεις καὶ τέτοιες δουλειές, κύρ-Μαργαρίτη ;

Γιὰ δέκα λίρες ! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ Ἀχτίτσα, ἀκούσασα εὐκρινῶς τὴν λέξιν.

—Ναί, διὰ δέκα ἀγγλικὰς, εἶπε καὶ πάλιν στραφεὶς πρὸς αὐτὴν ὁ Ἑρμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικά σου ;

—Μάλιστα.

Ἡ θειά-Ἀχτίτσα, ἐν καταφάσει, ἔλεγε πάντοτε «ναί», ἀλλὰ νῦν ἠπόρει καὶ αὕτῃ πῶς εἶπε « μάλιστα » καὶ ποῦ εὔρε τὴν λέξιν ταύτην.

—Γιὰ δέκα ναπολεόνια, θὰ εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τὰ χεῖλη ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

—Σοῦ λέγω διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, ἐπανέλαβε καὶ αὐθὺς ὁ Συριανὸς ἔμπορος. Παίρνεις ἀπὸ λόγια ;

Καὶ ἔρριψε δεῦτερον μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γραμματίου.

—Εἶναι σίγουρος παρᾶς, ἀρζάν - κοντάν, σοῦ λέγω. Θὰ τὸ ἐξοφλήσῃς, ἢ τὸ ἐξοφλῶ ἀμέσως ;

—Μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ κανεὶς γιὰ ἑννέα λίρες γαλλικές, εἶπε δισταζὼν ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

—Γαλλικές ;.... τὸ παίρνω ἐγὼ διὰ ἑννέα ἀγγλικές.

Καὶ στρέψας ὀπισθεν τὸ φύλλον τοῦ χάρτου εἶδε τὴν ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, παρέβαλεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα τὸ φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ τὴν εὔρε σύμφωνον.

Καὶ ἀνοίξας τὸ χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τὴν χεῖρα τῆς θεῖας· Ἀχτίτσας, καὶ πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς, ἐννέα στίλπνοτάτας ἀγγλικὰς λίρας.

Καὶ ἰδοὺ διατί ἡ πτωχὴ γραῖα ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων καινουργῇ « ἄδολην » μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὀρφανὰ εἶχον καθαρά ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνὰ μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδεσιν διὰ τοὺς παγωμένους πόδας των.

« Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα », 1912

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

3. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἦμουν παιδί στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλληκάρι, ἔλεγα ἀκόμη γιὰ κείνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό καὶ περισσώτερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρεωμένο γιούσουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου !.. Τὸ γιούσουρι ποὺ ὥρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὥς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὥρες χαμηλώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρρίμματα !* Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο.* Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες· καὶ πᾶει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρὸ σὰ σίδερο, δυνατό σὰ λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμησιν τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι ποὺ ὠνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύπνητα στὴ γῇ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι ποὺ πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰν χέλι καὶ θεμελιώνει σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν ὠκεανόφαρο, ποὺ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρυσμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς ποὺ τὸ ἄκουσα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο. Φόβος καὶ μαζὶ πείσμα. Καλὰ, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, ποὺ ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένεια του. Καλὰ, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξανδρου ἡ ἀδελφή, ποὺ γυρίζει τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα

με την ούρά της. Καλά κι ό "Αριστος* που σκοτώνει τὰ θεριά καί τὰ βουνά γκρεμίζει καί ξεριζώνει ρουπάκια* με τὸ κοντάρι του. Μά ἕνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου καί νά κάνη τόσα θάμματα ! Μπά, ντροπή μας !

"Ακουα τούς ἄντρες, λεβεντοθερμεμένους, καί νά μιλοῦν γι αὐτὸ με τόσο σεβασμό, σὰ νά μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορὰ ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν με ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθηκὲς του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καί δὲν τόλμησαν νά ξεριζώσουν ἕνα δεντρί ! Δὲν μποροῦσα νά τὸ χωνέψω.

—Δὲν μοῦ λές, πατέρα ; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι ;

—Ξύλο, παιδί μου, σὰν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. Ἄν θέλῃς νά τὸ μάθῃς, σῦρε νά ἰδῇς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἄρμαρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιὰ πίπα χοντρή καί μεγάλη, με ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

—Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

—Τὸ κόβουν λέει ; Ἄφου τὸ ἔχεις στὰ χέρια σου ! Ἐκοψα πῆχες, ὅταν ἦμουν σφουγγαρᾶς.

—Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νά κόψῃς καί τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καί με κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

—Ἄ ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορὰ κι ἐγώ. Μά λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

—Ἄφου κόβεται !....

—Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαραιά* εἶναι δάσῃ ὁλάκερα. Ἐκεῖ που ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἀρπάζουν καί κἀνα κλαρί. Ἐτσι κλεφτά, στὴν ὥρᾳ που κοιμᾶται. Ἄμα ὁμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

—Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται ;

—Κοιμᾶται, μπορεῖ νά κάμῃ δίχως ὕπνο ; Μά ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά ! Ζῇ με τούς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρεῖ ἀπὸ πότε ; Νά ἰδῇς τῶν παλαβῶν τὰ κόκκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του !....

Καί τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στηλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στά-

μνα, πού ἔστεκε σπασμένη στήν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λὲς κι ἔβλεπε ὄχιὰ νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

—'Εσύ, πατέρα, πῶς πῆγες ! Μὲ τὴ μηχανή ; ξαναρώτησα.

—'Οχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρὸ μας !

—'Εγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

'Ενόμιζα, πὼς θὰ ἔλεγε ὄχι· πὼς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσῃ· πὼς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερές, γιὰ ν' ἀπελπιστώ. Τίποτα ! Μιὰ στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

—Καλὰ· σὰ μεγαλώσης, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια. Τώρα πού εἶσαι μικρός, σῦρε νὰ μάθῃς τὴ θάλασσα.

Β'.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Εἶδα φουρτοῦνες, χιονιές, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καὶ σὲ σφουγγαράδικα στὴ Μπαρμπαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγαρεῖς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειώμενο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο, πού ἔδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζὶ μὲ τὸ κορμί μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμά μου. 'Εγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στήν ἀνάγκη νὰ τὸ ξερριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καῖκι στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στήν ἀμμουδιὰ θρασίμι* καὶ θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήσῃ σὲ ὅλη τὴ χώρα : « 'Εβγαῖτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε τὸ μέγα θᾶμμα ! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικήθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειό, τὸν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τὰ βουνά ! 'Εβγαῖτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ εἰπῆτε !..... » Θὰ ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσι ὁ λαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι καὶ θὰ σταυροκοποῦνταν· θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρόμαζαν· τὰ παλληκάρια καὶ θὰ ζηλοφθονοῦσαν ! θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί.

Κι ἓνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα κάθε τόσο στὴ ψυχὴ μου, μὴν προλάβῃ ἄλλος καὶ ἀρπάξῃ τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; 'Αλλὰ πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ιδέα πὼς ἄλλος ἀξιώτερός μου δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γεννηθῇ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πὼς τὸ δεντρί ἐκεῖνο δὲν θὰ καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεῖ στὸ ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα !

Κι ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Υάρευα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανή τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὴν Ἑγριπο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπαξα τὸν καιρό.

—Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα ;

—Ποιά ;

—Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

—Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στὰ σύγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπᾶ ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάνουμε ἐμεῖς ;

—Γιατί ὄχι ; Εἵμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιά βουτιά, κὶ ἀπάνω. Τί θές νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

—Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα ! μοῦ λείει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στὸ ὕστερο σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακή, ποῦ δὲν ψαρεύαμε.

—Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

—Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

—Γιὰ τὸ γιούσουρι.

—Καὶ ποιὸς θὰ βουτήξει ;

—Ἐγὼ βουτᾶω· γι' αὐτὸ ρωτᾶς ;

Πῆγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλὶ* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! Ἀρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰν ἀπελπίσις παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάσταينا στὴ φαντασία μου, τὸ ἐβλεπα μπροστά μου, πάλαιβα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέμματα ! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογυάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ὥς μὲ καταλύσῃ. Ἄς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκκαλα ἀπάνω του, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. Ὅχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

—Τραβάτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβάτε νὰ πιοῦμε καὶ καμμιὰ· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραμύθια.

Κρύος ἰδρωτας μὲ πῆρε. Ἄρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

—Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομανή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὐτ' ἐκεῖνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μὲ ἄκουσαν. Τὸ καίκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισμένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεμασμένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάννας μου τὰ κόκκαλα. Μάταια ὅμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωμένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράϊδες. Τό γιούσουρι ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί. Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλὶ καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατὰστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου· πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαινα.

—Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καίκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰν χιλιόχρονη βελανιδιά νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμμα, δὲν ἦταν παραμύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζωσί μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγον οἱ γέροντές μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἄριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα!! Οἱ ρίζες του μελαφές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα, θαρρεῖς, καὶ μιὰ δύναμι. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορμός, ἀρκουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιλιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόρροζα, καμαρωτὰ κι ὀλοῖσια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερό, διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή μαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμάρινο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσος, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἡῦρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ ἡύρισκε, τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ βγῶ ἀπάνω,

καλά. Μά' εγώ ήθελα νά τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατὰ-φερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε Ὁφισ... Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουν-νας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέμματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἔκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλει-στοὺς νὰ γλαυκοποιῶν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρί-της* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα ποὺ δέρνονταν μεταξύ τους, καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλε-γαν :

—Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἄποπάνω μοῦ τοίμπαι ὁ καπετάνιος :

—Ἐλα τώρα. Ἔλα κοί δὲν θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα ! Κι ἐγὼ τὸ κατάλαβα. Μά καὶ μὲ τί μοῦ-τρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σί-φουνας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμι. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγώτερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίπο-τα. Οὔτε σκληθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξεριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τοιμπάω ἀπάνω :

—Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδρά-χνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω στὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγὼ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, κι ἐγὼ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνον στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γῦρο καμμιά ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἀπάνω μου. Τέλος τοιμπάω πάλι :

—Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

—Μωρ' ἔλα πάνω· τοιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἐχουμε καὶ φιλότερο σχοινί. Ἔλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἄερα !

—Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα·
Ἡ ξέχασες, πῶς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔρριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκῶν καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λoστὸ τίς ρίζες. Ἐκεῖνο δῶς· του καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίση. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε-κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίνιζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους, νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα, ποῦ ἐβλεπα σφηνωμένα ψηλά, ἦταν ἀρκετὰ νὰ μοῦ δείξουν τὸν κίνδυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μαρμάρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λoστὸς, ἀψύς*, ἓνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρρίμματα* τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χῶριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές, κι ἄλλες φορές μὲ σκληθρες ἀπὸ χάλαρα*, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Γέλος κατάλαβα, πῶς ἄρχισε νὰ λασκάρη. Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

—Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σοῦρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιές, σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμμα, ἔβγαζε ἓνα-ἓνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πῶς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

—Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

—Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδῶντας ἀπάνω. Ἐλα, παιδιά ! τὰ κουπιὰ σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησι ἀπόψε.

—Μωρέ, γί λές ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πῶς εἶμαι γερός.

—Μὰ τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμι. Ναί.. !! Ἀντὶ νὰ σύρῃ μπροστά, πίσω πήγαινε τὸ καίκι μας.

—Μωρέ, μᾶς γελᾷς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾷς πῶς ἔκοψες τὸ γιούσουρι ;

—Μὰ τὸν Ἀη-Νικόλα, τό 'κοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώσῃ ἀπὸ κάτω ; Δυὸ τραβήγματα θέλει· καὶ θά 'ρθῃ μὲ τὶς ρίξεις του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἀκουεὺς τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πείσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρεϊύονταν σὰν ξωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσος ξετρελλαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς φωνές του :

—ὦ - ὦ !..... ὦ - ὦ !.... Γειά σας, παλληκάρια ! Ἰσα, λιοντάρια μου !.... Ντροπὴ μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες !....

Καὶ τὰ παλληκάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμι, ποὺ ἔλεγεσ τώρα θὰ γίνῃ σύψαλα. Τέλος βαθὺ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καίκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνῃ ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !....

Τρέχουν ὅλοι. στὴν πρῶμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

—Ἐμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὅξω τώρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νοιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι¹.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὠργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέριά του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κύμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κατὰστρο, θαμπό

1. Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

καὶ ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια ! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιῶνταν καὶ ἀλάλαζαν στοῦ σκοτοῦ ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα· Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκείνη· ἦταν θυμὸς καὶ σῆσμα, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἀβύσσου.

Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια, ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἀκουα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζη*, σὰν ζώντανό, ποὺ παίρνει ἀνήφορο. Ντροπὴ τὸ εἶχε, πὼς νικῆθη, καὶ πᾶσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε ; Μέσα, στοῦ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας :

—Νὰ λεβεντονιὸς !

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατὰπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στοῦ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατὰμυρα μαλλιὰ, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἀπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα ἔμοιαζε πτωῶμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰν μηχανές, ποὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλὲς φορὲς ποὺ τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμί μου. Τὸ κῦμα ἐπίμενε νὰ ψηλώνη ἀκόμα, νὰ λιχνίζη* καὶ νὰ μᾶς βρέχη καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζη φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρου.

—Ἄλα*, παιδιά, καὶ φτάσαμε ! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλῶρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἀμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καίκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὠϊμέ!! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου!

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δεινρὶ ;... Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στοῦ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λὲς

καί πάσχει νά κλείσῃ ὅλα στοῦ δίχτυ του. Ἀκόμα τὸ παραδίνουν γενιά σὲ γενιά οἱ ναῦτες καί πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ' ἄγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστό πάντα, σκληρὸ σὰν σίδηρο, δυνατό σὰ λέοντας, ψυχωμένο καί ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Κι ἐγώ, ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος τώρα, δὲ θαλασσοδέρομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι!

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

Ἀργεῖας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

4. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΕΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα πού θά διηγηθῶ ἔχει γίνει στὴν Κόνιτσα, λίγα χρόνια πρὶν ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγὸ.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορεινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας πού βγάζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδας — γιὰτὶ οἱ χτίστες λέγονται γενικῶς « μαστόροι » ὅχι μόνον στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκίᾳς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καίμακάμη*, εἶχε πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε καὶ καμμιὰ ἐξακοσαριὰ σπίτια, τὰ λίγο πλείοτερα ἑλληνικά καὶ τὰ λίγο λιγώτερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες ψυχές ἀπάνω-κάτω, μὲ ὅσι πλείοτερη χωριοῦ παρὰ πόλης. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψι ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλι καὶ τὰ Γιάννενα χωριὸ κι ἔλεγαν κομπαστικά:

— Γιάννενα χωριό, Κόν'τσα κασαμπᾶς*!

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβίτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβίτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, γιὰτὶ κι αὐτοὶ ἔλεγαν:

— Γιάννενα χωριό, Μέτσοβο κασαμπᾶς.

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπᾶς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μιὰν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὅμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πίεζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόνοι τους, οἱ Λεσκοβικινοὶ, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστι τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὅμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμμιὰ σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανῖτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιὰ πλιάτσικο, κι ἐπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πῶχει σήμερα, κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τὶς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν, κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, μέσ' στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ περάσουν εὐκόλα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσικολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν — μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν — καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὅμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνει. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν καταστροφή καὶ τὸν βέβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, ποὺ ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν, καὶ τούρκεψαν ὅλοι! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διεκήρυξε ὁ σιέχης πὼς ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα ποὺ ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμά τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὅμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διετήρησαν κρυφά, ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησίες τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρὸ, ἀπόγιναν Τοῦρκοι,

καί μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπᾶδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανοὺς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὄχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροὶ ἦταν οἱ παπᾶδες μὲ τὴ «δύναμι τοῦ Θεοῦ» καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιῆς καὶ στοὺς παπᾶδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὡς τὰ πελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιῆς μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώσταιναν, κι ὄχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηρία καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιῆς, παράγγελλαν λειτουργιῆς καὶ προσφορὲς καὶ προσκαλοῦσαν παπᾶδες στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς διάβαζαν εὐκὲς καὶ παρακλήσεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἑλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὄχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριά χριστιανοὺς, πού βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ πλεῖοτερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλεῖοτερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καί, Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοί, ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὕτῃ ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καὶ Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὡς τὲς μέρες, πού 'ρθε ὁ Σουλτὰν Χαμίτης στὸν Αὐτοκρατορικὸ Θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἄλλαξαν καὶ στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεῖα εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπὴ, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεῖα γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον τὸν Τοῦρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησίαν, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπᾶ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικὸ διάβασμα! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος καὶ σωστὸς μουσουλμάνος, καὶ τὸ λιγώτερο πού 'χε νὰ πάθῃ, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραβιά!

Ἀλλὰ κι οἱ παπᾶδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνησι, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἢ πῆγαιναν νὰ

διαβάσουν παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διέταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν καὶ πρίν, καμμιά σχέσι μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιὰτ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία νὰ δίνουν τ' ἅγια « τοῖς κυσί » -στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἑξῆς ὅτι ἓνας παπᾶς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἄργὸ « πάσης ἱεροπραξίας ». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπᾶδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσο καιρό. Ἄλλ' οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλη τὴν ἐγκατάστασι ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιαιτρῶν, νὰ προστρέχουν, καὶ στὴν παραμικρότερη ἀρρώστια, στοὺς παπᾶδες καὶ στὲς ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχονται γιαιτρὸ καὶ νὰ πάρουν γιαιτρικά. Κανένας ὅμως παπᾶς δὲν δεχόνταν πλιά νὰ πάη σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχθῇ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τὴ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη Ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ἄλλ' ἡ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιά νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἓνας Τοῦρκος καὶ τοῦ λέγει :

—Νὰ κοπιάσης, παπᾶ-Γεώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐχὴ στὴ γυναῖκά μου, γιὰτὶ ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

—Ἄλλὰ, εὐλογημένε.... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρτο τὸν Ἀγαρηνό*!, εἶπε μέσα του ὁ παπᾶ-Γεώργης, γιὰτὶ ὠνόμασε « εὐλογημένον » τὸν ἀλλόπιστον Τοῦρκο)....Ἄλλὰ, ἀγᾶ μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθω γιὰτὶ θὰ τὸ μάθῃ ὁ καϊμακάμης καὶ θὰ μὲ κάνῃ ἐξορία! Δὲν ἔρχομαι! Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θε....(Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τὸν θεοκατάρτο τὸν Ἀγαρηνό!, ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπᾶς). Πήγαινε στὸ καλὸ, ἀγᾶ μου! Πήγαινε στὸ καλὸ! Μὴ μὲ πάρῃς στὸ λαιμό σου!

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἀρνησι τοῦ παπᾶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

—Θά ῥθῃς, παπᾶ! Ἀλλιῶτικα δὲν γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναῖκα μου! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει: « Φέρτε μου τὸν παπᾶ-Γεώργη, ποὺ μὲ γλύτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου γέννα μὲ τὸ διάβασμά του! ».

—Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγᾶ μου, μ' αὐτὰ ποὺ μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ῥθω.... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη....

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μί' ἀστραφτερὴ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει :

—Τὴ γλέπεις αὐτὴν παπᾶ ; Ἡ ἔρχεσαι, ἢ στὴν ἔχουσα στὰ στήθια !

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νὰ ἔκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπᾶ-Γεώργης ;

Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, ποὺ θὰ πετοῦσαν τ' ἅγια στὰ σκυλιά, « τοῖς κυσί », ὅπως εἶχε εἰπεῖ ὁ Μητροπολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθῃ κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης ! Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμμα. Ἀλλὰ καὶ « παπᾶς δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει ». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μὴ, πῆρε τὸ εὐκολόγι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμιάμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκλησι, κι ὦ τοῦ θαύματος, ὕστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ τούρκισσα !

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφά-κρυφά, τὸ ἔμαθαν ὅλες οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασὰν Ζέλφου, δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ τὴ διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά....

Κι ἔλεγαν οἱ τούρκισσες :

—Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπᾶ-Γεώργης ! Ἀμα διαβάσῃ, πιάνει τὸ διάβασμά του !

—Βαλαί*, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος ! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός !

—Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός ; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμέτι* του. Ὁ Θεὸς ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει....

—Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει, παίρνει στὸ χουσμέτι του....

—Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι ποὺ παίρνουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρνουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεὸς — προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του ! — ἔχει πάρει τὸν παπᾶ-Γεώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπᾶ-Γεώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκογυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὶς τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονεοὺς τους.

Ὁ παπᾶ-Γεώργης μπαινόβγαине τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα « γιὰ διάβασμα » καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἀρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα, τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναῖκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

—Καὴμένη, Χατιτζέ-χανούμ ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένῃ καλὰ ;

—Τί λὲς αὐτοῦ, Χανούμ-ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, πού δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιοτικά. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἑνὸς γκιαούρη ;

—Ἄκου με, Χανούμ-ἐφέντη ! τῆς εἶπε πάλε ἐκεῖνη. Ἄν θέλῃς νὰ γένῃ τὸ παιδί σου καλὰ, νὰ πάρῃς τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάσῃ...

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μῆνες, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γέγονταῖν καλὰ, μὲ τὰ γιατρικὰ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισία της, μιὰ βραδυά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἀντρα της, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, παιδί ἑπτὰ-ὀχτῶ χρονῶν παλληκαράκι, αἰστάνθηκε ἓναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνισι τοῦ παπᾶ καὶ στὲς προφυλάξεις πού μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῇ κρυφὰ ὁ παπᾶς τῇ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμῃ. Ὁ παπᾶ-Γεώργης τὸ καθησύχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκλησι, τὸ θυμιάτισε μὲ μοσχολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα :

—Ἡ δύναμι τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἀμαρτωλοῦ, θὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί σου...

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπᾶ-Γεώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνη τῇ νύχτα κόπηκε ἡ θέρμη τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλὰ !

Ἔμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τὸδωσε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάξῃ ἐλευτέρα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ

μήν τὸ μάθη ἢ ἀστυνομία ἢ κανένας χαφίης*, γιατί τότε, ὡς καίμακά-
μης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξη.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πρᾶγμα ποὺ τὸ
ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς
καὶ χοντρές λαμπάδες, ποὺ πῆγαινε ὁ παπᾶ-Γεώργης στὴν ἐκκλη-
σιά, χωρὶς νὰ φανερώνη ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια
στοὺς ἄλλους παπαδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησίας, ὅτι
ὁ παπᾶ-Γεώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβα-
ζε κρυφοπαρακλήσεις σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία,
ἀλλ' ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πρᾶγμα στὸ Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη
καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὐρισκόμενος στὴν Κόνι-
τσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν
καὶ ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τὰ ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι
ὁ παπᾶ-Γεώργης διάβαζε παρακλήσεις σὲ τουρκόσπιτα (« σταύρω-
σον ! σταύρωσον ! »), τὸν ἔκανε ἄργὸ « πάσης ἱεροπραξίας » ἐπ'
ἀόριστον !

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ
παπᾶ-Γεώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῇ
στὸ Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος ! Εἶχε γίνει
θηρίο !

Ὁ παπᾶ-Γεώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστια-
νικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία ποὺ 'χε κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ κα-
ταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του.
Κι ἐνῶ, λίγα χρόνια πρίν, ὅλοι οἱ παπαδες τῆς Κόνιστας διάβαζαν
στὰ τούρκικα σπίτια, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῇ αὐτὸ « μεγάλη κι
ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » εἰς βάρος τοῦ παπᾶ-Γεώργη.

Ἡ « μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἄρ-
χισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψεῖρα τοῦ παραμυθιοῦ,
ποὺ δὲν τὴ χωροῦσε ὅλο τὸ σπίτι, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ
μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τοῦρκοι :

—Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπίτια !
Ἄκοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης !

—Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ
τζαμιά !....

—Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδὴ κι ὀνόματα : Φατμέ,

Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, όλες τές τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὔχονταν μέσα στήν ἐκκλησιά « ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν » τῶν ἀλλοπίστων !

— "Όλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στήν ἐκκλησιά, πού θέλουν χρόνια νά καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα !

— Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικά καὶ τὰ θρησκευτικά ; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατευόμαστε στὰ δικά τους... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴν θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παποῦδές τους ἄλλοτε !

— Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπαῖ-Γεώργη ! Ἄκοῦς νά μᾶς κάνη τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη !

* * *

Μὴ μπορῶντας πλιά νά δικαιολογηθῇ ὁ παπαῖ-Γεώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδησι κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυό ! Ἐχανε, οὔτε πλειότερο οὔτε λιγώτερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του ! Τί νά γένῃ ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μποροῦσε νά κλαυτῇ καὶ νά βρῇ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὔκολο νά πάῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἀλλὰ κι ἂν μποροῦσε νά πάῃ θὰ καταδέχονταν νά τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης, ἢ νά διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— « Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρῆσι, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπαῖ-Γεώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού τοῦ ἔχε ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης ; Ἐνας Θεὸς τό ἔφερε ! Καὶ τὸ χειρότερο, πού ἦταν ἀναγκασμένος νά πονάῃ καὶ νά μὴν μπορῇ νά πῇ τί τὸν πονάει καὶ πού τὸν πονάει ! « Ἄν σέ βάρει ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς νά κριθῇς ; » Λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάβαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, πού ἔχε ὅλη τὴ δύναμι τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκησι... Δὲν θὰ τοῦ ἔλεγε ἡ Διοίκησι « γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπαῖ-Γεώργη ; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νά τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ νά φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γρηγορώτερο.

Τò εύκολώτερο ακόμα ήταν ότi μπορούσε καί νά τόν κατηγορήσῃ στό 'Υπουργείο ότi εἶναι συνεννοημένος μέ τò "Ελληνικό Κομιτάτο καί τότε αλλοίμονό του ! Αὐτή ἡ κατάστασι βάσταξε κάμποσους μήνες, πῶβλεπε ὁ παπαῖ-Γεώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καί τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ Θεῖαν Πρόνοιαν μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στήν 'Ανατολή κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτίνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἰδησι μέσα στοῖ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισιάς πού βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπαῖ-Γεώργης. 'Αλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψι τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε ; Δέν θὰ τῶμενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ νά πέσῃ στοῖ ποτάμι πού περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καί νά πνιγῇ !

Προσπαθοῦσε νά δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρους τοῦ Μητροπολίτη καί δέν μπορούσε νά παραδεχτῇ ὅτi ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐχές καί παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. 'Αλλ' αὐτὸ ὕψωνε πλείότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καί ταπεινῶνε τὸ τζαμί καί στὴ συνείδησι τῶν Τούρκων καί στὴ συνείδησι τῶν Χριστιανῶν ! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τόν προσκαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νά πάῃ κι ἀρνιόταν νά πάῃ, ἢ ἂν δέχονταν στοῖ σπίτι τοῦ χότζα νά τοῦ διαβάξῃ ἐκεῖνος τούρκικες εὐχές καί ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πῶκανε αὐτὸς δέν εἶχαν ὡς σκοπὸ νά κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανοὺς. Καί στοῖ κάτω κάτω δέν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νά πηγαίνῃ νά διαβάξῃ στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ τόν προσκαλοῦσαν, κι ἂν ἤθελε ν' ἀρνηθῇ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας ! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχαν στοῖ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στοῖ ἔλεος τῆς τούρκικης. Καί συναρμολογῶντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ « ὑπὲρ » καί τὰ « κατὰ » ἔφτανε στοῖ συμπέρασμα νά ἐλπίζῃ, ὅτi ὁ νέος Μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καί δέν θὰ τοῦ 'βρισκε φταίξιμο, ἢ, τοῦλάχιστον, θὰ τόν λυπόταν καί θὰ τοῦ 'δινε τὸ πετραχήλι του καί τὴν ἐνορία του.

Ὑστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς, ὅτi ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννενα καί τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καί μιὰ κρύο τοῦ 'ρθε ἡ εἰδησι τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Μη-

τροπολίτη. "Ηθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νά 'χη τὸν καιρὸ νά σκεφθῇ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῇ καλύτερα. 'Αλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ῥχοταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νά ῥχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατ'ἄτὰ συνηθισμένα. "Ολος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν Πρωτοσύγκελλο καὶ τοὺς παπαδες « ἐπὶ κεφαλῇς », τὸν δέχτηκε μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπαῖ-Γεώργης τὴ Μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαίος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνῃ καμμιὰ ἀποδοκίμασία, κι ἦταν σὰν νά πῆγε καὶ σὰν νά μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

"Υστερα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπαῖ-Γεώργη : τὸ νά παρουσιαστῇ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νά παρουσιαστῇ καὶ τί νά εἰπῇ καὶ πάλι δειλίαζε. Τὴ μιὰ στιγμή τ' ἀποφάσιζε νά παρουσιαστῇ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλνε στὸν ἑαυτὸ του νά πάγῃ, καὶ γιὰ νά μὴν τ' ἀναβάλῃ πάλε, σὰν πρὶν, ὠρκίστηκε στὴν ἱερωσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νά πάγῃ χωρὶς ἄλλο ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολι ! "Η τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τὴν ἀπαραίτητη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπαῖ μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποὺ δὲν ἔμοιζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπαῖ-Γεώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. 'Απάντησε ὁ παπαῖ-Γεώργης.

— Ποιὸς παπαῖ-Γεώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ' εἶδα καμμιὰ μέρα ἐδῶ Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἔφημερεῖς ;

— 'Εφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἔφημερεύω πλιά....

— Καὶ γιατί ;

— Γιατί μ' έχει κάνει ο Μητροπολίτης άργό από « πάσης ιεροπραξίας ».

— Καί γιατί ; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα ;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δεν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δεν αντίβαινει πολύ στους Κανόνες τής Ίερωσύνης και τής θρησκείας μας, θά σοϋ φανώ έπιεικής, αν δείξης τήν άπαιτούμενη μετάνοια....

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, άποκρίθηκε ο παπαΰ-Γεώργης, μεγάλο ή μικρό δεν ξέρω, είναι οτι προσκαλούμουν από διάφορα τουρκόσπιτα έδω μέσα στην Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τους διάβαζα εύχες και παρακλήσεις για να γένη καλά.... Αυτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιά συνήθεια έδω πέρα.... "Όλοι οί παπαδες διάβαζαν στα τουρκόσπιτα και δεν είναι παρά λίγος καιρός που μάς τό άπογόρευσε ο Μητροπολίτης. Και μήπως ήθελα, Δεσπότη μου, να πηγαίνω ; Μ' έπαιρναν « δια τής βίας ».... με μιá τέτοια μαχαίρα στο χέρι !....

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, για να δείξη τό μέγεθος τής μαχαίρας.

— Αυτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, που σ' έκανε άργόν ο Μητροπολίτης ;

— Αυτό, Δεσπότη μου, και μόνο....

— Στην ιερωσύνη σου ! Αυτό και μόνον ήταν ;

— Στην ιερωσύνη μου και στο πετράχηλι μου ! Αυτό και μόνον ήταν !....

— Άπό σήμερα τοϋ είπεν ο Μητροπολίτης συγκινημένος από τήν παλιά συνήθεια τών Τούρκων τής Κόνιτσας να προσκαλούν παπαδες στα σπίτια τους, για να τους διαβάζουν, όταν άρρωστοϋσαν, που μάθαινε για πρώτη φορά από τόν καταδικασμένο παπαΰ-Γεώργην, « είσαι άπηλλαγμένος από τήν άδικη τιμωρία σου. Πάρε τό πετράχηλι σου, διάβαζε εύχες και παρακλήσεις όσες μπορέσης και στα τούρκικα τά σπίτια και τήν έρχόμενη Κυριακή να 'ρθής να λειτουργήσης μαζί μου στην Μητρόπολη.

Ο παπαΰ-Γεώργης μπήκε δειλός σπουργίτης στη Μητρόπολι και βγήκε αίτός ! Φουρντουλούσε* και δεν πατούσε στη γή από τή χαρά του κι από τή δόξα του.

Τό βράδυ εκείνης τής έμέρας προσκάλεσε ο Μητροπολίτης όλους

τοὺς πομπᾶδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε πῶς θὰ ἔκανε « ἄργον πάσης ἱεροπραξίας » ἐκείνους τὸ παπᾶ, ποὺ θ' ἀρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐχές καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὁ Σπυρίδωνας !

« Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς »

Χρῆστος Χριστοβασίλης

5. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παπποῦ, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα ἐπίσημη ! Τί φυλᾷς τὸ στρῶμα καὶ βογγᾷς ! Ὅλο βογγᾷς, κι ὅλο μαλώνεις . . . σώνει πειά ! Ἔβγα νὰ ἰδῇς ! Ἐλα ν' ἀλλάξης καὶ νὰ πῆς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι — Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπῆτι, ἔφυγε κιόλα. Τόξερε ὁ παπποῦς πῶς ἦτανε ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἑξοδος ἡ μέρα. Ἀχ, τέτοια μέρα δὲν θὰ ξαναφανῇ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ !

Τόξερε ὁ παπποῦς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιόταν. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στὴν μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴν μέρα αὐτή, σὰ νᾶτανε νᾶρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελλόπαιδο μπροστά του. Ἀφῆσε τίς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῇ καὶ νὰ τοῦ γίνη πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θὰ μοῦ γίνῃς αὐτοῦ πέρα; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μαρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνεις τόσο· γέρος εἰμαι, δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι . . .

— Τί εἶπες; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἑξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποὺ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμουλά τοῦχυνε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς σου σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ' ἄρματά μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλληκάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζωστηκε τὸ σπαθί· Καὶ βγήκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γυρό του. Κάτι σὰ νὰ ζητῇ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ τουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. "Ολοὶ ντυμένοι τὰ καλά τους. "Ολοὶ τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν!

Ὁ λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασία του τὸ παιγνίδι αὐτὸ στοὺς χρόνους μιὰ φορά. Θέλει νὰ ξαναζωντανέψῃ τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ δῇ « πῶς ἦταν » — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ' ἄγγονι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἓναν ποῦ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶναι ἀτέλειωτος. Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῇ...

—Ὡρέ, δὲν ἦταν ἔτσι! κρᾶζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογγάει, στ' ἄγγονι δὲν μιλεῖ. Ἀξαφνα σταματάει. Ἐκεῖ κοντὰ του κάποιος τραγουδεῖ. Ἕνας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρώμενος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τὸ τραγοῦδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογιοῦ.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἡσυχᾶ, καὶ δὲν μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγοῦδι.

—Νά, ὦρέ, ἔτσι ἦταν!

Αὐτὸ μονάχα εἶπε. Καὶ γύρισε στοὺς σπῆτι τοῦ καὶ στὸν καὶμό του.

« Μεγάλα Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξις μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβαὶ ποὺ ἐβγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοϊκοῦ, ἐκεῖ στὰ βουνα τῆς Ἡπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουσαν αἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ καὶ νὰ μὴ παθαίνει τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γυρό τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου

θάνατος! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί με τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδία. "Ὅπου αἷμα, ἐκεῖ κι αὐτὴ· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτὴ· ὅπου νίκη, βροντοφῶνη θὰ ἐγβαίνει ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι ποὺ νὰ μὴν ἀντηχῇ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺν κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα, καὶ ὁμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δύο πολέμους, καὶ ὁμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση ποὺ ἐλέγετο, καὶ ἀλλάζε σημασία γιὰ τὸ κάθε τι.

"Ἐπεφταν αἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἐπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους; «'Αέρας!» τοὺς ἐφώναζαν.

Πήγαιναν λίγο πιὸ μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ κτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα; Ἐγύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας, καί, βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴν φυγή, «'Αέρας!» πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμμιά ἀπ' ἐκεῖνες, ποὺ φεύγουν παραπλανημένες, ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ ποὺ ἐκάθηντο οἱ ἄλλοι ξέννοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκείνοι ποὺ πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγῃ ἓνα βροντοφῶνο : «'Αέρας!».

Μιὰ φορὰ ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους, ποὺ ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι ἐγίνετο ἄφανος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαίνε ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλὰς, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν «'Αέρας», γεμᾶτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. "Ενας «'Αέρας!» δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορὰ ποὺ ἄνοιγε τὸ στόμα του, ὥς ποὺ ἐξηφανίσθη πιά γιὰ πάντα.

"Ενας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς ποὺ ἐζοῦσαν νύκτα μέρα μαζί με τὰ παλληκάρια, ποὺ μοίραζε τὴν γαλέττα μαζί τους, καὶ ἐκοιμᾶτο πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, κτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μετὰ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἄλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπὸ τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατὰ :

—Δέν είναι τίποτε, παιδιά. « 'Αέρας! ».

—«'Αέρας! » τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καί τράβηξαν πηδῶντας πάλι στήν πρώτη γραμμή.

Ἄλλη μιάν ἡμέραν, ἕνας ἀπό ἐκείνους τοὺς ἥρωϊκοὺς ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, πού εὐρίσκοντο πάντοτε μέ τὸ σπαθί στό χέρι μπροστά, ἄφησε νά τοῦ ξεφύγῃ ἡ ἴδια λέξις. Ἦταν μία ἀπό τές ἡμέρες ἐκεῖνες τές ὀλίγες, πού ἀντικρύσαμε μερικά ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καί οἱ πιό ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σέ μερικές στιγμές. Ὁλόγυρα ἐμετροῦσαν τοὺς νεκρούς, ἐμάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῇ ἄφθονα καί ἀνώφελα. Δέν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ζητούσαμε· δέν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλληκάρι ἐκεῖνο ἐγύρισε καί εἶδε τὸ τάγμα του ἐξηντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴν πομπή ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίας, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανούς πού ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μέ τὸ κεφάλι σκυφτό καί τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τές μάταιες ἥρωϊκές προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρὸ ἐκεῖ ἀντίκρου νά κρατῇ τὰς θέσεις του, ὑπερήφανος καί ἐπίμονος καί τότε, ἀφοῦ ἐκτύπησε τὸ σπαθί του δυὸ - τρεῖς φορές μέ λύσσα ἐπάνω σ' ἕνα βράχο, ἐκοίταξε τὰ παλληκάρια του μέ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καί λύπη μαζί καί τοὺς φώναξε :

—« 'Αέρας » σήμερα! « 'Αέρας » καί σέ μένα καί σέ σᾶς καί σ' ὅλους μας!

Ἔτσι σέ ὅλες τές στιγμές τῆς δόξης, μέσα σέ ὅλες τές μεγάλες καί ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξις, ἡ λέξις χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καί τοῦ θανάτου, καί ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὲς πίκρες καί τές ἀτυχίες. Λέξις¹ πού ἀντηχεῖ ἀκόμα σέ ὅλες τές χαράδες, πού πετᾷ ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, πού τριγυρίζει ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλληκαριῶν. Λέξις πού φοβέριζε τὸν ἐχθρό, πού τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγή του. Λέξις πού ἀντίκρουσε μέ τὸ γέλοιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καί τὴν ἐδιώξε. Πέντε γράμματα πού χοροπηδοῦσαν γελαστά ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σέ βροχή ἀπὸ σφαῖρες, πού ἐκοιμῶντο μαζί μέ τὴν πεῖνα, πού ξυπνοῦσαν μέ τὴν παγωνιά, πού χαίρετοῦσαν τὸν θάνατο

1. Ἡ λέξις « 'Αέρας », ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸν πόλεμον τοῦ 1940 ἔμεινε θρυλική, ἔχει καί προϊστορίαν εἰς τὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

καὶ τοὺς νεκροὺς ποὺ περνοῦσαν, ποὺ εἰρωνεύοντο τὸν κάθε δειλὸ καὶ ἀνέβαζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλληκάρι,—αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ! Ἀέρας καὶ τὰ βόλια! Ἀέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἡλίου τὰ κτυπήματα καὶ ἡ παγωνιὰ καὶ οἱ πληγὲς καὶ ὁ θάνατος. Ἀέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. Ἀέρας καὶ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλείσαν γιὰ πάντα. Ἀέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα! Ἀέρας καὶ οἱ τάφοι! Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἐγίναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο ποὺ δὲν ἐγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους, ποὺ τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ἐφημερὶς « Ἑστία »

Ν. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλλήνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένη, κανένα βιβλίον νὰ περνάω τὴν ὥρα μου;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἑλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικόν του ἄρτον; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτὲ μοῦ εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία, ποὺ δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη

μέ το ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καί ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά ὅπως ἡ Φύσις.

—Θά ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου! Τῆς εἶπα. Ἀλλά ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στο δρόμο! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καί ναυάγια!

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ... Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μέ τὸ νοῦν του. Καί ἐξακολοθῶ νὰ ζῶ μέ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει! Καί ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοὶ του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θά ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μέ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεαρίνην*, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσυνήθες γεγονός:

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στο σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο...

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὁποῖος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκὴ πόνον ψυχῆς!

*Ἐφημερίς « Ἑστία »

Παῦλος Νιρβάνας

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμική ανταπόκρισις)

Ἐπιστέφω ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπεσκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἑβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσὰ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὕτῃ, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν τῆς σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοῆσαν, διότι ἀφῆκε ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπαιτηθῇ νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἧτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὕτῃ διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὄχυρά ἢ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἑβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας παρελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἦλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὄχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὄχυρά ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἦρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὄχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιοῖα ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ

του Ἰβάν. Ἡ ὁρμή τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἡρωισμὸς τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθάστος συντονισμὸς ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικήν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον : ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὁμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἰσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν, ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμὸς της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχὴ πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἔγινε θέατρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιουτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυρτεῖν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ ἰδιοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν, πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπέθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὁμοβόλου νὰ προστατεύουν τὴν ἀτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμύ ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὄρεινόν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγές μας ἐπρόχώρουν ἀκάθεκτοι διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ

Ἑλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικὸν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἑφημερίς « Καθημερινή »

Σπύρος Μείας

4. Ω Ξ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῇ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἑχινὸς καὶ Νυμφαία· ἔχουν τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἡρωϊκὰ τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενεὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἶχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἡρωισμού, τὸ Σούλι, τὸ Κούγγι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὃ Ἕλλην ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον, ὅτι τὰ ὑπέροχα παλληκάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεσι ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὠπλισμένοι μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριά πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς : Εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν, ὅτι θὰ ἀποθάνουν μέχρι ἐνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή :

— Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακὲς μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγῃ.

Ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἐτοὶ πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλληκάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμο, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμᾶτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἡθικὴ του φύσι καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγή. Ἐτοὶ πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν, αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιά τῶν

ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὀχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμοὺς τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν, ἓνας - ἓνας, ἐκεῖ ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιὰτικὰ λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ ὁρμή. Καὶ στοὺς τάφους των ἂς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων :

ὦ ξένε, πὲς στοὺς Ἕλληνας,
ὅτι ἐδῶ εἵμαστε θαμμένοι,
πιστοὶ στὸ θέλημά τους !

Ἐφημερίς « Ἑστία », 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. ΖΩΗ

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαϊδοῦσα ρεμματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἑξαφνα στὸν κατήφορο, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια των μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρὰ πεῦκα, ἓνα κοτσύφι σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

Ἄ ! ζωή, τρελλή ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλωσύνη ποὺ κρύβεται, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος ποὺ τὸ ζωγράφισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἓνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

Ἄ ! ζωή, ωραία ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

* * *

Ἀπάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἀπάνου στὸ νέο θυμάρη, πουλάκια δίχως ὄνομα, στιγμὲς πουλάκια, ἦρθαν - ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακιόλι τῆς χωριατοπούλας ποὺ διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιό του ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἓνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ ἡδονή...

Ἄ ! ζωή, εὐτυχισμένη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

* * *

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ—δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ κόσμου. . .

Κι ὅμως, τώρα ποὺ βράδυνασε, δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο συλλογίζονται τὴν αἰτία των — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἓνα μεγάλο νόημα. . .

Κι ὅμως, τώρα ποὺ σκοτείνιασε, τὰ πλάσματα συλλογίζονται τὸ νόημα τοῦτο, ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο, σήμερα μὲ τὶς χαρὲς, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χαρὲς. . .

Ἄ ! ζωή, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωή !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὅταν ἀντικρύσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθή στὸ δεξι σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κινήγησε τὸ σκοτάδι μέσ' στὶς ρεμματιῆς τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, ποὺ τὴν ἐκλείσεις μέσ' στὴ σιωπὴ σου, καταφρονῶντας, — ὡϊμέ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στήσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

Εὐρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον.

Ὅταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδῖς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Ὅταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλὴ σου περιφρονῆται, αἱ γνώμαι σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Ὅταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰανδήποτε τροφήν, μὲ οἰονδήποτε ἔνδυμα, οἰονδήποτε κλίμα, οἰανδήποτε συναναστροφήν, οἰανδήποτε μοναξιάν, οἰανδήποτε διακοπὴν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Ὅταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Ὅταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν πᾶραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένης ὅλα αὐτὰ, ὅπως τὰ ὑπέμεινε ὁ Ἰησοῦς·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

Ὅταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαιτολογῆς ἢ νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἰδικὰ σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἀληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη

Λόγος μνημόσυνος εἰς Γεώργιον Β', 1949

Γ. Π. Οἰκονόμου

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

Ὁ Ροῖδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἀνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντίποινητικῆν, ἐπρωτίμῃσε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεσάρκωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἑλευθερίας.

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικὴν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ « Μνημόσυνα », τὸν « Διάκον » καὶ τὴν « Φροσύνην » θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῇ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει : « Χωρὶς νὰ τὸ θέλω —ἐγραφεν ἡμῖν πέρυσιν—, ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκώ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφήνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ρυτῆρος*, ὅπου θέλει ». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν του πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζῴου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνῃ χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ὁλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἀνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραία ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἑλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλείσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν

ούτε ανάγλυφα, ὥς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουναν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοὺς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκινήτουσης λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος τῶν ὁμῶς τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὥς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιοφῶς, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἄφρον, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραίδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῇ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὥς ὁ Ὁ φ μ α ν*, ὁ Ἀ ρ ν ι μ*, ὁ Ἐ δ γ ἄ ρ δ ο ς Π ὁ σ υ* καὶ οἱ ἄλλοι ἑξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητῆς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐργηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὥς ἐν ὀνείρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνειράτα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἐβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνευθυριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρευόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς* τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενοῦσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρίγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὥς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὥς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὁμῶς ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείψει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαίρετως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμοὺς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμ-βούη* πυραμίδες ὁστέων, καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὐρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψη, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ἔκσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ «Μνημοσύνου» τοῦ Στεφάνου Μεσσαλά :

Ὡργωνε ὁ Χάρος, ὥργωνε τῇ γῇ ποὺ τότε τρέμει.

*Τ' ἀλλάκια του εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρά του τὰ βόδια
φνοσμοανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἀπλαχνῆς βουνκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἔναυλοι ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς «Φροσύνης» :

Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,

Ἐσβήσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια,

Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθιὰ στὴν ἀγκαλιά της,

Γιατ' εἶναι χρόνοι δύστηνοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις πρέπει ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

*Κάμνει στεφάνια στὸ νεκρὸ, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυχήσουν πηαίνουν.*

*Λές και τὸ κῦμα τῇ νεκρῇ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει...*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν,
ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἶσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ
τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

*Πόσες φορὲς ἀπὸ μακρὰν ἀνῆλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δύστυχος ἐκοίταξε τὴν καταχνιά τῆς Πίνδου
μοῦ ἐφαίνετο πῶς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τῇ βοῇ του !*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐκ γένει τῶν Ἑπτανησίων, ἔχει ἐνίστε καὶ
τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ
τρίτῳ ὅσμητι τῆς «Φροσύνης» παριστάμεθα εἰς βλεδυρὰν σκηνὴν
εὐθύμων Λιὰπηδων*, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων
καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλὰς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσιν οἱ
πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὲς περσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ τὲς βάλλῃ ἐπανωτὲς νὰ κτίσῃ πυραμίδα
ποιοὶ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένον χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ
ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ
τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος*

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : «Ψῆσέ το νὰ χορτάσῃς ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προ-
διαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο :

O Pisa, vituperio delle genti ! 1

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς «Φροσύνης» καὶ μόνος ἐν ἐλλείψει τοῦ
ποιητοῦ ἤθελεν ἀνακράξῃ :

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς σὰς βαστάει ὁ κόσμος !

.....

1. Ὡ Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῆ δένδρα· οἰαδῆποτε ὁμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς «Φροσύνης» δικαιούνται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκώ εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἁοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικόν οὔτε κἂν γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν «Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ὦ ν φ ύ λ λ ω ν»* καὶ τῶν «Ἀ ν α τ ο λ ι κ ὦ ν ἁ σ μ ᾶ τ ω ν»*, ἀφ' ἐτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸ ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκώ εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστος παθῶν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασιανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς ματαξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολούθως: «Ὁ Bouchut¹ περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμὸν (nevrosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί. . . Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὀργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τὸ μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως . . . ».

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὁμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγιγνώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς

1. Ὑπαινίσσεται θλιβερὸν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἤτο βουλευτής. ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

πριν αιώλειος λύρα ἤχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ρηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς « Φροσύνης », ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχεν κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητῆς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. "Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ "Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἥμισυν τοῦλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὀνειρώ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμή του.

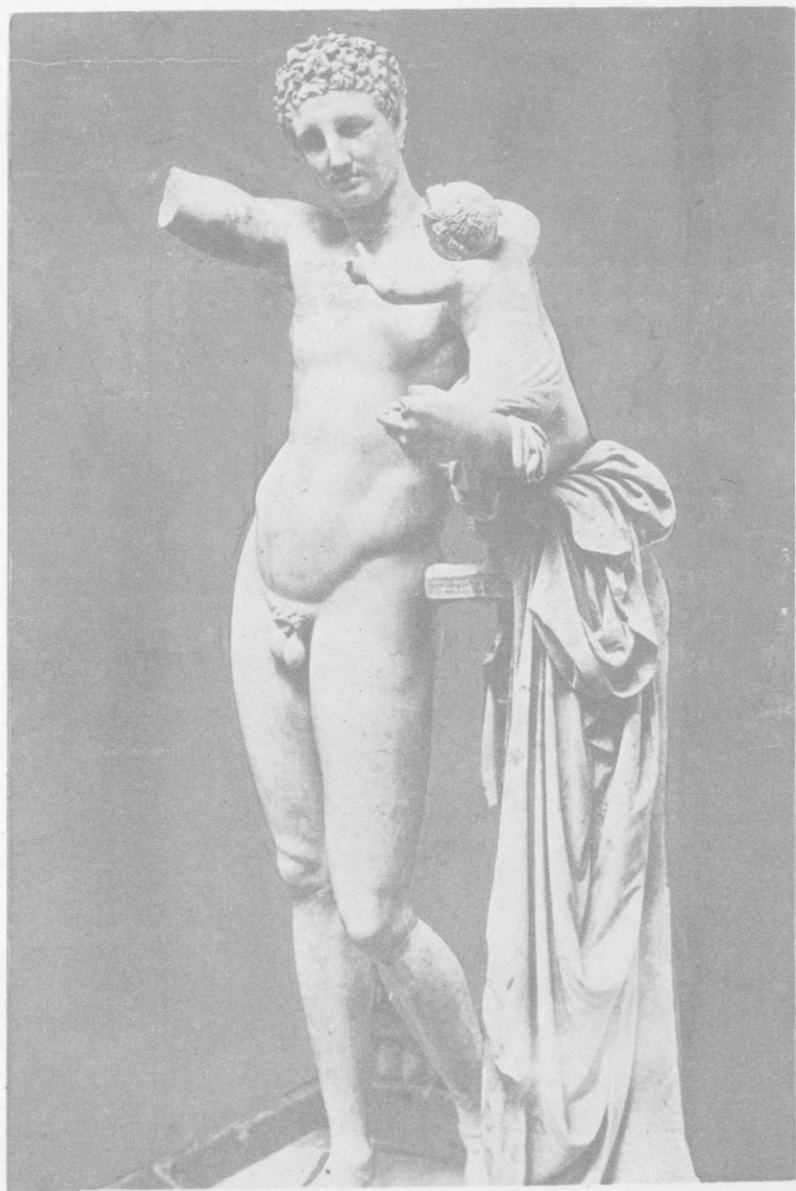
Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. "Ἄν ἀκμαία ἐμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἐθνικὸς ποιητῆς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει νὰ ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ κάρδι, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐλλείπῃ ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

« Κριτικαὶ μελέται »

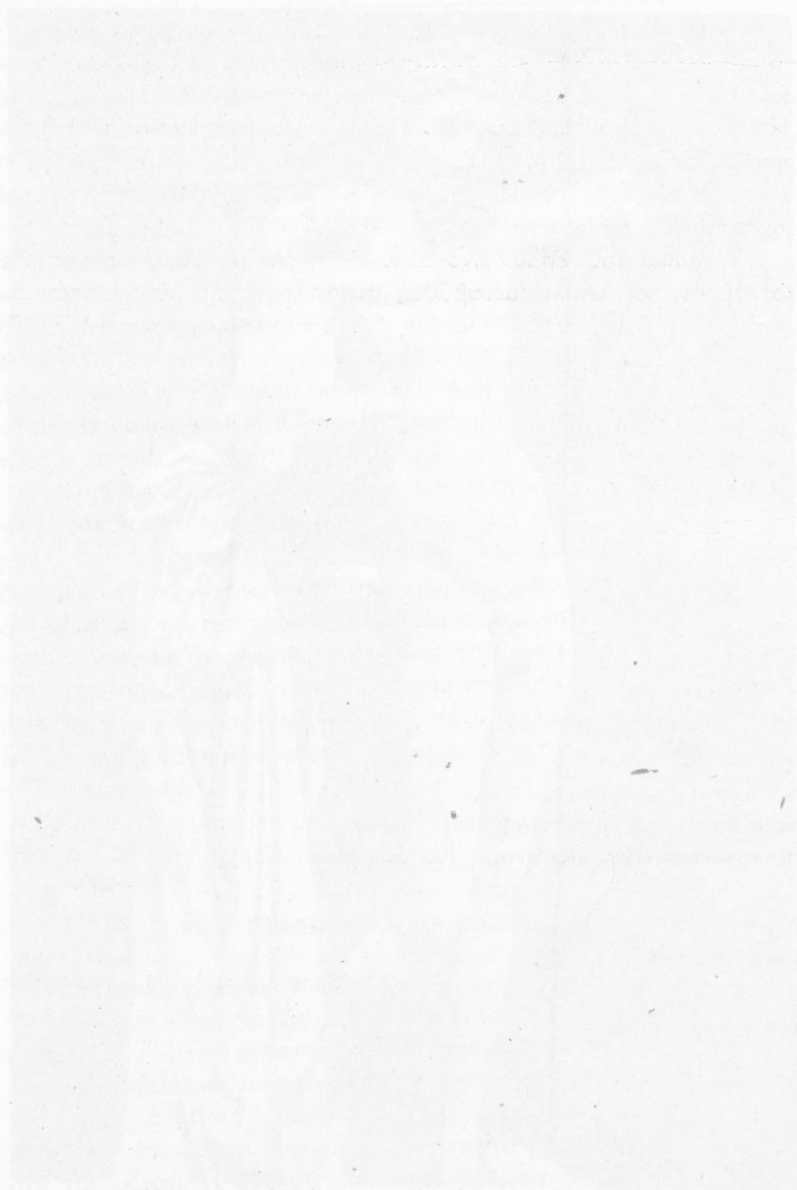
Ἑμμανουὴλ Ροΐδης

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ὥριμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ Θεὸς ἐσταμάτησε διὰ ν' ἀναπαυθῇ, ἀκούμβησεν, εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανέν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαρίστανται τόσο ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρόν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἄβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὅχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ Θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον —ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν τῆς στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον— καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν* δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ Θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελὴς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὐλῶν χαλαρῶν μαλλίων· ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειαν τῆς καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρῶματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυνον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πράξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερῶθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.Χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἄξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν Ἀркаδίαν.

« Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης »

Χρῆστος Τσοῦντας

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, οὗ ἀντίγραφον ἐν Μονάχῳ.

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως « περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρά, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἀλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης* τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ἕσμα ἀναστάσεως πρωτάκουστον:

*Ὡς πότε παλληκάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνομε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιὰς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.*

Κάπου ὁ Ρενάν*, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκλήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζὲ Δελίλ* ὡς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεῖς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἕσμα τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατα νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὴ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ὥραιου, ὡς δύνამις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ ψυχολόγων συγγρα-

φένων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περιέργον! Ἡ ποίησις αὐτῇ, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ιδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μῆτε καὶ νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος* καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἄκίσματα καὶ ἔλιγμους, χωρὶς ἀνῆθ καὶ ψιμμύθια, ἡ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπὸν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὥς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστικὴ, τόσῳ εἶναι ἐθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπτὴν ἄνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ φοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπειῶν ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται, πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τῶρα καὶ ὑψηλὴν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκείνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τείχη τῆς Ἰερίχου. Καὶ διαβλέπομεν τῶρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὥς πρὶν· ἀέρα γεμίζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῶ μὲ ὅλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν :

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότο καὶ βορρᾷ,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ χουμε μὴ καρδιά.
Στὴν πίστι τον καθέναν ἐλεύθερος νὰ ζῇ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
Ὡς τότε ὀφφικιῶλος* σὲ ξένους βασιλεῖς;
Ἕλα νὰ γένης στύλος δικῆς σου τῆς φυλῆς.

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπειοὺς μύθους, ὁ δὲ δεύτερος ποιήματα ὑμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

*Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῇ,
ἢ νὰ κρεμάσῃ φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὀνειροπολήσεως· ἀλλ' εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν· ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν ὀνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ὄψμα τὸ μεταχειρίζεται ὥς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὄπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὥς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ*, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτως καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἄσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὅλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μύσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι καὶ Ἀρβανῖτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμοί,
Ἀράπηδες καὶ Ἀσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμὴ,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε* σπαθί,
πὼς εἴμαστε ἀντρεωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά,
ὥς πότε στὲς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια* Ὀλύμπου σταυραετοί,
καὶ Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια γενῆτε μιὰ ψυχή.*

« Περί τῆς Ἑλληνικῆς Ποιήσεως », 1897

Κωστῆς Παλαμᾶς

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία έχει τώρα ή πραγματικότητας για τόν ζωγράφο, πού αισθάνεται ότι είναι έντελώς κύριος τής τέχνης του, πού έχει τήν δύναμι νά έκφράση ό,τι γεμίζει τήν καρδιά του καί τό πνεύμά του, νά έξωτερικεύση όλο τόν έσωτερικό του κόσμο, τών σκέψεων καί τών αισθημάτων ; 'Ο κόσμος του αυτός είναι άτέλειωτος, άμέτρητος. Δέν είναι πιά ή γή με τίς περιωρισμένες διαστάσεις της, με τούς συγκεκριμένους όρίζοντές της. Στα τελευταία του έργα ό άνθρωπος παύει νά είναι τό μέτρον καί ό όρος τής συγκρίσεως τών πραγμάτων. Τό άπειρον, τό σύμπαν άνοίγεται έμπρός μας. 'Ο ζωγράφος με τό μαγικό χρωστήρά του μάς άνοίγει όλοένα νέους κόσμους άπερίόριστους, φανταστικούς· μάς μεταφέρει στο άνύπαρκτο, στο όνειρο, στον όραματισμό.

Με άπερίγραπτη ήρεμία καί χωρίς κανένα δισταγμό ό καλλιτέχνης αφήνει πίσω του ό,τι δέν είναι άπαραίτητο, ό,τι δέν είναι ουσιώδες, ό,τι δέν είναι ιδέα καί όρμη άσυγκράτητος πρós τό άπειρο. 'Η γή ένικήθηκε. Όλες οί επιθυμίες, όλη ή προσπάθειά του είναι νά ύψωθῇ πιά πρós τόν ούρανό. Οί άγιοι, πού ζωγραφίζει, δέν είναι πιά άνθρωποι· τó σώμά των είναι μόνο άσήμαντο έξωτερικό περίβλημα, τó πνεύμα είναι τó πᾶν. Καί τó πνεύμα αυτό τραβιέται άκατανίκητα άπό τήν έλξι τοῦ ούρανοῦ.

'Αποροῦν οί σύγχρονοί του, άποροῦν οί μικροί, γιατί τὰ σώματα τών τελευταίων του έργων δέν έχουν τίς φυσικές ανθρώπινες αναλογίες, άλλα είναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δέν μποροῦν νά καταλάβουν ότι ό Γκρέκο δέν ζωγραφίζει πλέον ανθρώπους, άλλα πνεύματα, πού είναι στήν τελευταία στιγμή τοῦ άποχωρισμοῦ των άπό τó ανθρώπινο περίβλημα. Δέν άγνοεί τούς κανόνες τής τέχνης, δέν έξέχασε τήν ανατομία του ό Θεοτοκόπουλος· άλλα οί κανόνες αὐτοί, πού είναι άπαραίτητοι ᾶμα πρόκειται νά ζωγραφίσῃ κανείς άνθρωπος, δέν χρειάζονται για τὰ πνεύματα, για τίς ψυχρές αὐτές καί ὅμως τόσο ζωντανές εικόνες τής ψυχῆς, πού ζητεῖ νά άπελευθερωθῇ άπό τὰ γήινα δεσμά, νά καθαρισθῇ άπό κάθε ρύπον, νά άνεβῇ στα ούράνια.

Οί 'Αγγελοί του, ὑπέροχες μορφές χωρίς κανένα σχεδόν ανθρωπομορφισμό, είναι περισσότερο πνευματικοί άκόμη. Οί 'Αγγελοι,

πού στην τέχνη της Ἀναγεννήσεως εἶχαν καταντήσει νὰ εἶναι μόνο ἓνα μετριώτατο διακοσμητικό στοιχείο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο ἀπάνω στὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκόπουλου· γίνονται ὁ συμβολισμός τῆς ιδέας, πού, ὅπως λέει ἓνας Ἑβραῖος σοφός, εἶναι ὁ Ἅγγελος, πού στέλνει ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους.

Στὸν ὑπέργειο αὐτὸ κόσμο ζῇ πιά ὁ Δομήνικος· αὐτὸς εἶναι ἡ πραγματικότης, γιατί πιστεύει βαθιὰ πὼς ἔξω ἀπὸ τὸν Θεό, τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν Ἰδέα τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι πραγματικό. Τὸν κόσμο αὐτὸ μεταφέρει στὰ ἔργα του καὶ τὸν φωτίζει μὲ τὸ δικό του φῶς, πού τόσο τὸν ἐβασάνιζε ἄλλοτε. Ὁ κόσμος αὐτὸς τὸν κάνει νὰ ξεχνᾷ τις ταπεινὲς στενοχώριες τῆς γῆς, τις ἀρρώστιες του πού ὅλο καὶ αὐξάνουν, τις οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, τὴν μικρότητα, τὴ ζήλεια καὶ τὴν κακία τοῦ κόσμου.

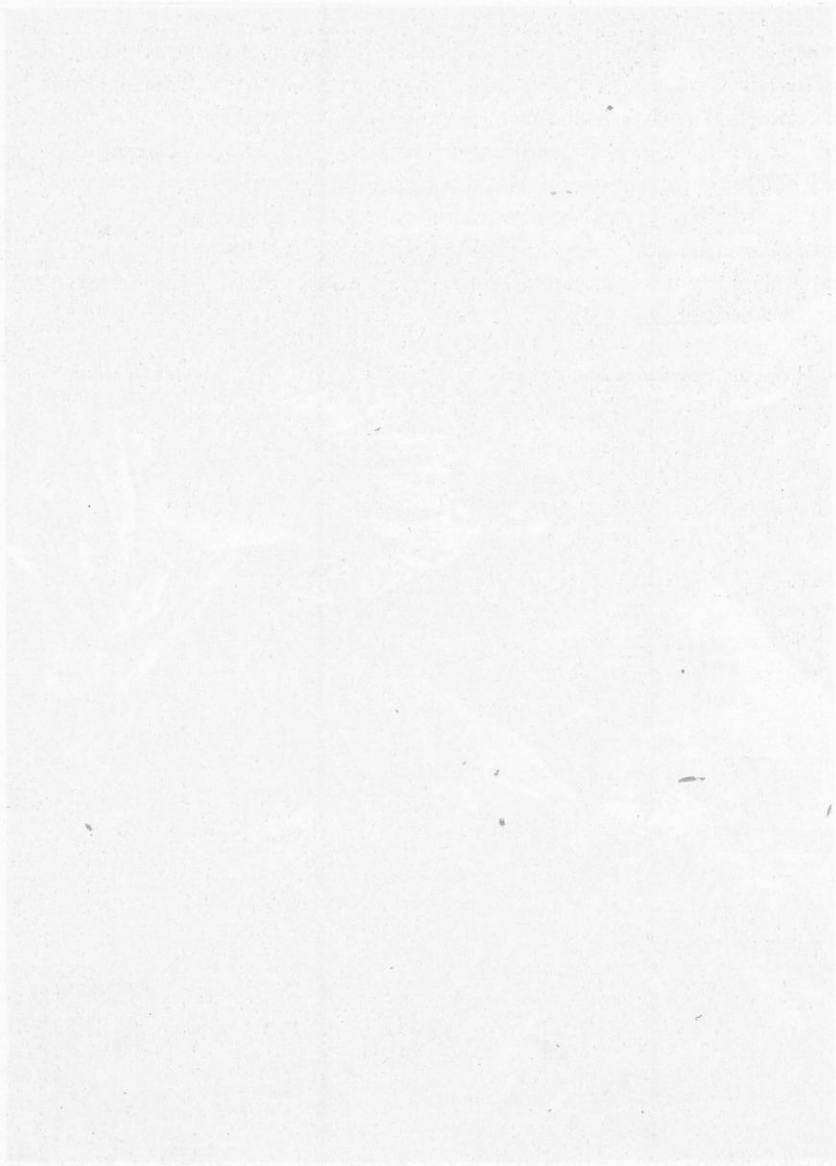
Στὴν τελευταία αὐτὴ περίοδο τῆς τέχνης του, στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἀδιάφορο ἂν ἀπὸ νοσταλγία ἢ βαθειὰ πεποίθησι, ὁ Θεοτοκόπουλος αἰσθάνεται ἀκόμη περισσότερο τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴ Βυζαντινὴ τέχνη. Ἡ τελετουργικὴ αὐστηρότης, τὸ ὑπερμετρο μῆκος τοῦ σώματος, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν προσώπων, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, μὲ μιὰ λέξι, πού προδίδει τὴν ἐσωτερικὴ ὕπαρξι, τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού θυμᾶται ὁ Θεοτοκόπουλος ἀπὸ τὰ χρόνια, πού ἐμαθήτευσε στὴ βυζαντινὴ τέχνη· ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα, πού τὸν βοηθοῦν γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν ὁνείρων καὶ τῶν ὁραματισμῶν του.

Ἡ ἀνάμνησις τῶν εἰκόνων μὲ τὸ ἴδιον θέμα, πού ἐξωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι τῆς Κρητικῆς σχολῆς* καὶ πού τόσο ἐθαύμαζε, παιδάκι ἀκόμη, στὸ μοναστήρι τῶν Σιναιτῶν* τοῦ Κάστρου*, τὸν ἐμπνέει, ὅταν ζωγραφίζῃ τὴν «Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν». Ἀπὸ τις παλιὲς ἐκεῖνες εἰκόνες παίρνει τὴ στάσι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πέτρου καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, ἀκόμη καὶ τὴ στάσι τοῦ Ἀγγέλου τοῦ Κυρίου, πού ἐμφανίζεται στὸν Ἰησοῦ. Ἀλλὰ ὅ,τι γενεὲς καὶ γενεὲς Βυζαντινῶν ζωγράφων δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἀποδώσουν —τὸν βαθὺ σπαραγμὸ τῆς τραγικώτερης στιγμῆς τοῦ Μαρτυρίου, ὅπου καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ «ἦταν ἡ ψυχὴ του περίλυπος μέχρι θανάτου»— τὸ κατορθώνει ὁ γηρασμένος, ὁ κουρασμένος Ἕλληνας τοῦ Τολέδο*. Ὅλα στὸν

Δοιηνίκου Θεοδοκοπούλου (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΙΩΝ

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνησις τοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωσι τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἀγγέλως, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πῶς ἄγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος, ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικά λουλούδια. . .

« Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεὺς Κόρον

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεᾶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν,
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτέ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὠκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θνητῶν·
καὶ ποῖος ποτέ τὸν ἤκουσε
παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτευσας τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβᾶς ὁ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλίνεται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
ἐξαπλώνει, ὁ ἥλιος,
καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπόν
πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
ἔχυσεν ὁ Ἀρόξης*,
ἀλλὰ, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραине μὲ τὸ ἀθάνατον
μέτρον τὰς Ἀχαίδας
χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος
καὶ τὸ πνεῦμά σας ἀναπτε
τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου*
τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
(ἀείμνητος, θαυμάσιος
ζῆλος), καὶ τὸ αἷμα ἐχύσατε
διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸν σίδηρον
γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
ποῖος μ' ὀδηγεῖ τὴν σήμερον
εἰς τὸν ἀγῶνα ;

16.

Φοβερὸν, μυσαρὸν
θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
ἀραβικὴν φοράδα·
νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
καὶ τοὺς ἀνέμους.

18

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
φύλλον ἱερὸν στολίζει
τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
— ἑλληνικὰ θηρία —
φιλοῦσιν, ἀποσπᾶνσι
τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὀθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμπιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοὴν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Noeῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεῖς προγόνους μας
 ὡς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα
 τὸ ξίφος, κεραυνοῖ*
 ἐὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει ;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὀθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
ἄξια τὰ ἔθνη.

« Ἡ Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

2. Εἰς Σοῦλι

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἄερας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαίδος*· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθουμαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ, πανήγυρις
τὴν σήμερον ἐορτάζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοί, διαβόητοι,
βουνά του τετραχώρου,
από σās κατεβαίνουνσι
πολλοί και δυνατοί
αδάμαστοι άνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· από βράχον
πηδούν εις βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ἄσμα.

7.

« Μακράν και σκοτεινήν
ζωήν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν και τάφον ἔντιμον
άντις διὰ στρῶμα ».

8.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
και τ' ἄντρα... ὦ, δέν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
και τοὺς χειμάρρους.

9.

—Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἶπέ μου,
και ἄς μὴ σέ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἔλαφρὰ τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

—Γνωρίζω τὴν φωνήν σου.
 Ὅδῃγει. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω...

« Ἡ Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(ᾠσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραητοὶ στοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου*.
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας*, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια*,
 πλατύς, καθάριος ὁβρορὸς* ζωσμένος διπλολίθι*,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας*, τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή*, κι ὅπου ἄπλωνε ἓνας φράξος*
 τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτὰ περιπλεγμένα
 μ' ἓνα φτακοίλι* καρπερὸ καὶ μ' ἓνα βοῖδομάτη*,
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τᾶρεσε πάντα ἐκείθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, ποὺ ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζει, χίλιες ὄψεις,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιὰλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελλή, ξεστηθωμένη
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική! Κι ὑπόφερνε νὰ νοιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνη τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος!

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιά* ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἓνας σοφὸς καλόγερος, φευγᾶτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτευε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
 Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρευε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ* ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἱσκιός*.
 Τὸν ἐλατρεύαν τὰ χωριὰ κι ὁ Φωτεινός, ὅπουταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονιὰ τριγῦρο
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητὴ, ποὺ τοῦ ἔχανε κεντήσει
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριὰ ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια!

Ἐκεῖνος τοῦ ἔπε μιὰ φορά, ποὺ βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἀη Λιά στὴν Ἐγκλουβὴν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.
 Τοῦ ἔπε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβολα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἓνα λουλούδι,
 ὅπου ἔχε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐώδιες
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσᾶτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα* κρυφὰ ν' ἀναστενάξῃ,
τῇ ζέστανε, τῇ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκέينو,
πῶπρεπε νᾶν' ἀμάρωντο, τὸ βάρφισιν Ἑλ λ ά δ α.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείνη ἢ θάλασσα ἢ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποὺ μ' ἓναν Ξέρξη βασιλιὰ ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο* τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλύτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
ποὺ ἐφθεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπήκε σφῆνα
στοῦ δένδρου τὴν πεντάνοιχτη τῇ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ, γιὰ νὰ μπορῇ καθένας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζες.

Τῷδειξ' ἐκεῖ παράμερα τῇ Σάλτεν*, τὸν Κόρφο*
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμεῖζανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν*
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τῇ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πῶβλεπε ν' ἀστράφτουν ἐμπροστὰ του,
τῆς Κλεοπάτρας τῇ ματιὰ κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὁμορφιά κι ἐχάθηκε μαζί της.
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητής, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τῇ δόξᾳ του ὀλοζώντανη καὶ τῇ χρυσῇ του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες καὶ τάφους μύριους
κι ἔχτισε τῇ Νικόπολι, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμός ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε ἐσκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κῆμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κάνενας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνημα,
παρὰ ροχάλιασμα βαθὺ καὶ τᾶσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, ποὺ ἄλεθε τῇ νεκρωμένη πλάσῃ
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιά τῇ σκόνῃ.

Τοῦ ὅπε πῶς ἓνας βασιλιᾶς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτην μέραν ποὺ ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορώναν,
 ἐξάνοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτῆ πηχτῆ σὰν αἶμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριά καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδινε βαφή καὶ βάφτισμα καὶ χρίσμα
 τῇ λάμπει τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινόν, πῶζῃσι χίλια χρόνια
 χωρὶς ἓνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξῃ
 τὴν Δύσι τὴν ἀχάριστη. Κι ὡς τόσο μιὰν αὐγὴ
 Φράγκοι φονιᾶδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσίαν, μ' ἀπάτην
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζαν
 καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.

Ὑστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρρευε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος, ποὺ πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέραν
 κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλώνοι τοῦ ἓνα ἓνα
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲν συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλοῦδα.

Τὰ γνῶσις' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὀλόγουρά του ἐκοίταζε κι ἐβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, ποὺ πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμον
 καὶ γύρευε παρηγοριά στὰ κατορθώματά του,
 ποὺ ἔταν ἄκομα ζωντανά· κι ἐστήλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ* τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιά τῆς Μελίσσας, ὅτ' ἐσπαθαρίες, στὸν Κάπρον,
 στὰ χίλια τὰ λιμέρια του, καὶ τότε, ἀναπαμμένους,
 ἔρριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μέσ' στὸ σακκούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν εἶναι διαβατάριο πουλί, πού γιά μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καί περνᾷ γοργό σάν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, πού ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει,
οὔτ' ἀστραπή, πού σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουή χωρὶς σεισμό·
νοιώθω γιά σέ πατρίδα μου στὰ σπλάγχχνα χαλασμό.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέττο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφή του
πού ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμμένοι καὶ ἀκληροί, μὲ βαθὺ τὸν πόνον
τῆς μοναξιάς στὴ ζωή.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιά μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θε' νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἐνὸς τ' ἄλλου ὥς βαστάη τὸ χέρι,
ὥς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρῦο.

Μιά τέτοια χάρι — ὥς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη—
στὴ λάβρα, πού βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτῃ πάψῃ,
ἂν ἓνα μόνο δάκρυ ὁ κόσμος βγάλλῃ,
τὸ ζωντανό, ὄχι τὸν ἄλλο, ὥς κλάψῃ.

« Μικρὰ ταξίδια »

Γ' ἐράσιμος Μαρκοράς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου ἐφώλιασε μελίσι,
γέρικη ἐλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού ἀκόμα σέ τυλίγει
σά νά 'θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τὸ κάθε πουλάκι στὸ μεθύσι
τῆς ἀγάπης πιπιρίζοντας ἀνοίγει
στὸ κλαρί σου ἐρωτιάτικο κυνήγι,
στὸ κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίση.

ὦ, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτικιά βοή πού κάνουν,
ὀλοζώντανης νιότης ὁμορφάδες,
πού σά θύμησες μέσα μου πληθαίνουν·
ὦ, νά μποροῦσαν ἔτσι νά πεθαίνουν
καί ἄλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου ἀδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

— Ἀρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναῖκες διώχνει μιὰ συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε. «Ἐχῶ ἓνα ἀνήψι, τὸν Εὐκλέα,
τρία ἀδέρφια, γυιό, πατέρα Ὀλυμπιονῆκες.

Νὰ μ' ἀφήσετε πρέπει, Ἑλλανοδίκες,
κι ἐγὼ νὰ καμαρώσω μέσ' στὰ ὠραῖα
κορμιά, πού γιὰ τ' ἀγρίλι τοῦ Ἡρακλέα
παλαίβουν, θαυμαστὲς ψυχὲς ἀντρίκιες.

Μὲ τὲς ἄλλες γυναῖκες δὲν εἶμαι ὅμοια·
στὸν αἰῶνα τὸ σοῖ μου θά φαντάζη
μέ τῆς ἀντρείας τ' ἀμάραντα προνόμια.

Μὲ μάλαμα γραμμένος τὸ δοξάζει
σὲ ἀσταφτερό κατεβατὸ μαρμάρου
ῥυμος χρυσὸς τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου».

«Τὰ ἔργα» Ἀλεξάνδρεια, 1915

Λορέντζος Μαβίλης

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τὴ χάρι
 κι ἀπὸ λάμψι τὸν κόσμον πλημμυρίζει·
 μέσ' στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
 ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾷς περήφανο μοσχάρι
 στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζει;
 ἐν' ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι,
 καὶ τὸ πλατὺ ρουθόوني νὰ καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
 κι ὑψωμένες στὸν ἥλιο λαμπυρίζουν.
 Στὸν κάμφο βασιλεύει θεία σιγή,

κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
 ἄλλο πλιά δὲ γροικᾷς τὴ χαραυγή,
 παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

(ἝΑπαντα »

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

(ἝΑπόσπασμα α')

1

2

ἝΕκτασις τοῦ ἀχανοῦς
 Αἰγαίου ἐκοιμάτο,
 κι ἔβλεπες δύο οὐρανοῦς·
 ὁ εἰς ἦν ἄνω κυανοῦς,
 γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω.

Αἱ διαλείπουσαι πνοαὶ
 τοῦ ἔαρος ἐφύσων
 ἀμφίβολοι καὶ ἀραιαί·
 μακρὰν δ' ἐφαίνοντο ὡς σκιαὶ
 αἱ κορυφαὶ τῶν νήσων.

3

4

ἝΔύσις, πύλη φλογερά,
 λαμπρὰς ἀντανεκλάσεις
 ἠκόντιζεν εἰς τὰ νερά,
 ὡς ἂν ἐνέμοντο πυρὰ
 τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης.

ἝἈλλ' ὅπου νότος εἰς γλαυκὰς
 ταινίας τὴν ἐρρίκνου*,
 τί ἦτον; ὄρνις* ἢ ὀλκάς*,
 ἦτις ἐτάνυε* λευκάς
 τὰς πτέρυγας ὡς κύκνου;

5

Ἦτον ὀλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ὥς δ' ἔφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνὸν
καὶ τὸν ἰστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισείων*.

6

Μόλις ἐπήνθουν ἄργυροὶ
ἄφροι περὶ τὴν τρόπιν*,
κι ἐνόεῖς ὅτι προχωρεῖ,
διότι ἔσχιζεν εὐρύ
τὸ ἶχνος του κατόπιν.

7

Οἱ ναῦται, ἡλιοκαεῖς,
κινουῦντες μῦς εὐτόνους*,
διήρμозон* μετὰ βοῆς
τὸ ἀκροκέραιον* ὁ εἷς,
ὁ ἄλλος τὰς προτόνους*.

8

Ἄλλος ὀρθὸς εἰς τὸν ἰστόν
τὸν πόντον κατεσκόπει·
κι εἰς τὴν φωνὴν τῶν κελευστῶν
ἐπληττεν ἄργυρον ρευστὸν
μετὰ ρυθμοῦ ἢ κώπη.

9

Ἦν τὸ κατάστρωμα εὐρύ,
πλήρης ἀνδρῶν ἢ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρύ.
Ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίων* ὕμνοι.

10

Εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἀπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος* κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων...

11

Σπανία ἦν ἡ καλλονὴ
αὐτοῦ τοῦ νεανίου.
Μᾶλλον ἐφαίνετο γυνή,
ἔχουσα ὄψιν εὐγενῆ
καὶ πλήρη μεγαλείου...

(Ἀπόσπασμα β')

Ὅταν οἱ ναῦται συνώμοσαν κατ' αὐτοῦ ἀγνοοῦντες ποῖος ἦτο,
ὁ Διόνυσος μέ τὴν ὑπερφυσικὴν του δύναμιν ἐξήγειρε δεινὴν τρικυμίαν.

45

Αἶφνης ἐπήδησεν ἐκτός
τῆς πρῶρας μεταξύ των.
Ἦτον τὴν ἔκφρασιν φρικτός,
καὶ σκοτεινότερον νυκτός
τὸ μέτωπόν του ἦτον

46

Κτυπᾷ τὸν πόδα του βοῶν·
καὶ δι' ἁρμών* καὶ κάλων*
τρίζει τὸ πλοῖον φρικτῶν
ἀπὸ τῶν ἄκρων κεραϊῶν
ὥς ἄκρων τῶν ὑφάλων*.

47

Ἴδου ἐξ ἔω* καὶ δυσμῶν
— ὦ θαῦμα καὶ ὦ φρίκη ! —
ὥς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
ὁρμοῦν οὐρανομήκη.

48

Ὡς λίκνον βρέφους σαλευτὸν
ἢ λαίλαψ τὸ κυλεῖ.
Σφάλλους* οἱ πόδες τῶν ναυτῶν
καὶ πᾶσαν δύναμιν αὐτῶν
σκοτοδινία λυεῖ.

49

Νύξ ἦλθε μέλαινα. Περᾷ
ἢ ἀστραπὴ τὸ σκότος,
κι εἰς τὰ πυργούμενα νερά
κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾷ
λυσσῶν παλαίει νότος.

50

Ὡς ὠρυόμεναι* κυνῶν
ἠκούοντο ἀγέλαι
εἰς τὸν εὐρὺν ὠκεανὸν
καὶ πελιδναὶ τὸν οὐρανὸν
διέτρεχον νεφέλαι.

51

Τὸ πνεῦμα τῶν τρικυμιῶν
τὸ πλοῖον ἀναπνέει,
καί, καθὼς ἔμψυχόν τι ὄν,
ὀρθοῦται, πίπτει πνευστιῶν
γογγύζει καὶ παλαίει.

52

Πίπτουσιν ὕπτιοι, πρηνεῖς
καὶ ἐξησθημένοι·
πνοῆς στεροῦνται καὶ φωνῆς
καὶ ὁ βραχίων ἀδρανῆς
ὁ σιδηροῦς των μένει...

« Ἀπαντα τὰ φιλολογικά », τ. β', 1874

Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς

10. ΤΑ ΕΡΕΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναὲ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
ὥς μετέωρον ὠραῖον
εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέον
μὲ τοῦ φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζῃς τὰς ἐσπερινάς,

καὶ αἱ στίλβουσαι γλυφαὶ σου ὥς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἰσαὶ τις χρυσῇ,
μήπως εἰσαὶ τις γλυκεῖα
χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης, μὴ ἐξαλειφθῇς καὶ σύ !

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἔχασθη,
ἥτις ἔργα ἐπειράθη
ἄξι' ἀθάνατ' ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς ἐδῶ τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὥς σκιά,
καὶ πᾶν ξεοχον καὶ θεῖον
πνεῦμα διαρκές μνημεῖον
μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὥς μὲ ἄστρα οὐρανός,
πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
καὶ τῶν ἀστρων σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερῖνός.

Ἄλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄψοφον ποδῶν,
τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
φεύγει συναρπάσας ὅλην,
καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφήνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
 λείψανα γεγυμνωμένα,
 στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
 ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνὰ.

« Ἡ Βάρβιτος »

Ἰωάννης Καρασούτσας

11. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
 λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
 χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
 καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
 Δὲν βλέπεις μέγαρά λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ὠραίας
 μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
 καὶ πρὸ αὐτῶν ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
 αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.
 Ἀρωμὰ τι χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῶ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ὠραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὑψοῖ τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ὠραίους κατασκόπους
 λαθραίως νύ σε θεωροῦν.... ἡ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἀνθὸς ροδιᾶς ἢ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίοτε, ἄσμα ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἢ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένον·
 θαρρεῖς πῶς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.

Ἄν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ — ἃ, ὄχι καμελίας !
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 Ὅπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν της μ' ὀσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς του καθημένη....
 Τὸ ζηλευμένον της φυτὸν τὴν χεῖρα της πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ κατασχύνῃ.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ της χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα στὸ μέσον της περάσῃ·
 μόλις ἡ ἄμαξα φανῇ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ
 ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῇς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
 προσμεδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
 καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
 ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῇς περιχαρῶν παιδιῶν !

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
 δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιάς της — ἡμέρας·
 κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἡχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
 Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἐσπέρας,
 παιδρούς ἐργάτας θὰ ἰδῇς καὶ ὅμιλον παιδιῶν
 παριχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
 παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
 μὲ τὸν Θεόν του ὁ λαὸς τὰς χεῖράς του σταυρώνει....
 Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
 ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
 θὰ ἰδῇς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
 ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
 καὶ ἀσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν.
 Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῇς ἁγίαν,

φωνὰς θ' ἀκούσης, ἄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύρας θὰ ἰδῇς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστοῦγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνωσις.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνος
ν' ἀνάπτῃ μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἔως τὸ γόνυ ἔχουσαν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπῃ μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωοτητός της

[τὴν κνήμην γυμνωμένην,

καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἰδῇς οἰκοδέσποιναν ἐκ παίδων κυκλομένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπητταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἦχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσης καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσιν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἐορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν....
Ἐκεῖ, ἀστός τις ἀγαθὸς καρπούς καὶ ἄνθη φέρει·
παρέκει, κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει,
ἦν αὔριον πρῶτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
καὶ παίδων ὄμιλος, ἐκεῖ, ἀγαλλομένων κράζει.
Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης !

« Ποίησις »

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

12. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλὰς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
Παρέσυρε τὸ ἀγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
καὶ τίποτε δὲν σφύζεται, οὐτ' ἶχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον ! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος.
δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἀργὰ ροφῶν τὴν ὑπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρκώδης πάλῃ
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἡ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον !
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαιὸν πρὸς τὸν χρόνον·
 ἀκμαῖον τὸ ἀπῆλυσαν, τὸ ἔχασαν ἀκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἀπαντα »

Δημ. Παπαροηγόπουλος

13. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ἡ Θάλασσα κι ἐβουρκωθῆκαν τὰ βουνά·
 εἶναι βουβὰ τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεῖνά,
 κι ἡ δόλια μου ματιὰ θολή.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Εἶναι φωτιά στὰ σπλάχνα μου, καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σὰν δένδρι πού στέκει ἀντίκρυ στὸν χιονιᾶ,
 καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Βοῖζει τὸ κεφάλι μου σὰν τοῦ χειμάρρου τὴν βοή·
 Λιποθυμᾷ ἡ καρδούλα μου, καὶ μοῦ ἐκόπηκ' ἡ πνοή
 στὸ ὑστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

« Ἀτθίδες αὔραι », Λονδῖνον, 1884

Γεώργιος Βιζυηνός

14. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑ·Ι·ΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμὲς τὰ νύχια,
 καὶ μέσ' στὰ σύννεφα πετᾷς, μέσ' στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.

Φωλιάζεις μέσ' στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾷς μέ τ' ἄστρα,
 μέ τῇ βροντῇ ἔρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾷς καί παίζεις
 μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκα· καί βασιλιᾷ σέ κρίζουν
 τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καί τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες*.
 Ἔτσι γεννήθηκε μικρός κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη
 κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμί καί νύχια,
 καί μοῦ ματώνει τήν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
 Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειῖο καί δράκος,
 κι ἐφώλιασε βαθιά βαθιά μέσ' στ' ἄσαρκο κορμί μου,
 καί τρώει κρυφά τὰ σπλάγχχνα μου, κρυφοβοσκάει τῇ νιότη.
 Μπεζέρισα* νά περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
 Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
 μέσ' στήν παλιά μου κατοικιά, στήν πρώτη τῇ φωλιά μου,
 θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νά ζῶ μέ σένα,
 θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
 καθημερινή μου κι ἀκριβή νά τάχω συντροφιά μου.
 Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἄγρι.
 νά ρχεται ἀπὸ τῇ λαγκαδιᾷ, σὰ μάννα, σὰν ἀδερφί,
 νά μοῦ χαϊδεύῃ τὰ μαλλιά καί τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
 Θέλω ἡ βρυσούλα, ἡ ρεμματιά, πάλιες γλυκές μου ἀγάπες,
 νά μοῦ προσφέρουν γιатρικό τ' ἄθανάτα νερά τους.
 Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μέ τὸν κελαηδισμό τους
 νά μέ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νά μέ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
 καί θέλω νάχω στρωμά μου, νάχω καί σκέπασμά μου,
 τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιὰ καί τὸ χειμῶν' τὰ χιόνια.
 Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
 θέλω νά στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νά πλαγιαζῶ,
 ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καί νά γλυκοκοιμιέμαι.
 Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νά τρώω βαλάνια,
 θέλω νά τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καί γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
 Θέλω ν' ἀκούω τριγῦρό μου πεῦκα κι ὀξιές νά σκούζουν,
 θέλω νά περπατῶ γκρεμούς, ραϊδιὰ*, ψηλὰ στεφάνια*,
 θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νά βλέπω.
 Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νά τὰ τροχᾷς στὰ βράχια,
 ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νά βλέπω.

Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια*,
καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
καὶ δῶσ' μου τὶς φτ.ροῦγές σου καὶ πᾶρέ με μαζί σου,
πᾶρέ με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάη ὁ κάμπος !

« Ἀπαντα »

Κώστας Κρυστάλλης

15. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
βουνό μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρά τὰ πεῦκα
γλαρό, ἱλαρό πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμος καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.

Ὀλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρά σμαράγδια ἀριοντυμένο
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῇ,
ὡσὰν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.

Ὀλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο ποὺ ἡ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνωιαστη, ἂν στὰ πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιά καὶ τὸ νερὸ κυλᾷ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρύζει.

Καὶ μόνο τῇ γαλήνῃ της ἀφήνει νὰ συρθῇ,
ἴσκιος στὴ ράχι ρόδινος καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλῶσῃ
καὶ μόνον τὴν ἀνάσῃ της σκορπίζει νὰ χυθῇ,
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσῃ.

Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποὺ ἀργοκυλᾷ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὁλόγυρα τὸ δάσος ποὺ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἄερα χαίρεται ποὺ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κῦμα καὶ φλοίσβος σβήνει.

Μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλός σου νὰ ᾿γγίσῃ.
ὦ, ἂς ἦταν τὴν γαλήνῃ της μόνάχα μιὰ κορφή
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσῃ.

« Ἀπλοῖ Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

16. Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἢ μαγεύτρα Πλάνη
 τίς ταπεινὲς ψυχὰς μεθάει κι εὐφραίνει·
 μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἢ 'Αλήθεια ραίνει
 τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
 στὰ χεῖλη του τ' ἄχνά ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
 τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
 ὡς τῇ στερνῇ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τὴ φτωχικὴ χλαμύδα
 τὴν ὄψι του, νὰ μὴ φανῇ τὸ ἄχνάρι
 τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
 καὶ κράζει ξεψυχώντας : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α !

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
 στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη, ἀνασκαλεύουν
 τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιὰς παλαίβουν·
 καὶ τὸ μυστήριό τῆς ζωῆς μυστήριό μένει.

Καὶ κράζουν : ο ὕ δ ἐ ν ο ἶ δ α ! κι ἡ μορφὴ του
 φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
 μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
 ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφὴ προφήτου....

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἔν' ἄστρο σβέσῃ,
 χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
 κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νᾶναι
 τ' ἄστρο ψηλά στὴν ἴδια του τῇ θέσι.

« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

17. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἢ ὀλόφεγγη Σελήνη
 λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὡς πέρα,
 τὸ φῶς τῆς μέσ' στὸν ἔρημον αἰθέρα
 τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, πὺν ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
ἐν' ἄστρο λίγο μὰ δικό-του χύνει
φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἄγνωστή του σφαῖρα.

Κι εἶπα : τέτοιο καλὸ μακρυὰ 'πὸ μένα,
ἀφοῦ κοντὰ σὲ μεγαλεῖα ξένα
ὅ,τι σιμώνει τὸ δικό του χάνει.

Καλύτερα μακρυὰ καὶ μοναχὸς μου !
σὲ μιὰ ἄγνωστη κρυφὴ γωνιά τοῦ κόσμου
λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μὲ φτάνει.

« Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακίτες »

Ἰωάννης Γρουπάρης

18. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

Ἄ ! πῶς χτυπᾷ καμμιὰ φορὰ τοῦτ' ἡ καρδιά κι ἀναφερᾷ
τώρα στὰ γεροντάματα,
σὰν νιὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικὸ μου νὰ γυρνῶ,
καὶ νᾶχω σκόλη τριήμερη.
καὶ νὰ εἶμαι γιὰ τὸ Γαλατᾶ καὶ γιὰ τ' ἀθάνατο βουνό,
μὲ τὴν πλαγιά τὴν ἡμερη.

Κι ἐκεῖ σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδές μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγὰ κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἄγναντη κορφὴ
νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰν νᾶν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιότικο,
κι ἀπὰ σὲ πλατανοφυλλὰ τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' Αἰλιότικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
 βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
 κι ἐκεῖ πού σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
 νὰ μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα !

Ἄ ! πῶς χτυπᾷ καμμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφερᾷ,
 καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἵματα,
 σὰ νᾶμ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά :
 « Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέμματα. . . »

« Μεσολογίτικα »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

19. ΔΕΗΣΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρά, τὴ μόνη πού μπορούσε
 νὰ σοῦ ζητήση ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἡ ψυχὴ του,
 κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσει ὅπως ἐζούσε
 σὲ μιὰ μεριά πού τάχατες νὰ μοιάζει τὸ νησί του.

Νᾶναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
 νὰ 'χη σωριάση ἡ θάλασσα στὴν ἀμμουδιά τὰ φύκια
 κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιालὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
 νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ Σκιαθίτικα καΐκια.

Νᾶν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
 αὐτές, πού τις θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
 νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
 καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νᾶναι ἑλιές καὶ νᾶναι κυπαρίσσια,
 σκυμμένα νᾶναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἄχνὸ νὰ προσκυνᾶνε,
 νὰ τότε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκκλήσια,
 καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾶνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκεῖα χαρὰ νὰ ἴδῃ καὶ πάλι,
 τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλᾶ κι ἀγνὰ ὥς τὴν εἶχε ψάλλει,
 πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζὶ μ' αὐτὸν ν' ἀγιασθῇ....

« Σκιές »

Δάμπος Πορφύρας

20. ΤΟ ΣΤΕΡΝΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι
 βασιλοπούλες καὶ καλοκυράδες,
 ἀπὸ τὶς ξένες χώρες βασιλιᾶδες
 καὶ καβαλλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γύρο στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλομές λαμπάδες,
 περνούσανε καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 τῆς τραγουδοῦσαν — ποιὸς τὸ ξέρει ; — κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 δέ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
 καὶ νὰ τῆς φέρῃ ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάνα μου εἶχε γονατίσει κάτου·
 κι ἀπάνω — μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ —
 ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του.

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

21. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς, νὰ σέ πῶ ; — μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σέ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία,

στήν πνοή τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων !...
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησί φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες !

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθούς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καὶ Μάνα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρεωμένη !

Καὶ μὲ τοῦ Ἀντρόνικου σου τὴν ψυχὴ,
στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσὺ
μὲ τὸ Χαμό ; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
ἄνοιξης νέας ! Γιατὶ στὴν ἀγκαλιὰ σου
κρατῆς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Εὖλο,
ποῦ σοῦφερε ἡ Βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῇ,
ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἶμ' εὐτυχῆς ποῦ σὲ εἶδα, ποῦ τὰ δῶρα
ἐψαλλα τὰ κρυφὰ σου — Χελιδόνη ! —
καὶ πιὸ εὐτυχῆς ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
τῆς Λευτεριάς σου, ποῦ ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκίπης

22. Λ Ο Υ Η Σ

Σπύρο, ὃχ τὰ βάθη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τὴν εὐκὴ μου.
Μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποῦ τέτοιο παλληκάρι
μέσα στὰ σπλάγχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου·
μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποῦ θὰ σὲ πάρη.

* * *

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
Μὲ σιχασιᾶς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποῦ ἡ τόση καταφρόνια,
τὸ τόσο μῖσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

* * *

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριάς μέσ' στὶς πληγές μας λάδι·
μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

* * *

Μὰ δὲν σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μέσ' στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίξῃ·
κατέβα ὡς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορρωμιὸς νὰ γίνῃς·
ἐδῶ δὲν τυραγνάζει δουλειὰ μὴτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

* * *

Ὅμως τί λέω ; Ἄν ἔρθουνε νὰ σὲ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τί μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιάσῃς.
Λοῦτή ! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσῃς τὰ Ρωμαίϊκα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσῃς.

* * *

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τοὺς ὡς τὸ χωριὸ ξεπέσῃ
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῇ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσῃς,
ἀκούμπα ἐσὺ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσῃς.

* * *

Νιὸς θᾶναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιά του.
Μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τοιμπλιά ματόφυλλα πεσμένα
θὰ σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

* * *

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ὡς ἔρθῃ, πὲς του, ὡς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Τάμπουρᾶς καὶ Κόπανος », Λίβερπουλ, 1915

Ἀλέξανδρος Πάλλης

23. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
ποὺ γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
σὲ τέσσερες στεκότανε κολῶνες,
παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

* * *

Στὴ στέγη του ἂν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
ψηλὰ οἱ ἁγιοιορείτικες εἰκόνες
μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάνι.

* * *

Κι ὅταν ἡ Μοῦσα ἐπάνω σου ἀγρυπνοῦσε,
καὶ τὰ φτερά κρατῶντας ἀπλωμένα,
τὸ χέρι μου καλόβουλη ὡδηγοῦσε,

* * *

ψηλώνανε οἱ κολῶνες του ὀλοένα,
νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
στὸν ἑβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποσπερίτη !

« Ὁ ἀνθισμένος δρόμος »

Στέφανος Δάφνης

24. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδυάζη ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἁλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

* * *

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἄρνιῶν βελάσματα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζωνται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

* * *

Θὰ βαθυανασαίνωμε στὸ διάβα μας
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχνα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ « καλῶς ἦρθατε »
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἄργασμένα.

* * *

Ἀπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
τὴ βαρεῖα τὴ σιδερένια πόρτα.

β') Γ λ υ κ ο χ α ρ ά μ α τ α

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
στὶς φωλιές τοῦ πύργου - πρῶτο σάλεμμα
τῆς ζωῆς θὰ φτάσῃ ἀπὸ τ' ἁλώνια.

* * *

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

* * *

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέμματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τ ὀ τ ά μ α

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησοῦλα θὰ μᾶς φέρῃ,
θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

* * *

Κάτω ἀπὸ φτελιές* ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τὴ σκεπὴ της θ' ἀποκρύβῃ.
Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

* * *

Ταπεινὴ, φτωχοῦλα, ἡ πίστι τὴ θεμέλιωσε
κι ἔχει γῦρο εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

* * *

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν, καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι, ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ Πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ Χειμῶνα : τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρύνῃ ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

* * *

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

* * *

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι ἄλλων τόπων Ἀνοιξι, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ βράδυ ὥς τὰ μεσούρανα θὰ χύνονται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

* * *

ὦ χαρὰ μας ! τό Χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε :
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν Ἀνοιξι ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε !

« Θὰ βραδυάζῃ »

Γεώργιος Αρσένης

25. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ὤρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινοῦντες·
δίκαιοι κι ἴσοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
— ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὅσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθειαν ὁμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μῖσος διὰ τοὺς ψευδομένους.

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν — καὶ πολλοὶ προβλέπουν —
τὼς ὁ Ἐφιάλης* θὰ φανῇ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

« Ποιήματα »

Κωνσταντῖνος Καβάφης

26. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σείεται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τάκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατεῖα τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πιδό πλατεῖα τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιδό κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

27. ΧΙΜΑΡΑ

Δὲν τοὺς βαραίνει ὁ πόλεμος,
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ « Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι »

Ἄς ἀνθίσαν οἱ ἀμυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομνητᾶ
τὴν ἀνοιξὴ ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

* * *

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνο
ποῦ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

* * *

Ἄς ἀνθίσαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μέ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
πλάσι λευκὴ ἀνθοφόρα.

* * *

Ἄς κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάμματά της
ἀθάνατο λουλούδι,
τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
φυτρώνει τὸ Τραγοῦδι.

* * *

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶνε ἀγῶνας ;
Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
γιά ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιῶνας* ;
Ἡ δάφνη ἀμάραντη ; — Ὅχι !

* * *

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
ὦ σπαθωτὴ κιθάρα
τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εὐρώπη,
κορώνα τῇ Χιμάρα !

* * *

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
πάντα ὑποταχτικοί σου,
φῶς πᾶρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τῇ Ροδόπῃ,
καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

* * *

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
τ' ἄγρια συντρέφεσέ τα,
μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
τὴν ἄλγῃ γῇ χαιρέτα.

* * *

Γειά σας, χαρά σας Βασιλιᾷ νικητῇ, Κυβερνήτῃ*
 μέ τήν τρανὴ τὴ γνώμη!
 Θυσίας βωμός! Ἐκεῖ πετῶ, φτερὰ μὲ πᾶν' πετρίτη,
 ἐμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

* * *

Στοὺς ξέγνοιαστοὺς ἀλλοίμονο! Τοὺς πρ'εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα, τρομάρα!
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ; Στὴν Ἥπειρο. Δόξα στὸ Κακοσοῦλι,
 Νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα!

* * *

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει.... Ποιὸς βογγαεὶ σὰ νὰ πεθαινῇ;
 — Χιμάρα, ὀλόρθη! Οἱ λύκοι.

« Βωμοί », 14 τοῦ Φλεβάρη 1914

Κωστής Παλαμᾶς

28. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτριαι

Ὅπου βογγαεὶ τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κῦμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲν θυμᾶται μήτε σὰν ὀνείρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετὰξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα,
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ παλαιῖκὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσᾶνοι.

Ἐνα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἀγρυπνοστέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
 βαθειά, κι ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει.

Αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὀνείρου πλέκει
 γλυκεῖα μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη ποὺ τὸ μαῖστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δύναμωμένο ἄρμυρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔρριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριᾶς μὲ τὴ Νοτιᾶ, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη·
μακρυνά, μέσ' στοῦ πελάγου τὸν καταποτῆρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα δέσποινα ἡ Σελήνη
στὰ ὁλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψι τῆς θά σκύψη·

μὰ τὴν ἀθώα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψι·
καὶ τὴ σπῖθα τοῦ νοῦ ποὺ μιὰ φωτιά ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήναι

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὁλοῦθε ἡλίου ἀχτίνα,
καὶ κάτι ὁλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στὰ σπινάγχνα, ἀντὶ θνητούς, θεοὺς κρατᾷ ἡ Κυβέλη*,
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε ποὺ τὴ χτυποῦν τοῦ Δειλινοῦ τὰ βέλη

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμπτοι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ ποὺ ἄργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπτη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῇ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νοιώθω· μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') 'Ε λ λ ά δ α

1.

‘Η Ρούμελ’ εἶναι μιὰ κορών’ ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν’ ὁ Μωριᾶς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἐφτάδιπλο τὰ ‘Εφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεραΐδα εἶν’ ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἥπειρο γελάει καὶ κείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα
 κρυμμένη στὴν πολυπάθη τῇ Ρωμιοσύνη
 σὰ νὰ ξανοίγω τῇ βασιλίσσαν ‘Ελλάδα.

Ἀκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιάς φουντώνει,
 κι ἀπ’ τῶν αἰώνων τοὺς καημούς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη
 καὶ μέσ’ στῆς χρυσοπράσινης νυχτιάς τὰ βάθη
 ἀκόμ’ ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ’ ἀηδόνι*.

2.

Ἀπὸ τὸ Δούναβι ὥς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ’ Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνει, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα*,
 πότε σὰν ἄγαλμ’ ἀπὸ μάρμαρο τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾷ τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν ‘Ελικῶνα
 καὶ πότε ὀρμᾷ μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
 καὶ μέσ’ στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λάβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν’ εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερὸς ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι*
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει.

Καὶ πέρ’ ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων
 κι ἀπ’ τῇ Χρυσόπορτα* περνῶντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων!

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

29. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καί δέν πιστεύω, πῶς θέ νά πεθάνω,
 ἄν καί μέσ' στοῦ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
 διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νά κάνω,
 γιά νά μή μέ τύπτη ἡ συνείδησίς μου.

Ποιός γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
 ἐνῷ πᾶς στοῦ δρόμο ξέννοιαστος, τί φρίκη !
 ἅμαξα ἢ κάρρο σέ καταπλακώνει
 κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πέννα στή θανά μου ὕμνους νά μή γράψῃ,
 οὔτε δάκρυ θέλω νά χυθῇ κανένα
 κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νά μέ κλάψῃ,
 πού ἐλπίζει ψῆφο νά 'χῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐεστμίνστερ* θέλω νά μέ θάψουν,
 ἄλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δέν θά γίνη,
 ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἃς μοῦ σκάψουν
 κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμά σας ἃς μείνῃ.

Κανεῖς φίλος λόγο νά μή μ' ἀπαγγεῖλῃ
 κι ἂν στοῦ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
 νά τὸν σακατέψουν στίς σβερκιές οἱ φίλοι
 κι εἴθε τῇ μιλιὰ του στή στιγμή νά χάσῃ.

Καί τ' ἀκίνητά μου καί τὰ κινητὰ
 τὰ χαρίζω ὅλα στήν καλὴ πατρίδα,
 ὅχι γιά νά κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
 ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμη τὴν ποιητική,
 ἀπὸ τώρα δίνω γιά κληρονομιά
 εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακή...
 Δέν θά βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ἄς μένη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μέ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἀπαντα »

Γεώργιος Σουλεῖς

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

30. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ ρωμιὸ
 θά πῃ, ἐάν δὲ σφάλλῳ,
 μὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

31. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νᾶν' κακός,
 μὰ ἔχει καὶ τὸ καλὸ του:
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λειώνῃ ἀπ' τὸ κακό του.

« Ἐπιγράμματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

32. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ

Συχνὰ ἡ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

33. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαίνε.

34. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΙΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σὰν βγαίνει στὸ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιά
 καὶ.... ὅπου φύγη — φύγη.

35. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικά
 πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
 ποὺ δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
 τί κάνει ἡ ἄριστερά σου.

« Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὥραϊον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὅποιον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐξωογόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

(Ἀπόσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πρᾶξις Β' — Σκηνὴ Β'

(Ἐνῷ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια).

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπήντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΡΕΝΝΟΣ

Ἀληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρήνας...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρήνας; Ποῖα πάλιν εἰσὶν αὗται; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμίων καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὥραϊα ὅσα ἔλεγες, ὥς ἂν ὠμίλεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρήνες;

PENNOΣ

Ἑρατειναὶ ὥς μάγισσαι, ἀνηλεῖς ὥς τίγρεις.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

ᾠ!... Λοιπὸν τί ἦσαν ;

PENNOΣ

Γυναῖκες.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὥς αἱ Ἑρινύες.

PENNOΣ

Ὅχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρῆνες νεαραὶ, εὐειδεῖς, μελίφθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ποῖαι γυναῖκες!... Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των ;

PENNOΣ

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγῆσου, Ρέννε!

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Τῶνόντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρώισμῶν· ὥς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

PENNOΣ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ὥς βλέπεις ;

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Ἐγώ; Ἀναμνησκομαι τῆς ζωῆς. Μοι φαίνεται, ὅτι ἐπαναβλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας σου· ἰδού ἀληθῶς ὅ,τι μοι εἶναι ὅλως ἄγνωστον.

PENNOΣ

...Μετά τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἤλθομεν εἰς τὰς Σειρήνας. Αἱ Σειρήνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελῷου· παίζουσαι ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς ν' ἀρπασθῇ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετεμόρφωσεν αὐτὰς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν μορφῆς· Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαριστάτη νῆσος ἐλέγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατώκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ Παρθενόπη ἐκιθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠϋλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελῳδει· τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολπῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ' αὐταῖς κεχηνώς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἦλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὐρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρῶτους μελιχρούς* τόνους. Αἱ χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἐπληττον τὴν γαληνιώσαν θάλασσαν ὡς λιπτόθυμοι, εἴτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σειρήνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἑταῖρος ἡμῶν ἐμμανής* ἀπὸ τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς παρεκώλυσεν αὐτόν· ἄλλ' ἀνελάβομεν τὰς κῶπας ἐν μέθῃ μαγικῇ καὶ ἡ Ἀργώ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἁρμονίαν τῶν Σειρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλων θάνατος ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους; Ἀς ἀπεθνήσκομεν!— Αἶφνης ἀπὸ τῆς πρῶρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία, ἄλλος τόνος οὐράνιος. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη του, ὅποιοι τᾶνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἁρμονία ἦτο ἐκείνη, φίλοι μου!! Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ ὄμματά θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης. Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν πρὸς τὸν

Ὅρφέα· ὁ Ὅρφεὺς ὡς Θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρήνας. Εἰς τὴν με-
γίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἀργὼ ὠμί-
λησεν, αἱ δὲ Σειρήνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κύμα καὶ ἀπέλπιδες ἐ-
πνίγησαν. Ἐσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἄλλ' ὅποιον ἄσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ὅρφεύς ; ὦ, ἐάν
ἤκουον τὸ ἄσμα του !

P E N N O Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἀλλὰ τὸ μέλος
του ποῖα ἀηδόνος γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἐπεμιμῆτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη κἄν !

P E N N O Σ

Ἴδου αὐτά :

« Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρυ κλῆμα,
ἡ κόρη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἄφ' ὅτου τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῇ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαϊλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν !...

Ἐκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρώαν,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἢ ὅπου τὸ κύμα ἐκπνέει, τὴν δεῖλην
συνέρχεται ὅλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφούς.

Ἄ, τίς ἑορτὴ καὶ φιλήματα ποῖα,
 ὁπότεν τὸ φίλτατον ἑδαφὸς φθάσῃς,
 ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
 καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
 κι ὑγραίνεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς ! . . . »

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις.

Ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέληγτρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανοῦς καὶ γίνεται συζυγὸς τῆς καὶ αὐτοκράτορος. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἀθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνῆλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἐνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν.

(Ἀπόσπασμα)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Ἀΐθουσα τοῦ θρόνου)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τὴ βασιλεία σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἅς φυλάγῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἀθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλιζέται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τόσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα — ποῦ ἦσουν ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριὰ σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἀλλὰ σὲ ἤθελα πλησίον μου νὰ σ' ἔχω.

ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στὰ λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμόνησες φιλία ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκαδία ;
Ποῦ μὲ τὸ ξίφος στοὶ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγῦρο
ἐμελετοῦσαμε μαζί τὰ ἱερὰ βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεώς σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελιοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ἔχῃς λησμονήσει ;

ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσαν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσαν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητὴς, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἅγιοι πόθοι. Σήμερα τὸ ταπεινὸ μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρὸς ! Ἀπόστολός του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς τοῦ στρατιώτης ;

ΛΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχесί σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλοῦσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
« Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσῃς στ' Ἅγιον Ὅρος ».
Καὶ μὲ λαχτάρᾳ ἔκτισα τὴν Λαύρα τὴν Ἀγία.

Ἐξάφνα, ὁ θεοσεβὴς ἐκεῖνος στρατηλάτης,
ὁ ἀσκητὴς, ἐφόρεσε βασιλικὴ κορώνα !

ὦ ! πόσο σὲ ἀποπλάνησεν ἡ λάμψις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καὶ προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βύθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δὲν μὲ πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἦμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελλί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγῦρο κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλὲς σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι
μ' ἄγρια λαχτάρια στρέφουνε τὸ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφορῦρητη καὶ ζηλεμένη Πόλῃ !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ ν' ἀναδανλίζης.
Μὲ τὰ χρυσᾶ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ Δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιό θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποὺ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

ὦ, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ στενὸ κελλί σου !
Ἀλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθεσαι, στὴ γενεὰν ἀνῆκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὠρκίστηκες ὅρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἀρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν παραχῇ)

Ὅχι, δὲν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὅρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἄνομη λαχτάρια
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἀρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος εἶσαι κι εὐσεβής. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
ποὺ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεύει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἢ μάννα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν τώρα ὠμιλοῦσανε τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, ποὺ ὀρθὲς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἐσηκώνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ ὁμολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιᾶδες,
ποὺ εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ στῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἅγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἐχθρα τῶν καὶ μῖσος τοὺς ἐχθροὺς του.
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστι ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν Στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
Ἄφοῦ τὸν θρόνον ἐκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνον καὶ στοργὴ νὰ σοῦ φωνάξω : Ἀγρύπνη !
Ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
ποὺ τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
ποὺ σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω : Ἀγρύπνη !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιᾶ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικὸς μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχης στὸ Ἅγιον Ὄρος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιωσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ ποὺ πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δός μας φῶτισι ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνῃ τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχῇ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στῆθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμι νὰ τὴν ἀποτινάξης ;
 Παράτησέ την. Δώσέ την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιᾷ, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἔλα στὸν Ἅγιον Ὅρος,
 ποὺ ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μέσ' στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνῃ εὐωδιάζουν.
 Μαζὶ μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάσης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, ποὺ στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχή μας !
 Ἐκεῖ ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκη ὁ Σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμι καὶ τὸ γλυκὸ του πνεῦμα
 τῆς Οἰκουμένης τίς καρδιὲς θεὲ νὰ τίς ὑποτάξῃ·
 θεὲ νὰ χαθοῦν βασιλεία, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ Σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος τοῦ θ' ἀπλώνῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλῶσσά σου στὸ μαγικὸ τῆς ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἴμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθὺς χωρὶς ἀναβολή...

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.

Στὸ βασιλιᾶ Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
ἃς εἶναι ὁκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορώναν.
Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῇς στὸ θρόνο, ποῦ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἄργῃς. Ἀλλ' ἄκουσε. Ἄν ὥς τὴν ὥρα ἐκείνη
ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα — τὸ Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμνογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τὴ μονὴ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἵσταται ἄλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνάνηφον, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ὁ ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἵδει εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φώτισι μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος, εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴ στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνερχόμενος αἴφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

Ἔφυγε ! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴ ματιά του
στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὕφος σκοτεινόν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησί μου ...

(τύπτει τὸ στήθος του)

ὦ ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιά μαζί νὰ βασιλεύουν
 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμά μου τὸ στέμμα, ποὺ μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θέ νὰ μὲ στιγματίσουν !
 Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θὰ μὲ ὑβρίσουν,
 ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμά μου τὸ δημιούργημά μου !

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, 15 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ: 12345

ΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ
ΕΚΤΕΛΕΣΤΗΚΕ ΣΕ ΕΝΕΡΓΕΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΤΗΣ
ΕΚΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ
ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ

ΕΚΤΕΛΕΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες την 'Ακρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωίας ἀνέβημεν εἴτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὴν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἄκται τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἣς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων, τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνημα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ· δεξιόθεν αὐτῶν ὑφούντο οἱ μεμονωμένοι στύλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέρα τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρας. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχέσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θεάς, ἃς φαντασθῇ τὴν ἑκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲν γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένην ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ἃς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ἃς διασπείρῃ ἐν τῇ ἑκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ἃς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας τὰς τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζομένας ὑπὸ λάμπους λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσαι, οὐδέποτε ὁμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερυγίζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ροδοχρῶν ἀντανεκλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωςκον ἀπὸ τῶν ράχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεία. Αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ροδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἶονεῖ κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκρόπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανεκλῶσα τὴν λάμπιν τῆς Ἀνατολῆς ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηνῶν ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεῦσωσιν εἰς τὰς τελετάς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ ! οὐδεὶς ἤχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἔγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποῖου ἐκαθήμην ; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμοὺς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει, καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφοτέρω ταῦτα, ὅπως βούλεται.

« Ὁδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα »

Σατωβριάνδος

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβῆκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.

Ἦ Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,

μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά,

τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια

καί στο χορὸ τίς λιγερὲς καμμιὰ φορὰ τὰ βράδια

καθρέφτιζε μέσ' στὰ νερά.

Ἐρμιὰ παντοῦ. Μά, κοίταξε, ἀπάνου ἐκεῖ στο βράχο,

στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο

κάθεται, σκύβει θλιβερά

τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καί σκέπη τοῦ ἀπομένει

μόνο μιὰν ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη

μέσ' στὴν ἀφάνταστη φθορά.

— Φτωχὸ παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες,

γιά νὰ μὴν κλαῖς λυπητερά, τί ἤθελες τάχα νὰ ἔχες

γιά νὰ τὰ ἰδῷ τὰ θαλασσά

ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι

καί νὰ σηκώσης χαρωπὰ σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι

μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσά ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω

γιά νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιά νὰ τὰ καμαρώσω

ριχτὰ στοὺς ὤμους σου πλατιά

μαλλάκια, πού τοῦ φαλλιδιοῦ δὲν τὰ χεῖ ἀγγίξει ἡ κόψη

καί σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγῦρο γέρνουν ὅπι

ὡσὰν τὴν κλαῖσαν ἱτιά ;

Σὰν τί μπορούσε νὰ σοῦ διώξῃ τάχα τὸ μαράζι ;

Μήπως τὸ κρίνο ἀπ' τὸ Ἴράν, πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει ;

Μὴν ὁ καρπὸς ἀπ' τὸ δεντρί,

πού μέσ' στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,

κι ἔν' ἄλογο, χρόνια ἑκατὸ κι ἂν πηλαλάει, δὲ σώνει

μέσ' ἀπ' τὸν ἴσκιο του νὰ βγῇ ;

Μή τὸ πουλί πού κελαϊδάει στὸ δάσος νύχτα μέρα
καί μὲ τὴ γλύκα του περνάει καί ντέφι καί φλογέρα ;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θές τὸ πουλί ;
— Διαβάττη,
μοῦ κρᾶζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :

Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

« Ξανατονισμένη Μουσική » (Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ)

Βίκτωρ Ούγκω

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχισμένα χρόνια
καί πλάθουν ὄνειρα χρυσᾶ· καί μὲ γοργὰ φτερά
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καί ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰ ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καί πάλι ξαναγιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξερριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδί γιὰ πάντα τριγυρνᾷ·
ἡ μαγικὴ τῆς ἡ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει·
τὸ γέρο καί ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ·
γιατὶ καί ἂν κλειῇ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καί ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνήμά του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο πού δὲ μένει, —
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κάτι τι καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι·
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καί ὅ,τι ἐκείνη ἡ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς πού ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

« Παγκόσμιος Ἀνθολογία Ποιήσεως », (Μετάφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξαναίνωνουν.
Νά, ἡ ἀνοιξὶ γυρίζει, νά, τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
Πανιέρη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κῦμα,
νά, ἡ ἀνοιξὶ γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρὸ γύπα, ποὺ σὲ τρώει,
ἄρματώσέ μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρυσμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας ;
« Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια ! » Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιάλια ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβόῦμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνώντας !

Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμᾶστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβοὺς σας· μέσ' στὸ λόγγο,
γι' αὐτοὺς, ποὺ σᾶς γλυτώσανε, κόψτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλληκάρια.
Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ὅ,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῇ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα' θεία μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἅπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβὴ ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἐμεῖς ἑνὸς κορμιοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθώντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμά μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοί ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοῖνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στις ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξέ το, ἥλιε
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μας . . .
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά » (Μετάφρ. Κωστῆ Παλαμᾶ)

Φρειδ. Μιστραλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφὼ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος τοῦ ὁ Φοῖβος ἀπ' τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὥς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῇ Μοῦσα καὶ τῆς Τέως τῇ Λύρα*,
ἀντρείουσίνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετᾶφερε ἡ Μοῖρα,
γιατὶ ἡ μαύρη τους μάννα μῆτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύσι,
ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν « Μακάρων αἱ νῆσοι ».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θωρᾶνε
κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νᾶναι
θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰν ἐλεύθερη Ἑλλάδα !
Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημα
καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θῦμα !

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρύζει τὴ μικρὴ Σαλαμῖνα,
μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
μαζεύνοντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
μὰ τί γίνηκαν ὅλα σὰν ἐβράδυσε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη !
Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἓνας μῦθος δὲν μένει,
τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
Καὶ τὴ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφῆκες, ὠϊμένα !
ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέσει σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἄλυσίδα,
κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
Καὶ τί νᾶχη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
γιὰ τοὺς Ἑλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βάφει, ἀντὶς αἶμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἀπ' ἐκείους, τοὺς Τρακόσιους, τρεῖς ὅς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἀκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἀκόμα ἡσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 « Ἕνας μόνο ὅς σαλέψη ζωντανὸς καὶ κοπάδι
 ἀπ' τῇ γῆς ἀποκάτου λεβεντιά ξεκινούμε·
 εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· ἐμεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε ! »

Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ὅς γεμίση.
 Ἄφηνε αἷμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθέννας τὸ αἷμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ὅς μᾶς χύση !
 Δέ τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὥς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο* χορὸ σας ὥς τὰ τώρα βαστάτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ « φάλαγξ » ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἀπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 ποὺ ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νὰ 'ταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

« Ἐκλεχτές Σελίδες » (Μετάφρ. Ἀργ. Ἐφταλιώτη)

Βύρων

Α

- *Αγαρ, ἡ — δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαήλ, γενάρ-
 χης τῶν Ἀγαρηνῶν.
 *Αγαρηνοί, οἱ — λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἀγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑ-
 πὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας
 Ἀραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
 ἄγκυρα, ἡ — ἐδῶ : δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὁργάνου).
 Ἀγγεσμος ἢ Ἀγγελσμός — τὸ Τουρκοβούμι τῆς Ἀττικῆς.
 ἀγχίνοια, ἡ — ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
 ἀδράζω ἢ ἀδράχνω — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
 ἀδυνατή — δυνατή.
 ἀηδόνη τοῦ Κολωνοῦ — ὁ Σοφοκλῆς, τὰ χορικά τοῦ Σοφοκλέους, (ἀντονομασία).
 ἄθος, ὁ — τέφρα, στάχτη.
 ἀθός, ὁ — ὁ ἀνθός, τὸ ἄνθος.
 Αἰακός, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πανήρ τοῦ Πηλέως καὶ
 τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικα-
 στής ἐν τῷ Ἄδῃ.
 Αἰακίδης, ὁ — υἱὸς ἢ ἀπόγονος τοῦ Αἰακοῦ· ἐδῶ : ὁ Ἀχιλλεύς.
 αἰθῶν — καίων, ὁρμητικός, βίαιος.
 αἰκία, ἡ — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποιήσις.
 αἰνόλυκος — φοβερὸς λύκος.
 Αἶς — Ἀγίους.
 Ἀκαδημία, ἡ — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ
 σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευ-
 ματικά ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν
 τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἱ-
 δρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων
 τῆς Ἀναγεννήσεως.
 ἀκατάπληκτος — ὁ μὴ καταπλησόμενος· τὸ οὐδ. ὡς οὐς. ἀκατάπληκτον,
 τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναϊότης.
 ἀκηδία, ἡ — (ἀ - στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
 ἀκροκέραιον, τὸ — ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεφαλῆς (κοινῶς :
 πινό).
 ἀκροστόλια, τὰ — τὰ κοσμήματα τῆς πρῶρας τοῦ πλοίου.
 ἀκῶ — ἀκούω.
 ἄκω — ἄκουγε, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα..., ὀνομάζετο.
 ἄλα ! — ἐπιφώνημα προτρεπτικὸν = ἐμπρός· (λέξ. βενετική).
 ἀλβιόνειος — ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα· βλ. λέξιν.
 Ἀλβιών, ἡ — ἡ Ἀγγλία.

- Ἄλδος Μανούτιος, ὁ — περίφημος Ἰταλὸς ἐλληνιστὴς τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλικος — κόκκινος, βαθυκόκκινος.
- ἄλκιμος — δυνατὸς, εὐρωστος, ἀκμαῖος (ἀλκή=σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία).
- Ἀλκμεωνίδαι, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἀλκμέωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- Ἀλλιάς ἡμέρα — dies Alliensis, ἀποφράς ἡμέρα διὰ τοὺς Ρωμαίους, ἐπειδὴ ἡτήθησαν ὑπὸ τῶν Γαλατῶν κατὰ κράτος παρὰ τὸν Ἀλλίαν ποταμόν (βλ. καὶ Βρέννος).
- ἀλλόθρονος — ὁ ὁμιλῶν ξένην γλῶσσαν, ξένος.
- ἀλουργίς, ἡ — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπεῖς φόρεμα, τὸ βαμμένον μὲ γνησίαν πορφύραν.
- ἄλωή, ἡ — ἡ ἄλωος, τὸ ἄλῳνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κήπος.
- ἀμαδολογάω-ῶ — παίζω τίς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
- ἀμαλθεῖον, τὸ — τὸ κέρας τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἐθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ, τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἀμὴ καὶ ἀμμή — (ἐκ τοῦ : ἂν μὴ) ὅμως, ἀλλά.
- ἀμνηρᾶς ἢ ἀμνηρᾶς, ὁ — ὁ ἡγεμῶν, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβικὴ).
- ἀμνόγω — ὀρκίζομαι (ὁμνύω).
- ἀμοιρῶ — εἶμαι ἀμοιρὸς τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς μὴδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν = ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά, ὥστε νὰ σεμνύνεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἀμπώνω — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
- ἀμφ' — ἀλλά.
- ἀμφιλαφής — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- Ἀμφίων, ὁ — ὁ μυθικὸς αἰδὸς καὶ μουσικὸς.
- ἀναιμῶ — φονεύω.
- ἀνάκαρα ἢ νάκαρα, τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις, (τὸ κουράγιο).
- ἀνάντη ἢ ἀνάντα — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης—ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος σημείου ρεῖθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεινόμενον μέρος.
- Ἀνατολικά Ἄσματα — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκῶ.
- ἀναρύχω, (-ομαι) — ἀνακουφίζομαι.
- Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος — διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἐνθα ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.

- ἀνέν (ἦ : ἄν ἐν) — ἄν εἶναι, ἄν.
 ἀνημένω — περιμένω.
 Ἀνθέμιος — ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος εἶναι οἱ δύο περίφημοι ἀρχιτέκτονες, οἱ ἀνοικοδομήσαντες τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.
 ἀντάμα — μαζι.
 ἀντεροσπασμός, ὁ — ὁ σπασμός τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.
 ἀντιρρόματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
 ἀντραλίζομαι — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι (καὶ ἀντραλώνομαι).
 Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως· ἔγραψε θρήνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
 ἀνυπόιστος — ἀφόρητος, ἀνυπόφορος.
 ἀξάπτω — ἀστράπτω.
 Ἀξιὰ, ἡ — κοινὴ ὀνομασία τῆς νήσου Νάξου.
 ἀξιωματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθεν ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.
 ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
 ἄπατος — ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
 ἀπατός μου — μόνος μου.
 ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
 ἀπείς καὶ ἀλείτις — ὁ χρόν. καὶ αἰτιολ. σύνδεσμος ἐπει=ἀφοῦ, ἐπειδὴ.
 ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστής τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
 ἀπογνοῦς· ἀπογνοὺς τὴν — (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω—ἀπεπλίζομαι)· ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν—ἀφοῦ ἔχασε κάθε ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
 εἰρηνικὴν παραδοσίαν
 ἀποκλαμός, ὁ — ὁ πλόκαμος.
 ἀποκοτιά, ἡ — τὸ μέγα θάρρος, ἡ μεγάλη τόλμη.
 ἀπομισεμός, ὁ — βλ. μισεμός.
 ἄπτω — ἀνάπτω, φλέγομαι.
 ἀπορροῶ — ἀπότομος, ἀπόκρημνος (ρ. ἀπορρήγνυμι).
 ἀποσμήχω — σφογγίζω.
 ἀποσπᾶς, ἄδος, ἡ — τὸ ἐξ ἀποσπάσεως (ἀποκοπῆς) προκῦψαν τμήμα ὅλου τινός, τμήμα δισκορπισμένον.
 Ἀρῶξης, ὁ — ποταμός πηγάζων ἐκ τῆς Τουρκίας καὶ χυνόμενος εἰς τὴν Κασπίαν· ἐδῶ συνεκδοχικῶς : ἡ Τουρκία.
 Ἀράτης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἀράτης φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμούς κλπ. καὶ κακοποιεῖ τοὺς πλησιάζοντας.
 ἀργέστης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
 ἀργολογῶ — ἀφαιρῶ τοὺς ἀργούς (= ἀκάρπους) βλαστοὺς ἀμπέλου.
 Ἀργώ, ἡ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἐπλευσαν εἰς Κολχίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
 Ἀριστος, ὁ — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτας.

ἀγκυρές	— ἀργυρές.
ἄρμενα, τὰ	— ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἀρματωσιά, δηλ. οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
ἀρμός, ὁ	— ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλείδωσις, τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται τὰ μέρη ἑνὸς συνόλου.
Ἄρνη (1781 - 1831)	— Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος.
ἄρουρα, ἡ	— ἡ γῆ.
ἀρφάλιν, τὸ	— ὁ ὀμφαλός.
ἀσβολερός	— μαῦρος, γεμᾶτος ἀσβόλην, (καπνιάν).
Ἀσκάλων - ωνος, ἡ	— ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, με- ταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος, Ἀσκαλωνεΐτης).
ἀσκέρι, τὸ	— ὁ στρατός (λέξις τουρκικὴ).
ἀσπαίρω	— σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
ἄσπρα, τὰ	— τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
ἀσσάριον, τὸ	— μόνος σταθμῶν (κατ' ἀρχάς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
Ἀσσύριος, ὁ	— ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
ἀστάλωτος	— ἄμεστος, ἀμέστωτος, μὴ ἀκμαῖος.
ἀστρίτης, ὁ	— εἶδος ὕφους δηλητηριώδους, ὀχιά, (ἔχῃς ἡ ἀσπίς).
ἀτημέλητος	— ἀπεριποίητος.
Ἀτθίς (γλῶττα), ἡ	— ἡ ἀττικὴ διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
αὐκία, τὰ	— τὰ αὐτιά.
Αὔσονία, ἡ	— ἡ Ἰταλία.
ἄφατος	— ἀνέκφραστος.
ἀφειγιά σου, ἡ	— ἡ ἀφεντιά σου, σύ.
ἀφεντάκης, ὁ	— ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
ἀφορίζομαι	— ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτόν μου, κυριεύω.
Ἀφορεσμός, ὁ	— τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπαιρείας τῆς Πεντέλης.
ἀφ(ον)κράζομαι	— ἀκούω.
Ἀφράτης, ὁ	— ὁ Εὐφράτης ποταμός.
ἀφῶν	— ἀφού.
ἄχρειος	— ἄχρηστος, ἄτολμος.
ἀψύς, ὁ	— δριμύς, ἰσχυρός, (μὲ δύναμιν καταφερόμενος).

B

βαγένι, τὸ	— τὸ βαρέλι.
Βάγιας Θανάσης	— ἀρχηγὸς τῆς Βεζυρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ ἄλλαι ὀμότητες. Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυρικὸν ποίημα.
Βαϊτικα	— (τραγοῦδια) ἐγκωμιαστικά.

- βαίλαϊ — (λ. τουρκ.), μά τὸν Θεό, (ἐπιφωνηματικῶς).
- Βαρβαρέζοι, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
- βαργωμῶ ἢ βαρυγγωμῶ — βαρυγνομῶ, δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
- Βαρτελεμῦ ἄββᾶς — Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἑλληριστής (1716-1795).
- βατέλι, τὸ — λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νήσους· μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
- βέβηλος — ὑποκείμενος εἰς δίωξιν λόγῳ προβληθείσης ἀντιστάσεως, πονηρός, εὐστροφος.
- βεζύρης, ὁ — ὁ πρωθυπουργός (λ. τουρκική).
- Βελή πασᾶς — δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
- Βερονέζε — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530-1588).
- Βησσαρίων (1395-1475) — διάσημος Ἕλλην λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκρυμμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν.
- βίγλα, ἡ — σκοπιὰ, φυλάκιον (λέξ. Λατιν. - Βυζαντ.).
- βιγλιζω — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιάν (-βίγλαν), κατοπτεύω.
- βίτσιμα, τὸ — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
- βλεπίσου — προφυλάξου, (ρ. βλεπίζω, -ομαι = προφυλάσσομαι).
- βοϊβοντας, (βοεβόδας) ὁ — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας.
- βοϊδομάτης, ὁ — εἶδος ἀμπέλου.
- βολά, ἡ — φορά (φρ. : πόσες βολές σου τὸ εἶπα).
- Bouchut, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
- Βουλγαρέλι, τὸ — χωρίον τῆς Ἄρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχ. Θεοδωρίας).
- βουτζιον, τὸ — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
- βουρνούζι, τὸ — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Ἀράβων.
- Βρανᾶ, τό, Βρανᾶς, ὁ — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
- βρατσέρα, ἡ — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου μετ' ὄψιν ἰστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόνων).
- Βρέννος, ὁ — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντὶ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
- βρωμα, τὸ — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνός — μέγας Ἕλλην ἱατρός τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος.
- γεγανυμένος — (μτχ. τοῦ ρ. γάνυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
- Γέθ, ἡ — πόλις μεγάλη τῶν Φιλιστίνων, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
- γεννητικά, τὰ — οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
- γιαγέρνω — ἐπιστρέφω, ἐπανέρχομαι.
- γιάντα ἢ ὀγιάντα — διατί.

Γκίκας	— Φαναριωτική οικογένεια τῆς ὁποίας πολλά μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
Γκωτιέ Θεόφιλος γλάνιο, τὸ	— διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811-1872). — ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο (τὸ ρ. γλακῶ καὶ (γ)λακίζω = τρέχω δρομαίως).
Γόδια Λουτσιέντες Γοργόνα, ἡ	— διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746-1828). — δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικὸς καὶ οὐραν ἰχθύος.
γούμενα, ἡ γραφικὸς	— χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κἄλως. — ἄξιος νὰ ζωγραφηθῇ, ὥραϊος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων.
γρόσι, τὸ	— νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἓν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
γυαλί, τὸ	— διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάστιτος, με πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

δακκανοῦρες	— τὰ δύο πρόσθια συλλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα), δαγκάνες, δαγκανάρες.
δαμάκι	— μηδαμινόν, ὀλίγον.
δαμασκή, τὸ	— τὸ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὀπλοποιία· γιαταγάνι.
Δαμασκηνὸς Ἰωάννης	— (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορράας), ὁ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκόν· καὶ ἀπέθανε πρὸ τοῦ 754.
δαμάτεια, ἡ	— ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτική. (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
δαρμός, ὁ	— ὀδυρμός, κοπετός, θρήνος.
δεῖμα, τὸ	— (ἐκ τοῦ θέματος δει—δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
δειράς - ἄδος, ἡ	— ἡ βουνοκορυφή, κορυφογραμμή.
διακόσμησις	— ἡ ἔρρυθμος (ἀρμονικὴ) διάταξις τοῦ σύμπαντος ... καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις... ἐπισπένδεται = καὶ ὅλη ἡ νοητὴ ἔρρυθμος διάταξις τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων κάμνει σπονδὰς ἐπὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς (τοὺς ἀνθρώπους) συμφιλίῳσι τοῦ Θεοῦ. (= ταῖς θείαις καταλλαγαῖς).
διαλαλιά ἢ διαλαλία	— ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγή ἢ ἀνακοινουμένη διὰ κήρυκος.
διαρμύζω	— συναρμολογῶ.
διασκελίζω	— (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἀνωθὲν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.

διαφέντευσis, ἡ	— ἡ προστασία.
διαφεντεύω	— προστατεύω.
διαφορῶ ἢ διαφορίζω	— ἐνδιαφέρομαι, ὠφελοῦμαι' (διάφορο=κέρδος, ὠφέλεια).
Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρμίνος (Didot)	— περίφημος Γάλλος ἐλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης (1790-1876).
δίκροτον, τὸ	— τρίςτιον πολεικῶν πλοῦτον μὲ τετράγωνα ἰστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
διπλολίθι, τὸ	— τοῦχος τοῦ ὁποῖου οἱ λίθοι δὲν εἶναι προσηρμοσμένοι μεταξύ των δι' ἀσβέστου, (ἄλλως : ξερολιθιά).
διωλίζω ἢ διβωλίζω	— ἀροτριῶ δευτέραν φοράν ἕναν ἀγρόν.
δολώνω	— δολιεύομαι, κηλιδώνω.
δομέστιχος, ὁ	— ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
δοχή, ἡ	— τὸ δῶρον.
δραγάτης, ὁ	— ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
δράγμα, τὸ	— ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἄκρας χειρός, (π.χ. χερόβολο τῶν θεριστῶν).
δραγμῖς - ίδος, ἡ	— μικρὸν ὄραγμα καὶ ἐιδικῶς ὅ,τι δύναται νὰ λάβῃ τις διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ δείκτου' (π.χ. μιὰ πρέζα ταμβάκου, πιπεριοῦ κ.τ.τ.).
δραγουμάνος, ὁ	— ὁ διερμηνευτής, ὁ διερμηνεύς.
δράκων - οντος, ὁ	— μυθικὸς τεράστιος ὕψις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ πτερωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ ρ. δέρκομαι = βλέπω ὀξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).
δριμώνω	— (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.

Ε

ἐβενος, ὁ	— δένδρον τοῦ ὁποῖου τὸ μέλαν καὶ σκληρὸν ξύλον εἶναι πολὺτιμον.
ἐγδοχή, ἡ	— προσδοκία' (πρβλ. ἐκδέχομαι=προσδοκῶ, περιμένω).
ἐγκαλλωπίζομαι	— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερφηανεύομαι, σεμνύνομαι.
ἐγκαλῶ	— καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγγέλλω.
ἐγροικος	— πεπαιδευμένος, γνώστης' ρ. (ἀ) γροικῶ=ἀκούω, μανθάνω.
Ἔγριπος, ὁ - ῆ	— ἡ Εὐβοία, (Εὐριπος κατ' ἐναλλαγήν τοῦ φθόγγου β εἰς γ) .
ἐδειματοῦτο	— (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.
ἐκατόνταρχος, ὁ	— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.
ἐκείνο... τὸ ἄλλο	— τὸ μὲν...τὸ δέ, ἀφ' ἑνὸς μὲν...ἀφ' ἑτέρου δέ.
ἐκλικμίζω	— λιχνίζω.
ἐκόψατο	— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.
ἐκπρεπής	— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.
ἔλεος, ὁ	— μεταγενέστερος τύπος τοῦ : τὸ ἔλεος.
ἐλίγη	— ὀλίγη.
ἐμμανής	— μανιώδης, ἀκράτητος.
ἐναίρω	— φονεύω.

ἐνάλιος	— (ἐν + ἄλς - ἄλός), θαλάσσιος, θαλασσίος.
ἐνδεδημένος ἀντι	— (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι — οὔμαι = περδένομαι),
ἐνδεδεμένος	δεμένος.
ἐνδεικνύμαι	— ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδεικνυ- ομένους — ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερώοντο ὅτι ἔπραττον ταῦτα.
ἐνθυμούμαι	— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλεύομαι· τὸ ἐνθυμηθὲν — τὸ ἀποφασί- σθέν.
ἐντάμα	— (ἀπὸ τὸ· ἐν τῷ ἅμα), ὁμοῦ· (βλ. καὶ ἀντάμα).
ἐντον	— νά τον.
ἐνώμοτος	— ὠρκισμένος.
ἐξάρτια, τὰ	— τὰ σχοινία τῶν ἱστιῶν τῶν πλοίων, ἄλλως ξάρτια.
ἐξαρχος, ὁ	— ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.
ἐξικακῆσατε	— περιμείνατε· (βλ. κατωτέρω).
ἐξικακῶ	— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ· ἀνεξικακῶ).
ἐξοδίζω	— κηδεύω, (ἐξόδιον, ξόδι = κηδεία).
ἐξώθης	— ἡξιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.
ἐπιγονάτιον, τὸ	— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμη- μένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας μὲ χρυσοσκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώ- νης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.
ἐπίκλην, τὸ	— τὸ ἐπωνύμιον.
ἐπισείων, - ονος, ὁ	— ἐπιμήκης στενὴ ταινία (ἢ τριγων. μικρὰ σημαία) φε- ρομένη ἐπὶ τοῦ ἱστοῦ τῶν πλοίων ὡς διακριτικόν.
ἐπισκέπτομαι	— ἐπιβλέπω.
ἐπισκοπή, ἡ	— ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπουργήμα.
ἐπισυνάγομαι	— συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
ἐποικαν	— ἔκαμαν (ἐποίησαν).
Ἐρατώ, ἡ	— μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυ- ρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
ἐρρίκνον	— παρατατικὸς τοῦ ρικνώ (βλέπε λέξιν).
ἔσ σε	— δὲν σέ.
ἐτάζω	— ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
ἔτει	— ἐξακισχίλιοσφῶ ἑνεακοσιοσφῶ· τριακοσφῶ, ἐννοεῖται ἀπὸ χτίσεως κόσμου.
Εὐκλείδης	— ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330-270 π.Χ.).
Εὐστάθιος	— ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
εὐταξίης, ὁ	— ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν ἄξιωμα).
Εὐτέρπη, ἡ	— μοῦσα, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
εὐ-tonos	— εὐρωστος, νευρώδης.
εὐφημῶ	— ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.

- Ἐφιάλτης, ὁ — ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις· (τὸ ὄνομά του κατήντησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
- ἐχόμενος — ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
- ἕως, ἡ — (γεν. τῆς ἕω), αὐγή, πρωτῆα.
- Ἑωσφόρος, ὁ — ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν : ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλῶσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Ζ

- ζακόνι, τὸ — ἡ συνθήχεια, τὸ ἔθιμον, (λέξις σλαυική).
- Ζάλογγον, τὸ — τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ οὐοίου ἔπесαν αἱ ἡρωϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
- Ζεῖας Μίκης — ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
- Ζενίθ, τὸ — (ιταλ. zehit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοτήν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ· μεταφορικῶς : ὕψιστος βαθμὸς, ἀκμή· (τὸ ἀντίθετον : ναδίρ).
- Ζῆθος, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
- Ζητούνι, τὸ — ἡ Λαμία.
- ζημιὸ ἢ ζιμιὸ — ἀμέσως.
- ζορῆζω — ἀσκῶ βίαν.

Η

- ἡγή, ἡ — ἡ γῆ.
- Ἡρακλείδης, ὁ — ἱστορικὸς τοῦ Γ' π.Χ. αἰῶνος.
- Ἡρόστρατος, ὁ — ὁ ἐξ Ἑφέσου ἐμπρηστής τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἑφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
- ἡρτε — ἦλθε.

Θ

- θαλασσομάχος, ὁ — μικρὸν κάθετον πρὸς τὴν θάλασσαν ξύλον, ὑπὸ τὸν πρῶταιον ἰστὸν πλοίου, (κοιν. κιδρ - μπαστούνι).
- θανατοκοιντεῦω — πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
- θαρσέου (πολέμου) — τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσύνε-θαρσύνε).
- θέλω φροντίζω — ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
- Θεολόγος, ὁ — ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328-389), πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία ἐδόθη ἐκ τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ ναῖδιον τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως.

- Θεοσκόπολις (-ιδος) Κυ— Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ Κρής (El Greco= ὁ "Ἑλ-
ριακός λην), περίφημος ζωγράφος (1545 - 1614), ἐργασθεὶς κυρίως ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε.
- θεραπεύσειν — βλ. φανήν.
- θνησιμαῖον, τὸ — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
- θρασίμι, τὸ — τὸ θνησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
- θρήνος, ὁ — « θρήνος » ἢ « ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως » εἶναι θρηνώδες ἄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Πόλεως ἐκ στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδευτοῦ ποιητοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσεν τὸ 1875.
- θριγκός, ὁ — ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γεῖσον.
- θροῶ — πτοῶ, ἐκφοβίζω.
- θύμβρις, ἡ — πικρὸν χόρτον.
- Θωμᾶς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
- θῶρι, τὸ — ἡ θέα.

I

- *Ιακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν : ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (= Διονύσου).
- ἰγονικόν, τὸ — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
- *Ἰδη, ἡ — τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψήλορείτης).
- *Ἰερεμίας, ὁ — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποῦ ἐπροφήτευσεν πολλὰ· δεινὰ καὶ ἐθρήνησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ.—οἱ θρήνοι του λέγονται ἱερεμιάδες— (650 - 586 π.Χ.).
- ἰθύνω — διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.
- *Ἰμμερμαν Κάρολος — Γερμανὸς ποιητῆς, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796-1840).
- ἰνδικτιῶν - ὄνος, ἡ — καὶ ἰνδικτος (λέξις λατινική)= χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς ἰνδικτιῶνος πρῶτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἄρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρῶτην Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ἰός, ὁ — τὸ δηλητήριον τῶν ὄψεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου.
- *Ἰπποκράτης, ὁ — ὁ ἱδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- *Ἰρις, ἡ — τὸ οὐράνιον τόξον.
- ἰσκίος (καὶ χαμὸς) — ἐπιδημικαὶ ἀσθένειαι ζῶων.
- ἰχώρ - ὠρος, ὁ — αἰθέριος χυμὸς ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν Θεῶν.

Κ

- κάβος, ὁ — τὸ ἀκρωτήριο, (λέξεις γενουατικῆ).
 καδῆς, ὁ — Τοῦρκος ἱεροδίκης, (λέξεις τουρκικῆ).
 κάθα — κάθε, ἕκαστον.
 Καθολικόν, τὸ — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
 καϊμακάμης, ὁ — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
 καλὰ καὶ — εἶθε, μακάρι.
 Καλαβρός — Καλαβρός, Μέλισσα, Σπαθαριές, Κάπρος : διάφοροι τοποθεσίαι τῆς Λευκάδος.
 κάλως ὁ — τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ καραβόσχοινον (κοιν. γούμενα).
 καμαρῶ ἢ καμαρώνω — κατασκευάζω τι μετὰ θόλου, καμάρας.
 κάμνω ἐτσά — παρατηρῶ μακράν· κυριολεκτ.: κάμνω ἔτσι δά' ἐννοεῖ ὅτι θέτει τὴν παλάμην του ἄνωθι τῶν ὀφρύων, (ἵνα οὐ παρατηρήσῃ μακράν εὐκολώτερον).
 Καμπανέσης — ὁ ἐκ Καμπανίας.
 κᾶν — τοῦλάχιστον.
 κᾶν ποίαν — κάποιαν, τινά.
 κανακάρης, ὁ — ὁ χαϊδεμένος.
 κανίσκι — μικρὸν κάνιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
 κᾶουρας, ὁ — ὁ κάβουρας.
 καπλάνι, τὸ — (λέξ. τουρκ.), ἡ τίγρις· μεταφ.=άνδρεῖος, ἀτρόμητος.
 καρδόρα, ἡ — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιαούρτην.
 Καρλάιλ Θωμᾶς — διάσημος Σκωτὸς ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795-1881).
 κασαμπᾶς, ὁ — πόλις, ἔστυ, (λέξ. ἀραβικῆ).
 καστέλλιν, τὸ — μικρὸν φρούριον.
 Κάστρον, τὸ — τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.
 καταβόθρα, ἡ — βόθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὀχετός, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
 κατακλῶ — διὰ γλυκῶν λόγων καταπραΰνω τὴν ψυχὴν, θεραπεύω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατάλαλος — φιλοκατήγορος.
 καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
 καταρράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, κορυφογραμμαί.
 κάτοικας, ὁ — ὀρνιθῶν.
 κατιτερένιος, ὁ — ἡ κατιτερένιος, ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασσιτέρου.
 κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
 κεντίτης, ὁ — ὁ σπόνδυλος.
 κερδανθεῖς — (μετ. παθ. ἀορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χεῖρας ἄλλου, ἡττῶμαι, κατακτῶμαι ὑπὸ τινος.
 κεχηρῶς — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσχω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα, ὁ χάσκων.

- κηδεστία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
 κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἐτησία ποσότης κηροῦ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας· —διανομὴ κηρίων ὑπὸ τῶν οἰκείων νεκροῦ εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.
- Κιμαβούης (Cimabue)** — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
- κλαπατάρια, τὰ — αἱ πτέρυγες.
 Κόκκινη Ἐκκλησιά — ἀρχαία μονὴ τῆς Λευκάδος.
 κολλάιν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκικὴ).
 κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
 κολλήγας, ὁ — συντεαῖρος εἰς ποιμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ, (ὁ ἰδιοκτήτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
- κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν εἰρωνικὴν.
- κομπάνομαι — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
 κοντάτον, τὸ — ἡ κομιτεία.
 κόντος, ὁ — ὁ κόμης.
 κόντρας, ὁ — ὁ ἐναντίος ἄνεμος.
 Κόντρος, ὁ — τοποθεσία ἐν Λευκάδι.
 κοξοῦλλα, ἡ — ἡ μέση· βλ. καὶ εἰς λέξ. τάνα.
 κόπτομαι, — θρηνῶ μὲ κοπετούς.
 κορζέτο, τὸ — αὐλαξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων.
 Κόρφος — ὁ Ἀμβρακικὸς κόλπος.
 Κοσμιδῖος αἰγιαλὸς — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων/λεως.
 κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
 κουάριν, τὸ — τὸ κουβάρι.
 κουγκεσιζω — ἡ κουγκεσιῶ, κατακτῶ.
 κουπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοιχωμάτων τοῦ πλοίου, ὅπου τίθενται αἱ κῶπαι· (ἀρχ. ἐπισκαλμὶς ἢ περιτόναιον).
- κουρβούλη, ἡ καὶ κούρ- — ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλῆμα, (ἐκ τοῦ βουλο(ν), τὸ — λατ. curvus = κυρτός).
 κουρταλῶ — κτυπῶ ἐπιμόνως, κρούω.
 κουφά, τὰ — οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).
 κόφα, ἡ — τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.
 κραίνω — ὁμιλῶ, λέγω.
 κράκουρα, τὰ — οἱ ἀπότομοι βράχοι.
 Κρητικὴ σχολή — οἱ Κρήτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτροπίαν ἀνάμεικτον ἀπὸ βυζαντινᾶς καὶ ἰταλικᾶς ἐπιδράσεις.
 κριαρωθῆκαν — συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριάρια.
 κριτής, ὁ — ὁ δικαστής.

- κρόκη, ἡ — τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.
 Κροῦμ(μ)ος, ὁ — ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότη-
 τά του (805-815 μ.Χ.).
 κροφοοῦνται — ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.
 Κυβέλη, ἡ — Φρυγικὴ Θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλ-
 λάδι μετὰ τὴν λατρείαν τῆς Πέρας καὶ ἐν Ρώμῃ μετὰ τὴν τῆς
 Ἰδαίας μητρός.
 Κυβερνήτης, ὁ — ἐδῶ : ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος (ἡ, κατὰ τινες, ὁ Γε-
 ὠργιος Χριστάκης Ζωγράφος).
 κυβέρτι, τὸ — ἡ κυψέλη.

Λ

- λαγγεύω — (ἀρχ. λαγγάζω=ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω —μαγεύ-
 μαι, λιγώνομαι —σκιρτῶ, πηδῶ.
 λάζος, ὁ — εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαιρίου).
 λάγηνος, ἡ — πῆλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὕγρων, κανάτι.
 Λάτας Διονύσιος — ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζα-
 κύνθου (1835-1894).
 λαοὺς — λαγούς.
 Λαυρεντιάδης — ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας
 ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν
 τεχνῶν.
 Λ(ε)υψία, ἡ — πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.
 Λιάπης, ὁ — Ἀλβανὸς μουσουλμάνος.
 λιβάιν, τὸ — λιβάδι.
 λιμῶνας — λιμάνι.
 λῖος — ὀλίγος.
 λιχνίζω — (ἀρχ. λιμῶ καὶ λιχμίζω), ἀναντινίσσω εἰς τὸν ἀέρα
 τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ
 ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ: ραντίζω.
 λίπ - λιβός, ὁ — ὁ νότιος ἄνεμος.
 λογάριν, τὸ — ὁ θησαυρός.
 λοίσθιος — ἔσχατος, ὕστατος· φράσις : «πνέει τὰ λοίσθια» —ψυχορ-
 ραγεῖ.
 Λόντος Ἀνδρέας — εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν
 τῆς Ἐπαναστάσεως (1789-1846).
 λουκτονικῶ — σπαράζομαι, θρηγῶ.
 λύπη, ἡ — «λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος»,
 Μεγάλου Βασιλείου, «Περὶ φθόνου».
 Λύρα τῆς Τέως(s) — ἐννοεῖ κατὰ συνεκδοχὴν τὴν Λυρικὴν ποίησιν, διότι ἡ
 Τέως εἶναι ἡ πατρίς τοῦ μεγάλου λυρικοῦ ποιητοῦ Ἀ-
 νακρέοντος.
 λῦσιος — ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτῶνων.

M

- μαγαρίζω — μαιίνω.
 μάγιστρος, ὁ — ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
 μαῖηδ' ἢ μᾶηδε — ἀλλ' οὔτε, (οὔτε, μήτε).
 μαίτηρος, ὁ — ὁ βορειοδυτικός ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
 μαλιά, ἡ — τὸ μάλωμα, ἡ φιλονεικία, ὁ ἀγών.
 μανὸς — ἀδρανής, ὀκνηρός.
 μαντάρι, τὸ — ἡ ὑπέρα (=σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραΐαν.
 μαραγκιάζω — ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
 Μαρμαρά θάλασσα — ἡ Προποντίς.
 ματσουκιά, ἡ — τὸ κτύπημα (διὰ ροπάλου ἢ ράβδου).
 Μαυρογένης — Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε
 πολλὰ μέλη της διερμηνεῖς, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλα-
 χίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
 Μαχμαύτης — ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου
 ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις (1785-1839).
 μεθυγραφία — τὸ λεγόμενον χιοῦμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικὴν,
 μεθυγραφικὸς — χιοιμοριστικός.
 μεῖραξ, ὁ — ἀνήλικος, νεανίας.
 μελετινή, ἡ — εἶδος φυτοῦ.
 μελιχρὸς — γλυκὺς ὡς μέλι.
 μέλλησις, ἡ — ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
 μελτέμι, τὸ — Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
 Μένγκε Κ. — σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
 μεντζίλι, τὸ — ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκική).
 μεταθεμός, ὁ — ἡ ἀναβολή.
 μετερίζι, τὸ — τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην, (λ. τουρκ.).
 μέτρον, τό : ὁ ὑπὲρ μέτρον — ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέρροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν = ὁ ἄλ-
 λοτε ὑπέρροχος.
 μέφ — τίποτες μέφ φοοῦνται = τίποτε δὲν ἔχουν νὰ μέ φοβοῦνται.
 μήγαρ — μήπως τάχα.
 μήνα — μήπως.
 μήνη, ἡ — ἡ σελήνη.
 μιμίτσι, τὸ — ἡ βιολέττα, τὸ ἶον.
 μιναρές, ὁ — στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους
 μετ' ἐξώστου, ὁπόθεν ὁ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λει-
 τουργός) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν' (λ. τουρκ.).
 μισεμός, ὁ — ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα· ρ. μισεύω.
 μολὰς, ὁ — τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.
 'μόλογο, τὸ — ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν 'μόλογο — τὸ ἔχουν ὡς
 παράδοξιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς
 γενεάν.

- μουντίρης, ό** — ό διοικητικός υπάλληλος τής Τουρκίας, είδος δημάρχου μὴ αἰρετοῦ.
- Μουρούζης** — όνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς όποίας πολλά μέλη ἀνῆλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
- Μουχαμέτης, ό** — ό Μωάμεθ· «Ροσοῦλ, Ρασοῦλ Μουχαμέτη» ἐπὶ κλησὶς βοθηθείας ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
- Μπαρμπαριά, ἡ** — ἡ Β. Ἀφρική· (βλ. καὶ Βαρβαρέζοι).
- μπάτης, ό** — ό ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
- μπεζερίζω** — (λ. τουρκ.), κοπιᾶζω, ἀποκάμνω, αἰσθάνομαι κόρον.
- μπουγαρίνι, τό** — κοινὴ όνομασία τοῦ φυτοῦ ἱσμος.
- Μπουργούνια, ἡ** — ἡ Βουργουνδία· ἄλλοτε δουκάτον, σήμερον δὲ περιοχή τῆς Γαλλίας.
- μυλόρδος, ό** — ό λόρδος, (ἐννοεῖται ό λόρδος Θωμᾶς Ἑλγιν), ό συλήσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1800-1811 πολυαριθμούς καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιότητας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (Ἑλγίνεια μάρμαρα), ἀποκειμένους νῦν ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ.
- μῶμος, ό** — 1) ὡς προσηγορικόν - ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἄνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον όνομα - ό Θεὸς τῆς χλεῦς· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ό χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδίρ, τό** — (λέξις ἀραβική), τὸ ἀντικρύφον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ.- τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακμῆς.
- νά 'τον** — νά ᾔτο (ν).
- νέος** — «νέος κατέκειτο καλός» — δηλ. ό Διόνυσος, ό όποῖος εἶχε λάβει μορφὴν ὡραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
- Νίκαια, ἡ** — πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204-1267).
- Νιμπελουγκεν** — ἀρχαῖον Γερμανικὸν ἔπος, τοῦ IB' περιπου μ.Χ. αἰῶνος.
- νιτζεράδα, ἡ** — ό ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
- νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ** — (ἀντονομασία διὰ περιφράσεως), ό Μωϋσῆς.
- Ντελακρουά Εὐγένιος** — διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1798 - 1863). Ἔργα τοῦ μὲ ἑλλην. θέματα: ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, αἱ σφαγαὶ τῆς Χίου, ἡ Ἑλλάς πενθοῦσα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεσολογγίου κ.λ.π.
- ντηροῦμαι (ἀντηροῦμαι)** — φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
- νύλακας, ό** — είδος φυτοῦ.

Ξ

- ξάζω — άξιζω, έχω άξιζιν.
 ξηοῦμαι — έξηγοῦμαι, άφηγοῦμαι.
 ξόμπλι, τὸ — τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
 Ξυλόπορτα, ἡ — πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρά τὰς Βλαχέρνας.
 ξωμένω — μένω έξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
 ξώφαρσα — έπιπολαίως, ξώπετσα, (ἐπὶ τραύματος).

Ο

- ὀβορός, ὁ — ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
 ὀμάντα ἢ γιάντα — διατί.
 ὀθόνιον, τὸ — μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα, (τὸ σάβανο).
 οἶονει — ὠσάν.
 Ὁκτώηχος ἡ Παρακλητική, ἡ — λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κανόνες καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτῶ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
 ὀλκάς — ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
 ὁ λόγον του — (λέγεται καὶ ἐλόγον του ἢ τοῦ λόγον του), ἐκεῖνος.
 ὁμολογία — ὁμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν.
 ὄνοι νομάδες — ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
 ὀποιον τὸν ὀποιον ἔχε — τὸν ζῆλον τὸν ὀποιον ἔχετε. — Καὶ κατωτέρω: περὶ δὲ τῆς ὀποιᾶς ζητεῖτε εἰκόνας — περὶ δὲ τῆς εἰκόνας, τὴν ὀποιαν ζητεῖτε (παλαιότερα χρῆσις τῆς ἀναφορ. ἀντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς δ. ἀναφέρεται, συνήθης παρὰ Κοραῆ).
 ὀρδινιάζω — διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
 ὀρμάνια, τὰ — (λέξις τουρκικῆ), δάση πυκνά, λόγγος, ρουμάνια.
 ὄρνις, ὁ — πτηνόν, ὄρνειον.
 Ὁσμανλῆς, ὁ — ὁ Ὁθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁσμάν, ἱδρυτοῦ τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰών).
 Ὁσσιανός, — Σκῶτος ποιητῆς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
 Οὐεστμίνστερ, τὸ — τὸ περίφημον ἀββατεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιάζονται οἱ διάσχοι Ἀγγλοι.
 οὐλεμᾶς, ὁ — (λέξις ἀραβικῆ), μουσουλμάνος Θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.
 Οὐρκουαρτ, ὁ — Ἀγγλος περιηγητής.
 οὐτοπιστικός — μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, εἰς τὴν οὐτοπίαν ἀνήκων.
 Ὁφφμαν Χάνς — διάσχομος Γερμανός ποιητῆς καὶ συγγραφεύς, (1848 - 1909).

- ὄφ(φ)ικιάλος, ὁ — ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος, (ἐκ τοῦ λατ. officialis).
 ὄφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα. (ἐκ τοῦ λατ. officium).
 ὄφης, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

Π

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕψαλος.
 παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
 παιδωμή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
 παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
 Παλεστρίνι, ὁ — σπουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς (1525-1594).
 παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
 παμφαῖς — ὁλοφώτεινος.
 παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων.
 παραμανίζω — θυμῶνω.
 παραζιγανεύγω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
 παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἐαυτοῦ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
 Παραπαμισάδαι, οἱ — λαὸς ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπερωρίας τοῦ Παραπαμισοῦ ὄρους, μεταξύ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
 πάσκαγε — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασιζῶ), προσπαθῶ.
 Πατάβιον, τὸ — Πάντοβα, Παδουή, πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἑλληνικὸν πνευματικὸν κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
 παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ιστίων τοῦ πλοίου.
 πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
 πατραλοῖας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρός του.
 πειράσας — (μετοχή ἀορ. τοῦ πειράω-ῶ, ἐπιχειρῶ), ἀν καὶ ἐδοκίμασε.
 πελ(λ)εγρῖνος, ὁ — ξένος, ὁδοιπόρος, προσκυνητής· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
 περευλοημένον — ὑπερευλογημένον.
 περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
 • Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα τοῦ Λυκείου, ὅθεν καὶ ἡ σχολή του Περιπατητικῆ.
 περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.
 πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνεταί ευκολωτέρα ἡ κατάδυσις.
 Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν του κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρὸ αὐτῆς.
 πετρίτης, ὁ — εἶδος ἱέρακος.
 Πηγῇ, ἡ — τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὁ ναὸς Ζωοδόχος Πηγῇ, (νῦν Μπαλουκλί-).

Πιερίδες, αἱ
 πιοῦμα, ἡ
 πλατόνι, τὸ
 πλέα
 πλευντικά, τὰ
 πλουμί, τὸ
 πνέξη (νά)
 ποντομέδων, ὁ
 Πόνυ "Εδγαρ
 ποταπή
 πότνια
 ποτόκι, τὸ

πουγγί, τὸ
 πουζνάζω
 πουμπάρτα, ἡ

πραγματεύομαι
 πρατάρης, ὁ
 πρεπά, τὰ
 πρεπιά, ἡ
 πρίκα, ἡ
 πρίχου
 πρόθεσις, ἡ

προκαθίσας

προκαταβάλλομαι
 προμαχώνιον, τὸ
 προνομή, ἡ
 πρόσλημμα, τὸ
 πρότονος, ὁ, (ἡ)

προτοσκοῦντάλα, τὰ
 πρωταεῖω
 πρωτοβεστιάριος, ὁ

πύργος, ὁ
 Πύρρα, ἡ
 πυρρίχος, ὁ,
 πυρρίχη, ἡ

- αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ· ('Ησίοδος).
- στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλλου.
- τὸ ἐλάφι.
- πλέον.
- τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
- τὸ στολίδι.
- νὰ πνεύσῃ.
- ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
- διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητῆς (1809-1849)
- ὅποια τις, τί λογῆς.
- τιμία, σεβαστή.
- τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποίου χύνονται καὶ ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
- τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
- ἀποζυγιάζω, κλίνω.
- ἡ μπομπάρδα, ὄλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας—τὸ πολεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
- ἐμπορεύομαι.
- ὁ βόσκων πρόβατα.
- τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
- τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
- ἡ πίκρα.
- προτοῦ.
- τὸ μέρος ἐνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.
- (μετοχ. ἄορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπεδεῶ ἐμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
- προεξαποστέλλω.
- μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
- ὁ επισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
- τὸ προσληφθέν.
- ἰσχυρὸν ἐξάρτιον τεταμένον ἐξ ἐκάστου ἰστοῦ λοξῶς πρὸς τὴν πρῶραν, (κοινῶς στάντζος).
- τὰ ἐπιτραπέζια σκευῇ, μαχαροπήρουνα.
- ἐδῶ: προνοῶ, προπαρασκευάζω.
- αὐλικὸς ἀξιοματουῆχος τῶν Βυζαντινῶν, ἔχων τὴν ἐπιστάσιαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.
- ὁ πύργος.
- ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.
- ἐνόπλιος χορὸς τῶν ἀρχαίων, ὀρχούμενος ὑπὸ μαχητῶν μαχομένων κατὰ φανταστικῶν ἀντιπάλων.

P

- ραϊδιά, τὰ — απότομοι βράχοι, φαράγγια· (βλ. καὶ λ. ἀπορρώξ)
 ῥδινιασμένο — βλέπε ὀρδινιάζω.
 ρεαλιστικός — ὁ ἔχων τὸν χαρακτήρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
 Ρέμπραντ — διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιώσεως.
 Ρενὰν Ῥενέστος — διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηναῖν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως 1823-1892).
 ρῆσος, ὁ — τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
 ρίβκω — ρίχνω.
 ριζιμιὸ — (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος βράχος.
 ρίζου — ὀρίζουν.
 ρικνῶ - ὦ — ζαρῶνω, κυρτώνω.
 ρόγα, ἡ — ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου).
 ρογενῶ — στρατολογῶ μισθοφόρους.
 ροδαμισμένοι — γεμᾶτος ἀπὸ χλοερὺς ἀνθισμένους θάμνους.
 Ροῦβεν Πέτρος-Παῦλος — μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577-1640).
 Ροϋζὲ ντὲ Αἰλ — Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760-1836).
 ρουπάκι, τὸ — εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.
 ρουχνίζω, ρουχουνίζω — μουγκρίζω, ρουθουνίζω - ἐκφυσῶ διὰ τῶν ρωθῶνων ἡχηρῶς· (βλ. καὶ λ. φρύαγμα).
 ρουχούνια, τὰ — τὰ ρουθούνια.
 ρῦπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
 ρυτήρ (-ῆρος), ὁ — τὰ ἡνία, τὰ γκέμια· τρέχω ἀπὸ ρυτήρος=τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.
 Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἑλληγες (κοινῶς Ρωμηοί.)
 ρωπογραφία, ἡ — τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ. (ρῶπος=πράγμα εὐτελές).
 ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμαι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμωθέντες.
 ρῶσις — ἡ ἰσχὺς, ἡ δύναμις.

Σ

- σακέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικός.

- σάκκος, ὁ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαιλονίου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
 Σάλτενη, ἡ — τὸ ἀκρωτήριο Ἀκτιον.
 Σαοὺλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.
 Σειρῆνες, αἱ — τέρατα τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν μὲ κεφαλὴν γυναικός. Αὗται κατῴκουν παρὰ τὰς Ἱταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας, καὶ διὰ τῆς μελωδικῆς των φωνῆς ἐμάγευνον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
 Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
 σευνιάρω — σκοπεύω.
 σεπέτι, τὸ — τὸ κασσελάκι.
 σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
 σιγγέλλιον ἢ σιγγίλλιον, τὸ — πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα μὲ κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
 σιγουρότης, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
 σιέχης, (σείχης), ὁ — (λ. τουρκικὴ) ἀρχηγὸς πατριᾶς, ἡγούμενος Μουσουλμανικοῦ ἡσυχαστηρίου (= τεκέ βλ. λέξιν).
 σίμιαλ(λ)ένα — σιμιγδαλένια.
 Σινάται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
 σκάλες — στρέμματα.
 Σκαναβῆς — ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
 σκαντζάρι ἢ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια (= ἡ φρουρά).
 σκιπέττο — ὅπλον μεσαιωνικόν.
 Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι : ὄνομα τῶν Σλαβῶν παρὰ Βυζαντινοῖς.
 Σκόδρα, ἡ — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὄχθην ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς (τὸ Σκούταρι).
 Σκοδριάνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
 σκολιός — κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσαφής.
 Σκοπός, ὁ — λόφος κατὰ τὰ Α. τῆς Ζακύνθου, εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ἔπαυλις, ὅπου συνείθιζε νὰ παραμένῃ ὁ Σολωμός.
 σκούνα, ἡ — διστηλὸν ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
 σκουντάρι, τὸ — (λέξις λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
 σκουτί, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκῦτος), μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα εἰς τὸν πληθυντικόν : τὰ ἐνδύματα.
 σκύλλος λαὸν κ' αἱ τρέχει — ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
 Σλαβονικὸν Χρονικόν — χρονικὸν σλαυικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινου-

- σμῆνος καπνοῦ — πόλεως· τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
 σμῆλαξ, ὁ — πυκνή μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρηκτικός καπνός.
 σοβῶ τὸ ποίμνιον — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
 σουρτουήκης, ὁ — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
Σούτσος — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως, (λέξ. τουρκική).
 σπιτάλι, τὸ — ἐπιφανῆς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἡπείρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαῆλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανειλημμένως ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
 σπουνδάζω — νοσοκομεῖον, (λ. ἱταλ.).
 Σταμάτα, ἡ — καταβάλλω προσπάθειαν.
 στεαρίνη, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικὸν (23 χιλ. ἐξ Ἀθηνῶν).
 στέμφυλα, τὰ — (καὶ στεατίνη), οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζονται κηρία, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκι.
 στεφάνι, τὸ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλίψιν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκους (κοινῶς: στίπουρα).
 στιχάριον, τὸ — βραχύδης ἀπότομος κορυφογραμμή, ἀκρώρεια· βραχώδης θύγκος, (βλ. λέξιν).
 στογός — ὁ ποδῆρης καὶ χειριδωτὸς χιτῶν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
 στοιβάνι, ἡ — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
 στοιβανιά, ἡ — ἡ στοιβα, ὁ σωρός.
 στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
 Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῖ· βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
 συγχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραῆ).
 Συναδινός — ἱερεὺς ἐκ Σερρῶν, γνωστός ὡς παπᾶ-Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ «Χρονικὸν τῶν Σερρῶν», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ «Θρήνον» διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων. πόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὐρισκομένου εἰς τὸ «Ἅγιον Ὄρος».
- Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενής).
 σφαίρεις — σφάλλεσαι, ἀπατᾶσαι.
 Σχολαστική Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολὰς.
 σωτάρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφάς ἢ ἄλλα ἐφόδια (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρχῶ).

Τ

- τάβλα, ἡ
ταγή, ἡ
- τάνα (τοῦ τανύω)
τανύω
ταξίδι (ν) τὸ
τ' ἀπ' ἀρχῆς μου
- τάρακα
- ταχταρίζω
τεκές, ὁ
τελμπεντέρης
τέμενος, τὸ
τέρας, τὸ
Τερψιχόρη, ἡ
- τές
Τεῦτονες, οἱ
τζάγαρα, ἡ
τσαγράφτορας, ὁ
- τζουράλι (τὸ)
Τιμολέων
- τινάς
τόδ
Τολέδο, Τόλητον, τὸ
'τον
- τοπάζι, τὸ
τ(τ)ομπουζιά, ἡ
τριβόλος, ὁ
τριποντισέτο, τὸ
τρώπις (-ιδος καὶ -εως)
τρυνή, ἡ
Τσαμπάνια, ἡ
τσάπ(π)ια, ἡ
τσαπαράζια, τὰ
- (λατ. tabula), τὸ τραπέζι.
— ἡ τροφή· κατ' ἀρχάς ἡ τεταγμένη μερίς τροφίμων διὰ τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιωτοῦ ἢ τοῦ ἵππου.
— ἀπλώσε(εἰς τὴν κοζοῦλλα σου=εἰς τὴν μέσην σου).
— ἀπλώνω, τεντώνω.
— ἐδῶ· ἡ ἐκστρατεία.
— τοῦ ἵππου μου, (πρβλ. ἱππάριον)· βλ. καὶ λέξιν φτερ- νιστηρκάν.
— (ἐκ τοῦ προβηγκ. targa), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμήκους, ὥστε νὰ καλύπτῃ ὁλόκληρον τὸ σῶμα.
— τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
— ἡ συχαστήριον, ἀσκητήριον Μουσουλμάνων δερβισῶν.
— ἡ ντερμπεντέρης, ἀλήτης· (λ. τουρκ. derbeder).
— τὸ ἱερὸν ἱδρυμα, ὁ ναός.
— τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
— μουσα, προστάτις τῶν χορικῶν ἀσμάτων καὶ τῆς ὀρχη- στικῆς.
— (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. ἄρθρου), τίς, τὰς.
— οἱ Γερμανοί.
— βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράφτορας.
— ὁ ἔχων τζάγαραν = μεσαιωνικὸν ὅπλον ἀποτελούμενον ἐκ τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ὅπου ἐτίθετο τὸ βέλος.
— μυστικὴ καταγγελία, κατάδοσις· (λέξ. τουρκικὴ).
— ἐπιφανὴς Κορίνθιος, ὅστις ἀκαταπαύστως πολεμῶν καὶ δραστηρίως ἐνεργῶν ἐπὶ 8 ἔτη (345 - 337 π.Χ.) ἀπη- λευθέρωσε τὴν Σικελίαν ἀπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀπὸ τοὺς Καρχηδονίους.
— τίς, κάποιος.
— τὸν (Κύπρος).
— πόλις τῆς Ἰσπανίας, ὅπου εἰργάσθη ὁ Θεοτοκόπουλος.
— ἡ το (ν).
— εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
— ὁ ἥχος τοῦ κυπτήματος τοῦ ροπαλίου.
— ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
— πετροβόλος μηχανή.
— τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
— ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασις.
— ἡ Καμπάνια.
— εἶδος πλατείας σκαπάνης.
— ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στή- θους εἰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλ- λάδος.

- τύμπανον, τὸ — ἐδῶ: τὸ ξύλινον τοίχωμα.
 τυφλὸς ποιητῆς — ἐννοεῖται ὁ "Ομηρος.
 τῶσε — τοὺς.

Υ

- ύαλογός, ὁ — ὁ ύαλουργός, ὁ ύαλοπώλης.
 *Υδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἑπτακέφαλος ὄφις, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρ-
 νην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀ-
 μέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλῃ.
 ὑέτός, ὁ — ἡ βροχὴ (ὕει—βρέχει).
 ὑπερβολῇ — καθ' ὑπερβολήν.
 ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ γεγονότος τινός.
 ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
 ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
 ὑπομῶνω — ὀρκίζομαι.
 ὕφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου— τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα
 τῆς τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλακ, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
 φανῆν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φα-
 νῆν· δυνητικὴ ἔγκλισις (συνθήκης παρὰ Κοραῆ).
 Φειδίας — ὁ περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν
 κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνέ-
 γερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
 φαῖλόνιον (ἢ φελόνι) — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων)
 ἄνθι χειρίδων καὶ ἐν εἶδει μαנדύου.
 Φθινοπωρινὰ φύλλα — τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκά.
 Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν
 Ἰουδαίων.
 φιομάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
 φλάμουλον, τὸ — ἡ σημαία (ἐκ τοῦ λατ. flammulum).
 • φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
 φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν
 χωρικῶν (κάπα).
 φολιδοειδὲς — ἐν εἶδει φολιδῶν, λεπίων.
 φοίνικες, οἱ — ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ
 ὅποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ
 ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἐκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας του
 ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
 φοοῦνται — φοβοῦνται.
 φοράδες, οἱ — οἱ φοράδες (φορβάδες).
 φουρντουλοῦσε — φουρντουλάω ἢ φλουτουράω=πτερυγίζω.
 φουσ(σ)ατεύω — ἐκστρατεύω.

- φουο(σ)ᾶτον, τὸ — (λ . λατιν.), ὁ στρατός· μεταφ. φουο(σ)ᾶτα = ὁμάδες, ὁμοιοί, πληθος.
- φράξος, ὃ — τὸ δένδρον μελία, φλαμουριά.
- φρύαγμα, τὸ — τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία (ἀρχ. ρ. φρυάττομαι, κοινῶς φρουμάζω).
- φρύγιον — ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.
- φτακοῖλι, τὸ — εἶδος ἀμπέλου.
- φτελιά, ἡ — τὸ δένδρον πτελέα.
- φτέρη, ἡ — τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελεὲς καὶ κοσμητικόν.
- φτερνιστηρεὶν τ' ἀπ' αὐτοῦ μου — ἐπτερνισα τὸν ἵππον μου· κατὰ λέξιν : (ἔδωσα) φτερνιστηριά στὸ ἄτι μου.
- φνός, ὁ — ὁ τρεπόμενος εἰς φυγήν, ὁ φεύγων, (ὁ τρέσας).
- φυλακή, ἡ — ἡ φρουρήσις (παρὰ Κοραῆ).
- φύραμα, τὸ — τὸ ζυμάρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἵδει ζύμης· μεταφ. ποιότης ἀνθρώπων (συνήθως κατωτέρα).

X

- χάλαρα, τὰ — βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
- χάμνω — ἀφήνω.
- χαράκι, τὸ — ὁ βράχος.
- χάραξ - ακος, ὃ — τὸ χαράκιωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ· στρατόπεδον.
- χαφίς, ὁ — μουσικὸν ὄργανον ἀστυνομίας, καταδότης· (λ. τουρκ.).
- χιχινίζω — χρεμετίζω.
- χουσμέτι, τὸ — ὑπηρεσία (λέξις τουρκική).
- χερήζω — ὑπολογίζω (Διγενής).
- χριστός — ὁ χρισμένος μετὰ τὸ ἅγιον μύρον.
- χρουσωμένα — χρυσωμένα.
- Χρυσία, ἡ, ἡ — ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῇ Πύλῃ τῶν τειχῶν τῆς Κων- πόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ. ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχοντο οἱ θριαμβεύοντες αὐτοκράτορες.
- Χρυσόπορις, ἡ — ἡ ἐνέδρα.

Ψ

- Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηνῶν, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων ἀπ' αὐτῶν.

Ω

- Ὡρολόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν Ὡρῶν (α', γ', στ', θ') ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου, Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.
- ὠρόμαι — οὐρλιάζω, θρηνώ.
- ῶσαι — ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο - δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφομήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικος καὶ θρησκευτικὸς κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἑλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατὰπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ.—'Εγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἀγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὕμνογράφος.

ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ.—'Εγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἔσπούδασε Νομικὰ εἰς τὴν Ἱταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἑπταμήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—'Εγεννήθη εἰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου « ὁ Παρνασσὸς » καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη « ὀλοφυρόμενος ».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μὲ τετραγαμένας τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρὰ ὠραιοτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς τὸ « Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου », τὸ « Μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον » καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ σημασίαν ἔχει ἡ « περὶ τοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ » πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.—'Εγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἔσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον* τῆς Ἱταλίας, ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαίτεράν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παραλλήλως ὁμως ἡσχολήθη μὲ τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἐκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἑλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τῷ 1835. Ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιὰ. Ἰδρυσε τὸν « Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων » διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσε πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἄρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ « Ἀπομνημονεύματα » τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ « Ἐνθυμήματα » τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑ-Υ-PON).— Διάσημος Ἀγγλος ποιητὴς καὶ ἐνθερμος φιλέλλην. Ἐγεννήθη εἰς Λονδῖνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησίς του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β.— Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόμους ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890-1947).— Παρὰ τοῦ πατρὸς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἑθνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ ἀείμνηστος μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλῃ διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προσεγγίῃ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωικὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαίδευσως. Ἐδημοσίευσεν : « Ἀρι-

στοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», «Πλάτωνος Πολιτεία», «Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων», «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας» καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν «Ἡλῖος» καὶ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν: «Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακόττες», μετέφρασε δὲ ἑμμέτρως τὰς τραγῳδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβὰς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ «Πηγὴ τῆς γνώσεως». Συνέγραψε προσέτι «Λόγους» καὶ «Ἄσματα» καὶ συνέταξε τὴν «Ὀκτώηχον» εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὕμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωϊοπούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ.— Βυζαντινὸς ἱστορικός, ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ τὰ ἀκριβῆ χρονικὰ ὅρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου διεσώθη ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341-1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐ χρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἐλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεῖα πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἐλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁποίων εὕρισκε τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκήρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἑρμηνεία τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγινωσκόμενων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Έγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1876 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1932. Έγραψεν ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μετὰ τὸν τίτλον « Ποιήματα ».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλὰκις εἶναι τολμηρόν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του « Θερμοπύλεις » καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀγγλίαν τὸ 1876. Έζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχέτισθη μετὰ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ « Λύρα » καὶ τὰ « Λυρικά », αἱ ὁποῖαι περιέχουν εἴκοσιν ὥδὰς ἐντελὺς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμόν, λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν. Έσχάτως ἔγινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν ὁστῶν του εἰς Ζάκυνθον.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1824 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Έγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ὑπῆρτησεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανεν τὸ 1922. Έδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διεξόδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ.— Έγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1833. Έσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαίους Έλληνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμόν καὶ παιδείαν τῶν ὁμοεικόνων του. Ἡ ἔθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ.— Ἐλάχισται εἶναι αἱ πληροφορίες περὶ τοῦ ποιητοῦ τοῦ « Ἐρωτοκρίτου ». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομα του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ « Ἐρωτοκρίτου » εἰς Ζάκυνθον, ὁπότεν ἐγίνε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τὸ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαίτεράν θέσιν κατέχει ὁ « Ἀρέθας ».

ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.— Ἕλλην παπικὸς κληρικός, καὶ ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν εἰς Χιμάραν ἀγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυΐας. Ἐγράψε πολλὰ Θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σῴζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον « εἰς τὴν μετὰστασιν τῆς Πανάγνου ». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἀρταν. Νεώτατος ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαίτεράν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζὰ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπέδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.— (1753 - 1844). Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιῆς τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελόκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἑφορος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλιππίδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μετὰ τὸν τίτλον « Γεωγραφία - Νεωτερικὴ » διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικός συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν

μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνoῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικοὺς μας.

ΜΑΒΙΑΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἡπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς συνέττων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανε τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε Νομικά, διετέλεσεν ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς Ἑπτανήσου.

Τὴν ποίησιν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλογουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΩΖΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν.

Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρωμαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Νέωτατος ἐπέδωκε εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας. Εἶναι πολυγραφώτατος, ὁ δὲ κάλαμός του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνάργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ.— Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἐσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα.

Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἑπιτυχὼν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαιτέρας πατρί-

δος του Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς κολλονας, τοὺς θρύλους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες του εἰδυλλιακὸν ἔπος « Μιρέϊγ » καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : « σύγχρονον ὁμηρικὸν ποιητὴν » καὶ « Ἑλληνὰ ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν ».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ.— Ἐΐσησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη « Ἀμαρτωλὸς » ἐκ τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο.

Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον του « Λειμών », περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑΪ-ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκιάθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς καθηγητὴς γυμνασίου. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα του ἐκδηλώνεται ἡ γνησίᾳ θρησκευτικότης του καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη του πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ.— Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ ἔργον του χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων.— Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιαν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγράφων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου του (1857). Ἔργα του : « Τέχνη Ρητορικῆς », « Ἱερὰ κατήχησις », « Ρητορικοὶ Λόγοι », « Περί τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς » κ.ά.

Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδέχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 19 αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ.— Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885) καὶ γενικῶς τοῦ 19 αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολυτενόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλληνας καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ «οἱ Ἀθλοὶ», μέγα μυθιστόρημα, ἀποκτῆσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Πολυγραφώτατος ποιητῆς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητῆς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἔθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἑκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί με τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τῷ 1851. Ἀπέθανε τὸ 1935. Ἀκρὸς ὁπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρῶτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἑκδοσὶν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἑκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἐσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἡμερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδιδασχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἡμερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαιὸν λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877, καὶ ἀπέθανε τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησὸν με δαπάνας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικά ἔργα τοῦ ἔγραψε τὴν ἐξάτομον « Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους », διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρώϊκων χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικά ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα.

Ἡ ποίησίς του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829 - 1870).— Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλῆα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον « Τραγοῦδια Ρωμαϊκά, Popularia Carmina Graeciae recentioris » ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: « Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας », « Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν », καὶ « Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φεραίου ».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ.— Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912), καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ.— Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ « Εἰδύλλια » τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὁφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ.— Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε τὸ 1912. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας, ὑπῆρξε δὲ πολυγرافώτατος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ.— Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σωφώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1932. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν « Σκιές », μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα « Οἱ μουσικαὶ φωνές. »

Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἑκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913-959) Διέπρεψε περισσότερο ὥς συγγραφεὺς παρά ὥς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: « Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως », « Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν », « Βασιλικά », « Συλλογὴ νόμων » καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ.— Έγεννήθη εις τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς Ἰδιαίτερας τοῦ πατρίδος, καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε τὸ 1936. Ἐγραψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ ἰδιαίτερον γνῶρισμα τῶν ἔργων τοῦ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτὴς. Ἀπέθανε τὸ 1892. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ.— Έγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἐγραψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ PENE.— Ἐνδοξὸς Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768-1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. Ἐγραψε : « Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα », « Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ » κ.ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, ἰσάξιός τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῇ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ.— Έγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρίσιον, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐσπούδασε Νομικά. Ἐγραψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἡθογραφίας, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μεταξὺ ὄλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ.— Έγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδασκε Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν τοῦ δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσαν τοῦ ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέ-

γινε κυρίως εις φιλολογικὰς μελέτας καὶ εις τὴν ποιήσιν. Ἐγράφε τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ εις ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρις ὅμως ἐπεδόθη εις τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσης καὶ εις τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ « Ἐθνικοῦ μας ὕμνου ». Ἡ φιλοπατρία τοῦ, ὁ ἰδεαλισμὸς τοῦ, ἡ ποιητικὴ τοῦ πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εις τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εις τὴν ἔθνικὴν συνειδησιν, ὥς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὠριμώτερα ἔργα τοῦ διεσώθησαν εις ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1852 εις τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανεν εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1919. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἑβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἑφημερίδα « Ὁ Ρωμιὸς ». Ἐγράφε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινα λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμα τοῦ, ἡ δὲ ποιήσις τοῦ ἀποτελεῖ τὸν γελιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς τοῦ.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.—Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν εις τὰς Ἀθήνας τῷ 1948. Ἐσπούδασεν εις Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εις τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἦγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγήθεις τὸ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ.—Ἐγεννήθη εις τὸ Μεσολόγγιον τὸ 1788. Ἐσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατήλθεν εις τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρετήσεν εις διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὁθωνος ἐγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον τοῦ « Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγώνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ.—Ἐγεννήθη τὸ 1857 εις Στενὴμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εις Ἀθήνας. Εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς τοῦ καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγραμμάτα τοῦ.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ.—Ἐγεννήθη εις τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φερὰς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εις Βελιγράδιον τὸ 1798. Διὰ τῆς « Μεγάλης Χάρτας » τοῦ, τῶν « Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου » καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων τοῦ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εις τὴν ἔθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδοῦλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκρήρυχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του « Χρονικὸν » εἶναι πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῇ εἰς τὴν λογιὰν γλῶσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ.— Έγεννήθη εἰς τὸ Ἀργίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἔγραψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ « Τέχνη » (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.— Έγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία « Ἐρωφίλη », ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ.— Έγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἔγραψε διηγήματα μὲ ἔντονον ἡθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.— Έγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἱατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζά. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847.

Ἔγραψε λυρικά ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἐξυμνοῦν ἀφελῶς καὶ ἀνεπιτηδεύτως τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς (ἀνακρεόντεια), διὸ καὶ ἐπωνομάσθη « ὁ Νέος Ἀνακρέων ». Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α' Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ.

Σελίς

1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου	8
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνην μεταξύ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν	10
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
4. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	20
5. « Εὐχὴ » διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	22
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάτζη	43
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	48
8. Διδαχὴ τῇ Ἁγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἥλια Μηνιάτη	64
9. Περί τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
11. Ὁ Παπᾶ-Τρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	89
12. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀγ. Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	96
13. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	97
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	98
16. Παροιμία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι)	99
17. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή (Φεραίου)	101
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	105
19. Ὁ Ξένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	115
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
21. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραΐτιδου	173
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	192
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	193
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	251
29. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	256

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωσις τοῦ Δομηνικοῦ Θεοτοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	263
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	273
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	275
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	291
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	291
35. Πατρίδες, Κωστή Παλαμᾶ	302
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	305
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	306
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	312

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλλη.

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τσέντζου Κορνάρου	31
2. Τ' Ἀνδρονικοῦ ὁ γυιὸς	41
3. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
5. Ἡ σκιὰ τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
6. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
7. Εἰς Φραγκίσκον Φραῆζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	112
10. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	114
11. Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	116
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	117
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	119
14. Βαῖτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	120
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	121
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ)	123
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	148
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἰωνος Δραγούμη	162
19. Ὁ παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	228
21. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	239
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	240
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	243
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	245
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	248
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	268
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
28. Ἐλιά, Λορέντζου Μαβίλη	280

	Σελίς
29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα	284
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου	285
31. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	288
32. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	290
33. Τὸ λένε τ' ἀθρονάκια, Μιλιτιάδου Μαλακάση	292
34. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	294
35. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	294
36. Παῦλος Μελάς, Κωστῇ Παλαμᾷ	300
37. Χιμάρρα, Κωστῇ Παλαμᾷ	300
38. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	324
39. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	326

Γ' Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου.

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις	17
β) Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
2. Τῆς Ἀγίας Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	42
3. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
4. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
5. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφίας Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	77
6. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσα, Χριστοφύρου Περραιβοῦ	82
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	94
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγίας Σοφίᾶς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	95
9. Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας Σοφίᾶς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	96
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου	97
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Πολίτου	100
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
13. Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου	117
15. Τῆς Πάργας, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου	124
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
17. 29η Μαΐου, Σπυρίδωνος Λάμπρου	132
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη	154
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	219
21. « Ὡ ξένη », Σπύρου Μελά	247
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	249
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῇ Παλαμᾷ	260
24. Δύο !, Γερασίμου Μαρκοῦ	279
25. Διονύσου πλοῦς, Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ	281

	Σελίς
26. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	287
27. Δέησι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	293
28. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη	297
29. Θερμοπίλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	299
30. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου	306
31. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου	306
32. « Γαλάτεια », (Ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	308
33. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	325

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδη - Η. Μηνιάτη.

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	7
2. Διγενῆς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου - Σπ. Λάμπρου)	23
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου	36
5. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες	38
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	59
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου	63
δ) Κυριακὴ Ἀργία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον	63
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
9. Εἰς τὴν μετástασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ	101
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα	121
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
15. Ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Κουγέα	160
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφοῦλη	180
17. Ἡ σταχμαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	209
18. Ὑποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	250
19. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	280
20. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	281
21. Παιδί μου, ὦρα σου καλὴ, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	288
22. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη	295
23. Τὸ πατρικὸ μου σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	296
24. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σταυβριάνδου - Ε. Ροῖδου	321
25. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστῆ Παλαμᾶ	323

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΙΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. 'Από τὸ Λειμωνάριον τοῦ 'Ιωάννου Μόσχου	7
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, 'Ανδρέου 'Αρχιεπ. Κρήτης τοῦ 'Ιεροσολυμίτου	8
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξύ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών,	10
β) 'Επιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	13
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	14
5. 'Απὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις,	17
β) Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	18
6. « Χρονικόν », Γεωργίου Φραντζῆ : 'Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του.	20

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχὴ » διὰ στίχων 'Ανακρεοντείων, 'Ιωάννου Δαμασκηνοῦ	22
2. Διγενὴς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	23
3. 'Απὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	26
4. 'Απὸ τὸν « 'Ερωτόκριτον » Μονομαχία 'Ερωτοκρίτου καὶ 'Αρίστου, Βι- τσέντζου Κορνάρου	31

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	36
2. Διγενὴς (Κυπριακὴ παραλλαγή)	38

3. Τ Ἀνδρονίκου ὁ γυῖός, δημῶδες	41
4. Τῆς Ἀγῆς Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	42

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χορτάτζη	43
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	48

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	5
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	62
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης	62
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου	63
δ) Κυριακὴ Ἀγία	63
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον	63
3. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηνιάτη	64
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως	70
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	72
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη	74
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων)	76
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κωνσταντᾶ - Φιλίππιδου	77
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	78
10. Σουλῶνται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	82
11. Σάλπισμα Πολεμιστῆριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	84
12. Ὁ Παπᾶ-Τρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	80

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :

1. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαρθῶνος	94
---------------------------------------	----

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιάς Σοφιάς	95
3. Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφιάς	96
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀγίας Γεωργίου	96
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	97
6. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου	97
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	97
8. Τὸ κυπαρίσσι	98
II. Παροιμίες τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου)	99

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Εἰς τὴν μετὰστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ	101
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή, (Φεραίου)	101
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	103
4. Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	104
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	105
✕ 6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	106
7. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
8. Ὁδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	107
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραιζερ Διονυσίου Σολωμοῦ	108
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	108
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	109
12. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	111

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς, δημῶδες	112
2. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας, δημῶδες	114
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	115
4. Τραγούδια τῆς ξεντείας, δημῶδη	116
5. Ναναρίσματα, δημῶδη	116
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	118
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	119
8. « Βαίτικα » (Ἐγκωμιστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη,	120
β) Στὸν Προεστὸ τοῦ χωριοῦ	120
9. Περιγελαστικὸν ἄσμα, δημῶδες	121
10. Κλέφτικα, δημῶδη	121
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	122
12. Σουλιώτικα, δημῶδη	123

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	124
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ 'Αλῆ - πασᾶ, δημῶδες	125

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαΐμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη	129
2. 29ῃ Μαΐου, Σπ. Λάμπρου	132
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	136
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου	142
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου	148
6. Γεώργιος Γεμιστὸς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	154
7. Ἑθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνειδησις, Σωτηρίου Β. Κουγέα	160

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἰωνος Δραγούμη	162
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	171
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	173
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	178
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	180
6. Ὁ ὑψηλόφων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	192
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	193

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Ἡθικογραφικά

1. Ὁ Παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	194
2. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	209
3. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	219

ΙΙ. Ἱστορικά

1. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	228
2. « Ἐτσι ἦταν », Γιάννη Βλαχογιάννη	239

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « 'Αέρας », Ν. Πετιμεζιά - Λαύρα	240
2. Πόνος ψυχής, Παύλου Νιρβάνα	243
3. 'Η Νίκη μας στο Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	245
4. « 'Ω Ξένε », Σπύρου Μελά	247

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	248
2. 'Η λαμπάδα του αδερφού μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	249
3. 'Υποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου του Β'	250

ΣΤ' ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουήλ Ροΐδου	251
2. 'Ο 'Ερμής του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	256
3. 'Η ποίησις του Ρήγα, Κωστή Παλαμά	260
4. 'Η μεταρσίωσις του Δομηνίκου Θεοδοκοπούλου, 'Αχιλλέως Κύρου	263

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εις Δόξαν, 'Ανδρέου Κάλβου	268
2. Εις Σούλι, 'Ανδρέου Κάλβου	273
3. Φωτεινός (απόσπασμα), 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	275
4. 'Η πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
5. Δύο!, Γερασίμου Μακροῦ	279
6. 'Ελιά, Λορέντζου Μαβίλη	280
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	280
8. 'Η ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	281
9. Διονύσου πλοῦς, 'Αλεξάνδρου Ραγκαβή	281
10. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, 'Ιωάννου Καρασούτσα	284
11. Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηνῶν, 'Αχιλλέως Παράσχου	285
12. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου	287
13. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυνοῦ	288
14. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	288
15. 'Ορθὸ στέκεσαι ἀντίκρου μου ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	290
16. Σωκράτης, 'Ιωάννου Πολέμη	291
17. Δικό μου φῶς, 'Ιωάννου Γρυπάρη	291
18. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	292
19. Δέησι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	293
20. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	294
21. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	294
22. Λούης, 'Αλεξάνδρου Πάλλη	295
23. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	296

24. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμο	297
β) Γλυκοχάραμα	298
γ) Τὸ τάμα	298
δ) Τὰ πρωτοβόρχεια	299
25. Θερμοπόλεις, Κωνσταντίνου Καβάφη	299
26. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	300
27. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	300
28. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτραι	302
β) Μεσολόγγι	303
γ) Ἀθῆναι	303
δ) Ἑλλάδα	304
29. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	305
30. Ἐλευθερία (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	306
31. Ὁ φθόνος (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	806
32. Κρεῖσσόν σιγᾶν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	306
33. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	306
34. Εἰς ἀστεῖον κυνηγόν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	307
35. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	307

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου	308
2. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	312

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιπορικοῦ » τοῦ Σατωβριὰν - Ἑμμ. Ροτδου	321
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστῆ Παλαμᾶ	323
2. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	324
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	325
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρῃ Ἑφταλιώτῃ	326

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν »	185
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλεμμένη »	187
3. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους	257
4. Δομηνίου Θεοτοκοπούλου « Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν » . .	265

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον, εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον, στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου, θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλὼν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15)21 Μαρτίου 1946 (Ἑφ.Κυβ. 1946, Α' 108).

024000028296

ΕΚΔΟΣΙΣ Β', 1963(VII) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 25.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1148)27-2-1963

Ἑκτύπωσις - Βιβλιοδεσία : Ο.Ε. «ΦΑΝΟΣ» - ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

